

Med rett til å angi?

**En undersøkelse av angivelse av nasjonalitet og etnisk
minoritetsbakgrunn i norsk dagspresse**

Siri Jeanette Pedersen

Masteroppgave i medievitenskap april 2006
Institutt for medier og kommunikasjon
Universitetet i Oslo

Sammendrag

Mastergradsoppgaven belyser dagspressens praksis i å angi nasjonalitet og etnisk minoritetsbakgrunn i avistekster som omhandler innenriksnyheter. Metodisk benyttes kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse av fire aviser; Verdens Gang, Aftenposten morgen, Stavanger Aftenblad og Rogalands Avis, over en måned. Innholdsanalysene suppleres med semistrukturerte intervjuer av redaksjonelle informanter fra de overnevnte avisene. Oppgaven søker å vurdere om angivelser blir gitt urettmessig, det vil si irrelevant, i forhold til det øvrige innholdet i teksten, dette da som en form for negativ synliggjøring av etniske minoriteter. Jeg foretar en vurdering ut fra det presseetiske grunnlaget i Vær Varsom-plakaten, samt avisutvalgets interne retningslinjer i forhold til presentasjoner av etniske minoriteter. Oppgaven konkluderer med at tre av ti angivelser, det vil si 29 prosent, vurderes som irrelevante. Videre fremstår ikke dagspressens angivelsespraksis som tilfeldig; et overveldende flertall av de irrelevante angivelsene er registrert i tekster som omhandler kriminalitet og lovbrudd. De irrelevante angivelsene er dessuten inkonsekvente og formidler stereotype oppfatninger om etniske minoriteter, konstruert og vedlikeholdt av et av majoritetens informasjonsorganer – dagspressen.

Summary

This thesis is a critical examination of the Norwegian press coverage of ethnic minorities. The main task is to decide and evaluate the newspapers notions of nationality and ethnic group-belongings in texts concerning domestic news. The material is newspaper reports in Verdens Gang, Aftenposten morgen, Stavanger Aftenblad and Rogalands Avis. The depth analysis, in terms of quantity and quality, is supported by interviews with newspaper representatives. The assumption is that ethnic reporting lacks both relevance and consistency in news reports. Is the information on nationality related in sequence with the context? Is the information plausible when compared to the “Vær Varsom-plakaten,” which lays the ground rules for the press ethics, and the newspapers internal rules of conduct? The thesis shows that three out of ten, 29 percent, of the reports on person’s nationality or ethnic minority-background, is considered as irrelevant, that is without connection with the context. 89 percent of these reports are detected in negative news – that is reports on crime and offence.

Takk til veileder Terje Rasmussen for konstruktive tilbakemeldinger.
Takk til maen Andreas for oppriktig interesse, korrektur, tålmodighet og lommepenger.

DEL 1 DEFINISJONER, MEDIEETIKK OG METODISK TILNÆRMING..... 6

1 Innledning.....	6
1.1 Problemstilling.....	7
1.2 Hypotese 1, 2 og 3.....	8
1.3 Begrepsdefinerings.....	8
1.3.1 Irrelevant angivelsespraksis.....	8
1.3.2 Negativ synliggjøring.....	9
1.3.3 Etniske minoriteter.....	9
1.3.4 Diskriminering og rasisme.....	11
1.5 Gangen i oppgaven.....	12
2 Medieetikk og etniske minoriteter.....	13
2.1 Medieetikk.....	13
2.1.1 Journalistfagets yrkesetikk.....	14
2.1.2 Pressefrihet versus personvern.....	14
2.2 Etniske minoriteter i massemedier.....	17
2.2.1 Majoritet og minoritet.....	17
2.2.2 Elitens ideologiske reproduksjon.....	18
3 Analyseutvalg og metodisk tilnærming.....	22
3.1 Analyseutvalg og sjanger.....	22
3.1 Generelle kriterier for utvalg.....	23
3.1.1 Spesifikke kriterier for utvalg.....	24
3.2 Kvantitativ innholdsanalyse.....	25
3.2.1 Sjangere og kategorier.....	25
3.3 Kvalitativ innholdsanalyse.....	26
3.3.1 Operasjonaliserende spørsmål.....	26
3.4 Intervju med redaksjoner.....	27
3.5 Metodiske utfordringer.....	28

DEL 2 KVANTITATIVE OG KVALITATIVE FUNN..... 30

4 Kvantitativ analyse - omfang og tendenser.....	30
4.1 Omfang og frekvens.....	30
4.1.1 Artikkelsjanger.....	30
4.1.2 Notis og artikkel.....	32
4.2 Type angivelse.....	32
4.2.1 Geografisk angivelse.....	33
4.2.2 "Tvetydig" angivelse.....	35
4.3 Tendenser.....	36
4.3.1 Abonnement versus løssalg.....	36
4.3.2 Riksavis versus regionavis.....	37
4.4 Delkonklusjon.....	39
5 Kvalitativ analyse – relevans og irrelevans.....	41
5.1 Operasjonaliserende spørsmål – spørsmål A, B og C.....	41
5.2 Omfang relevant – irrelevant angivelse.....	43
5.2.1 Irrelevante angivelser hyppigst i kriminaljournalistikken.....	44
5.2.2 Geografiske og tvetydige angivelser.....	45
5.2.3 En av tre irrelevante angivelser i notiser.....	46
5.3 Relevante angivelser.....	47
5.3.1 Kriminaljournalistikk – etterlysning og diskriminering.....	48
5.3.2 Politisk journalistikk – asyl og utvisning.....	50
5.3.3 Miljø/utdanning/arbeid – minstelønn og begravelser.....	52
5.3.4 Delkonklusjon.....	54
5.4 Negativ synliggjøring og irrelevante angivelser.....	55
5.4.1 "Opprinnelig opprinnelse".....	55

5.4.2 Inkonsekvente angivelser	59
5.4.3 Masseslagsmål og gjenger	62
5.4.4 Politiet som kilde	65
5.4.5 Betegnelser; Asylshopper og forbipasserende somalier	70
5.4.6 Sedelighetskriminalitet i tre aviser – VG, AP og RA	74
5.5 Delkonklusjon	76
6 Avisenes og telegrambyråenes angivelsespraksis	79
6.1 Intervju med avisredaksjonene	79
6.1.1 Stavanger Aftenblad – Flerkulturell huskelapp	79
6.1.2 Rogalands Avis – Redaksjonell ansvarsfraskrivelse?	82
6.1.3 Verdens Gang – Informasjonsplikt og advarsler	85
6.1.4 Aftenposten – Uskrevne regler og Vær Varsom-plakaten	87
6.3 Telegrambyråene	89
6.3.1 NTB	89
6.3.2 ANB	91

DEL 3 AVSLUTTENDE DEL **92**

7 Irrelevant angivelse av etniske minoriteter i et makroperspektiv	92
7.1 Dagspressen og ”kriminelle innvandrere”	92
7.2 Indirekte erfaringer og meningskonstruksjoner	94
7.3 Medienes ansvar, presseetikk og majoritet	96
8 Hovedtrekk i analysen	99
8.1 Angivelser generelt	99
8.2 Irrelevante angivelser med regelmessig forekomst	99
8.3 Mønster i dagspressens irrelevante angivelsespraksis	100
8.4 Interne retningslinjer i avis og telegrambyrå	101
8.5 Avsluttende kommentar	102

Referanseliste **103**

Tabelloversikt

Tabell 1. Samlet antall avistekster med angivelser i hver avis 1- 28. februar 2005.	30
Tabell 2. Omfang og kategori, type avistekst i hver avis, prosent totale antall.	30
Tabell 3. Type avistekst som angir nasjonalitet eller EMB, i prosent.	31
Tabell 4. Antall og andel avistekster som er kategorisert som notis eller artikkel.	32
Tabell 5. Type notis i hver avis, laget av NTB, ANB eller egenprodusert.	32
Tabell 6. Oversikt over nasjonale referanser som hyppigst blir angitt.	33
Tabell 7. Oversikt over hvilke deler av verden avistekstene oftest refererer til.	34
Tabell 8. ”Tvetydige” referanser fra de fire avisene.	35
Tabell 9. Totale tall for angivelser med geografiske og tvetydige referanser, riks versus regionaviser.	38
Tabell 10. Totale tall for utvalg, som resultat av operasjonaliserende spørsmål til relevans – irrelevans.	43
Tabell 11. Relevante og irrelevante angivelser, i prosent, i AP, VG, RA og SA.	43
Tabell 12. Hvilken avistekstsjanger tekster med irrelevante angivelser oftest forekommer i.	44
Tabell 13. Irrelevante angivelser i kriminaljournalistikken, beskrivelser av type lovbrudd.	44
Tabell 14. Geografiske referanser i tekster med irrelevante angivelser.	45
Tabell 15. ”Tvetydige” referanser i tekster med irrelevante angivelser.	46
Tabell 16. Irrelevante angivelser i notissjangeren.	47

Vedleggsoversikt

Vedlegg 1. Intervjuguide	
Vedlegg 2. Detaljert oversikt over geografiske referanser som blir angitt i tekstutvalget.	
Vedlegg 3. Aftenposten, artikkel ”Voldsmenn i Sandvika avslørt av video” 7. februar 2005.	
Vedlegg 4. Rogalands Avis, artikkel ”SISTE: Pågrep litauere og kjente kriminelle,” 7. februar 2005.	
Vedlegg 5. Verden Gang, artikkel ”Voldtatt på lekeplass” 18. februar 2005.	
Vedlegg 6. Stavanger Aftenblad, artikkel ”Ble overfalt i drosjen, men politiet kom ikke” 17. februar 2005.	
Vedlegg 7. Stavanger Aftenblad ”Flerkulturell huskelapp.”	

Del 1 Definisjoner, medieetikk og metodisk tilnærming

1 Innledning

Fremskrittspartiets (FrPs) valgkampanje høsten 2005 ble profilert blant annet med brosjyren med overskriften "Gjerningsmannen er av utenlandsk opprinnelse" med undertittelen "*(et pressesitat vi ofte leser)*", med tilhørende fotografi av en mann med hettegenser og våpen.¹ I partiets valgbrosjyre ble etniske minoritetspersoner fremstilt som lovbrøyttere. Følgende sitat er typisk for påstandene i brosjyren;

For FrP handler en strengere innvandringspolitikk og en strengere kriminalitetspolitikk om trygghet [...]Trygghet for at folk kan gå på gaten uten redsel for å bli voldtatt eller ranet.

FrPs kampanje fikk nok oppmerksomhet og ble diskutert i det offentlige rom. De fleste medier og politiske partier tok avstand fra budskapet i brosjyren og kalte markedsføringen spekulativ og usmakelig. Det er ingen tvil om at valgbrosjyrens budskap er direkte nedsettende ovenfor mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn. På den andre siden inneholder kampanjen et element som ble oversett av de fleste medier; påstanden om at kriminelle gjerningsmenn er av utenlandsk opprinnelse ble etterfulgt av undertittelen "*(et pressesitat vi ofte leser)*." FrP hevdet altså at de refererte til virkeligheter beskrevet i massemediene. De fleste mediene anklaget FrP for å fremme rasistiske meninger, men kommenterte ikke videre innholdet i parenteser. Brosjyrens påstander kunne ha startet en interessant diskusjon om medienes rolle i etableringen av forestillinger om den "kriminelle innvandrer." Ikke når FrP hevder at lovbrøyttere generelt er av utenlandsk opprinnelse, men når partiet hevder at påstanden stammer fra medienes virkelighetsbeskrivelser. I massemediene har det vært, og er fremdeles, praksis å oppgi nasjonalitet eller opprinnelsessted på personer som blir omtalt i avistekster. Angivelsespraksisen kan for etniske minoriteter bety stereotypifisering, noe som igjen kan bidra til reproduksjon av diskriminerende holdninger. Og, som i tilfellet illustrert over, kan massemedienes troverdighet i verste fall bli misbrukt som et sannhetsvitne i diskriminerende kampanjer.

I boken *Av utenlandsk opprinnelse* (Lindstad, Fjeldstad 2005) blir beslektede tematikker belyst. En av bokens konklusjoner er at pressens angivelsespraksis ikke bare varierer mellom de ulike mediene som de har undersøkt, men også fra sak til sak i ett og samme medium. Denne oppgaven forsøker å kartlegge variasjonene i en mer detaljert

¹ <http://www.frp.no/Innhold/FrP/Dokumenter/Brosjyrer/filestore/Kriminvscreen.pdf> [15.02.06].

grad enn det Merete Lindstad og Øivind Fjeldstad har gjort. Oppgavens mål er å undersøke i hvilke saker nasjonalitet eller etnisk minoritets opprinnelse angis i dagspressen, og på hvilket grunnlag opplysningene gis. En bevisstgjøring om dagspressens angivelsespraksis er etter min mening betimelig. Vær Varsom-plakatens (VVPs) punkt 4,3 påpeker, vidt formulert, at angivelsespraksis bør være relevant i forhold til sakens karakter²:

Vis respekt for menneskers egenart, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.

Foruten dette punktet kan Norsk Journalistlags (NJs) "Sjekkliste for journalistisk arbeid i det flerkulturelle Norge"³ supplere Vær Varsom-plakaten. NJ er en mediepolitisk organisasjon for journalister og har rundt 8500 medlemmer. NJ gir blant annet ut fagbladet "Journalisten." Denne sjekklisten er utarbeidet av de allerede nevnte journalistene Lindstad og Fjeldstad, og understreker spesifikt varsomhet i forhold til angivelser i kriminaljournalistikken. Her heter det blant annet:

Oppgi ikke en persons religion, kultur, geografiske eller etniske opprinnelse dersom det ikke er klart relevant for saken. Vær spesielt varsom med en slik angivelse i saker som omhandler kriminalitet.

Tema for oppgaven er angivelsespraksis i norsk dagspresse. Når oppfattes informasjon om nasjonalitet eller opprinnelsessted som relevant i journalistiske rapporteringer? Oppgaven vil på dette grunnlag drøfte problematikken rundt angivelsers relevans eller irrelevans – med utgangspunkt i Vær Varsom-plakatens punkter og ut fra avisenes egne interne retningslinjer.

1.1 Problemstilling

Angir dagspressen etniske minoriteters nasjonalitet eller "opprinnelse" relevant, og eksisterer det et mønster i avisenes angivelser?

² <http://www.presse.no/varsom.asp> [06.03.06].

³ <http://www.nj.no/Journalistikk/Minoritet/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=1312> [15.02.06].

1.2 Hypotese 1, 2 og 3

Den første hypotesen er at det forventes å være en mer utbredt praksis av negativ synliggjøring i løssalgsavisene Verdens Gang og Rogalands Avis i forhold til abonnementsavisene Aftenposten (morgen) og Stavanger Aftenblad. Sjangermessig har løssalgsaviser mer tabloidiserte vinklinger og tydeligere kriminaljournalistisk profil. Det antas at hendelser som involverer etniske minoritetspersoner blir presentert mer polarisert i løssalgsavisene.

Den andre hypotesen er at regionavisene Stavanger Aftenblad og Rogalands Avis angir nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn mer balansert, i betydning mer overveid, enn de riksdekkende avisene Verdens Gang og Aftenposten. Hypotesen bygger på utsagn fra UDIs *Rapport om Rasisme og diskriminering i Norge 2001-2002* (2003)⁴. Rapporten er basert på utsagn fra informantgrupper, det vil si representanter for etniske minoritetsmiljøer, samt kommunale informanter. UDI har hatt samtaler med informantgrupper om hvordan medier kan virke diskriminerende i fremstillinger av personer med etnisk minoritetsbakgrunn (2003:101). Det fremgår i rapporten at informantgruppene er enige om at det eksisterer en forskjell mellom lokale og riksdekkende mediers dekningsområder av saker hvor etniske minoriteter er involvert. Opplysninger som gis i regionavisene om personers etniske eller nasjonale bakgrunn forventes av den grunn å være mer nyanserte enn fremstillingene i riksavisene.

Den tredje hypotesen er at det *ikke* eksisterer en klar praksis i dagspressens angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn. Det formodes at angivelser opptrer hyppig i negative nyheter, men at det ikke kan detekteres et mønster innenfor disse angivelsene.

1.3 Begrepsdefinering

1.3.1 Irrelevant angivelsespraksis

Begrepet "irrelevant angivelsespraksis" er en hovedkategori og et hovedbegrep i oppgaven. Informasjon om personers nasjonalitet eller bakgrunn i avistekster forventes å gi relevant saksopplysning i forhold til det øvrige innholdet i teksten. Motsatt betegnes angivelsen som irrelevant.

⁴ Kapittel 4 "Etnisk diskriminering i media" i *Rapport om rasisme og diskriminering i Norge 2001-2002*. Tilgjengelig: <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=3446> [15.02.06].

1.3.2 Negativ synliggjøring

Et av utfallene som irrelevant angivelsespraksis kan gi, betegnes i oppgaven som "negativ synliggjøring." Begrepet er hentet fra den allerede nevnte *Rapport om rasisme og diskriminering i Norge 2001-2002* (UDI 2003). Ved negativ synliggjøring fremstiller media etniske minoriteter for eksempel som kriminelle, anvender statistikk unyansert og omtaler kulturer nedsettende. I rapporten stilles det spørsmål til om det er slik at media i overveiende grad framstiller etniske minoriteter som et problem snarere enn en ressurs. Representantene med etnisk minoritetsbakgrunn i panelet svarer unisont "ja" på dette spørsmålet, og panelets kommunerepresentanter er langt på vei enige. Ifølge begge informantgruppene er etniske minoriteter i overveiende grad mest synlige i media i forbindelse med negative nyheter. Rapporten poengterer at negativ synliggjøring er den form for diskriminering som oftest blir opplevd av representantene med etnisk minoritetsbakgrunn (2003:90). Utredningen konkluderer videre med at media vedlikeholder stereotype bilder av etniske minoriteter. Begrepet negativ synliggjøring vil i oppgaven forstås som en generell negativ fremstilling av personer med etnisk minoritetsopprinnelse.

1.3.3 Etniske minoriteter

"Ethnos" betyr på klassisk gresk folk, og termen etnisitet brukes for å angi forskjeller mellom sosiale grupper på grunnlag av kulturelle og historiske trekk (Brante m.fl. 2001). Opprinnelig betegner etnisitet noe som tilskrives andre, og ikke "eget" folk. Etnisitet dreier seg ikke om noe objektivt, men snarere om subjektivt opplevde forskjeller som er relevante i samhandling mellom mennesker (Eriksen m.fl. 2001). Etnisitetsbegrepet er med andre ord ikke statisk. Begrepets vide anvendelsesområde og dets fleksibilitet gir muligheter, og kan innbyrdes benyttes på ulike grupperinger, være seg urfolk eller flyktninger. Begrepet "etnisk minoritet" betegner en folkegruppe som er i mindretall i forhold til majoriteten i samfunnet, på sentrale områder som språk, kultur og religion. Begrepet tar hensyn til individuelle og kollektive særtrekk ved etniske grupper og individer (Brante m.fl. 2001). Dog finnes det uenighet om hvor vidt begrepet "etnisk minoritet" er passende å anvende. Peter Hervik, tidligere forsker i "Nævnet for Etnisk Ligestilling"⁵ hevder at begrepet "etnisk minoritet" er problematisk (Hervik i Tuft 2003:30):

⁵ "Nævnet for Etnisk Ligestilling" ble nedlagt i 2002, organisasjonen inngår nå i "Dansk Center for Internationale studier og menneskerettigheder."

Risikoen er, at forskere ureflekteret overtager den emiske bruk av begreber, hvorved de risikerer å reproducere de samfunnsmæssige diskurser, som modarbejder andre folks kulturelle identitet.

Hervik problematiserer hvem som har makt til å "gjøre" noen grupper etniske. I de fleste tilfellene er det den dominerende part, majoriteten, som definerer minoriteten. Hervik mener begrepet "etnisk minoritet" forsterker polariseringen mellom grupper, ved gjensidig utelukkelse (ibid.). Begrepene etnisk-dansk versus etnisk-minoritet umuliggjør det å både være dansk og minoritet på samme tid. Hervik mener at det skjer en utilsiktet reproduksjon av forestillinger om at mennesker er delt i to grupper, hvor den største gruppen sitter på definisjonsmakten. Hvilke begreper er da mer passende å anvende? Hervik refererer til en spørreskjemaundersøkelse som ble gjennomført av tidsskriftet "Samspill" i Danmark i 2001, hvor 1000 innvandrere og barn av innvandrere fra ikke-vestlige land ble spurt om hvilken foretrukket betegnelse vedkommende ønsket at andre skulle bruke om dem selv. De to hyppigst valgte avkryssningene var "dansk + nasjonalitet" og "dansker med en national baggrund" (2003:32). Foruten denne referansen gir ikke Hervik et klart svar på hvilke betegnelser som kan anses som rimelige å anvende. Hervik poengterer at det er majoriteten som definerer den etniske minoriteten. Minoritet versus majoritet diskuteres ytterligere under punkt 2.2.1.

Denne søken etter rett ordbruk kan risikere å bli litt maniert. Selv om termer kan ha en belastet historie og politiske implikasjoner i dag, er de stadig uttrykk for språkets kommunikative vesen. På tross av innvendingene mot begrepet finner jeg det altså plausibelt å anvende begrepet "etnisk minoritet." Oppgavens tema er dagspressens angivelser av personer som ikke er, eller betegnes som, norske. Todelingen er implisitt i oppgavens problemstilling og analyse. Begrepet "etnisk minoritet" vurderes som fleksibelt og ikke-negativt ladd, og vil av den grunn anvendes i oppgaven.

På den andre siden unngår oppgaven begrepet "innvandrer", så fremt det er mulig. Begrepet ble innført fra Sverige på midten av 60-tallet, hvor det ble konstruert for å fungere som et felles begrep på alle utlendinger og deres barn – altså som et felles statistisk kategori (Brochmann m.fl. 2002). Begrepet har utvilsomt konnotasjoner til personer med annet utseende enn det man forbinder med solbrente Ola Nordmann. Begrepet blir gjerne brukt synonymt med personer hvis opprinnelse er ikke-vestlige land (Hylland Eriksen m.fl. 2001). For personer som er født i Norge av utenlandske foreldre, altså "andregenerasjons innvandrere", kan fellesbetegnelsen "innvandrer" være misvisende da de tross alt ikke har innvandret til Norge, men er født og oppvokst i landet. Mediene lader også begrepet "innvandrer" med noe distinktvis annerledes – forskjellig fra

"vi" (Brune 2001). I Stortingsmelding nr. 17 1996-97 *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*⁶ er begrepet innvandrere definert som "en utenlandskfødt person, fast bosatt i Norge, som har utenlandskfødte foreldre." Dette er i og for seg en grei definisjon, men i dagligtale omfatter begrepet langt mer, det kan nevnes sammensetninger som innvandreramat, innvandrerbutikk eller innvandrerklær. Begrepet innvandrere har i dag mange konnotasjoner, og av denne grunn blir begrepet etnisk minoritet foretrukket i oppgaven.

1.3.4 Diskriminering og rasisme

Diskriminering innebærer at bestemte grupper ikke får tilgang til samme goder og rettigheter som andre (Brante 2001). Direkte diskriminering innebærer at en person på grunn av trosbekjennelse, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse behandles mindre fordelaktig enn andre. Indirekte diskriminering innebærer at en bestemmelse, et kriterium eller en praksis som er tilsynelatende nøytral, stiller personer med en bestemt trosbekjennelse, hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse i en ufordelaktig stilling, sammenlignet med andre personer (UDI 2003).

Medieforsker Ylva Brune hevder at tankemodellen om etniske minoriteter som problem, er sentral i rasismens diskurs (Brune 2001). Det er fra flere hold blitt hevdet at den moderne rasisme kjennetegnes ved en kombinasjon av negative følelser, utsagn og handlinger overfor visse etniske grupper, uten genetiske begrunnelser. Rasebegrepet bygger på ideen om at mennesker kan deles inn etter medfødte biologiske kjennetegn, som igjen gir grunnlag for ulike personlighetstyper (Brante m.fl. 2001). I fordums raseteorier var det vanlig å hevde at mennesker som tilhørte forskjellige raser, var ulikt utrustet med intelligens, moral og andre egenskaper. Med andre ord satte man likhetstegn mellom ytre fysiologiske kjennetegn og indre personlige egenskaper hos en folkegruppe.

Man kan i dag skille mellom gammel og ny rasisme. Problemet er ikke primært termene som anvendes, men de historiske praksisene begrepene blir forbundet med. I dag kan man si at det har skjedd en kulturalisering av rasebegrepet, hvor kultur har inntrådt som en form for utfyllende substans (Gullestad 2002, Hussain m.fl.1997). Nyere teorier innebærer at man ikke primært begrunner diskriminering med hierarkisk rangerte

⁶ Tilgjengelig: <http://odin.dep.no/krd/norsk/publ/stmeld/036005-040001/index-dok000-b-n-a.html> [09.02.06].

folkegrupper, men med antatte uforenlige kulturforskjeller (Gullestad 2002:117). Sosialantropolog Marianne Gullestad betegner dette skiftet som "nyrasisme."

1.5 Gangen i oppgaven

I kapittel 2 vil det gjøres rede for det teoretiske grunnlaget i oppgaven, med utgangspunkt i generell medieetikk og journalistfagets yrkesetikk, satt i forbindelse med forskningsarbeider som fokuserer på hvordan etniske minoriteter generelt blir fremstilt i dagspressen. I kapittel 3 vil den metodiske fremgangsmåten for analysen gjennomgå, i henhold til kriterier for kvantitativ og kvalitativ analyse, samt valg av intervjuform. I kapittel 4 presenteres den kvantitative analysen, med vekt på omfang og tendenser - hvor mange avistekster er registrert med angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn? I hvilke nyhetssjangrer forekommer angivelsene? Hvilke typer angivelser blir gitt? I kapittel 5 gjennomgås den kvalitative analysen. Først vil omfang av irrelevante og relevante angivelser presenteres. Deretter vil tilfeller av relevante angivelser gjennomgå, etterfulgt av eksempler på irrelevante angivelser. Samlede tendenser og trekk for angivelsene drøftes til slutt i kapitlet. I kapittel 6 presenteres intervjuer med avisenes redaksjoner, samt henvendelser til telegrambyråene Norges Telegrambyrå og Avisenes Nyhetsbyrå. Kapittel 7 ser analysens funn i et makroperspektiv, kapittel 8 trekker avsluttende konklusjoner.

2 Medieetikk og etniske minoriteter

I dette kapitlet presenteres det teoretiske grunnlaget i oppgaven. I problemstillingens formulering belyses hovedsakelig to områder; et medieetisk tema - *hva sier pressens etiske retningslinjer om angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn?* Det vil si; når er det plausibelt å angi nasjonalitet i journalistiske tekster? På den andre siden inneholder oppgavens formulering et overordnet tema; *hvordan fremstiller dagspressen eller massemedia personer med annen nasjonalitet eller bakgrunn enn norsk?* Vesentlig vil i så måte være teorier om majoriteter versus minoriteter, elitediskurser og mediernes reproduksjon eller vedlikehold av fordommer.

2.1 Medieetikk

Medieforsker Terje Rasmussens verk *Mektig og aktverdigg* fra 2004 undersøker grunnlaget og bakgrunnen for medieetikkdebatten i Norge. Medieetikken har manifestert seg i Vær Varsom-plakaten, Tekstreklameplakaten, Redaktørplakaten, Pressens Faglige utvalg sine uttalelser og interne regler i redaksjonene. Rasmussen ser på hvordan medias etiske retningslinjer har løsrevet seg fra samfunnets felles normer og skapt egne definisjoner av hva som er riktig og galt. Medieetikk har dermed blitt en intern sak for medieorganisasjoner og deres journalister.

Medieetikkdebatten blir gjerne forbundet med strukturelle forhold mellom medier, politikk og marked. Debatten omhandler mediernes forhold til institusjonelle kilder som myndigheter og næringsliv, og hvilke kriterier mediene anvender for å velge ut saker, og videre gi dem mediemessig behandling. Debatten dreier seg også om journalistprofesjonens integritet og selvbevissthet, dets normer og lojalitet til mediebedriften. Rasmussen (2004) har påpekt at journalistikkens plakater og forbund er blitt etablert for å skape tillitt og troverdighet – aktverdighet – til journalistikken som profesjon. Journalistikken har anvendt etikken som antenne på sin vei til å bli et selvdrevet journalistisk system, utdifferensiert som en autonom sektor (2004:10). Det er to etikker som fremheves i journalistfaget; journalistikkens faglige normer for arbeidsmetoder og fremstillingsmåter, den praktiske yrkesetikken, og på den andre siden humane og grunnlovsbestede lover om ytringsfrihet og trykkefrihet – altså journalistikkens ansvar over fellesskapet.

2.1.1 Journalistfagets yrkesetikk

Journalistfagets yrkesetikk har lange tradisjoner. Den første Vær Varsom-plakaten ble vedtatt i 1936, og består av et sett etiske normer for trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner. Plakaten har gjennomgått flere revisjoner med nye punkter og underpunkter.⁷ Sist i januar 2006 vedtok styret i Norsk Presseforbund flere endringer i Vær Varsom-plakaten, blant annet mediernes omtale av selvmord. Kriteriene for identifisering i saker om straffbare forhold ble samtidig utdypet.

Pressens Faglige Utvalgs (PFUs) forløper, et voldgiftsrettsutvalg, ble opprettet allerede i 1928 av Norsk Presseforbund⁸ for å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i norsk presse. PFU er pressens selvjustisorgan. I 1997 ble PFU felles klageorgan for fjernsyn og presse. Man kan på mange måter betegne PFU som en erstatning for den offentlige klagedomstolen, hvor forulempede klager inn overtramp opplevd fra pressehold. PFU etterligner slik domstolens funksjon og autoritet. De to instansene, VVP og PFU, er dog en konfrontasjon mellom to sett av normer – et yrkesetisk og et rettslig (Raaum 1999).

Profesjonaliseringen av journalistikkyrket inntraff i Norge relativt sent, først på 1970- og 80-tallet. Yrket ble frigjort fra partipressen og dets partiaviser. EF-avstemmingen i 1972 trekkes frem som det store vendepunktet for det norske journalistfeltet. Avisene ble avpolitisert med splittelsen i Venstre, og behovet for en avklaring av journalistfagets komponenter ble tydelige. Frigjøringen av journalistikkyrket innebærer en frigjøring som fag, samfunnsinstitusjon og næring (Raaum 1999).

2.1.2 Pressefrihet versus personvern

Yrkestittelen "journalist" er ikke lovbeskyttet. Dette skyldes journalistikkens prinsipielle utgangspunkt; retten til pressefrihet og ytringsfrihet. Enhver har lov til å ytre meninger, samt publisere dem. I Vær Varsom-plakatens punkt 1.1, i kapitlet om pressens samfunnsrolle, står det:

Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.

⁷ Første gang i 1936, senere revidert i 1956, 1966, 1975, 1987, 1989, 1990, 1994, 2001 og 2006. Revisjonen i 2001 inkluderte Internett og nettavispriksis i VVP.

⁸ Norsk Presseforbund står bak både VVP og PFU.

Pressens samfunnsrolle kan ses i sammenheng med den samfunnsmessige legitimering av massemedienes gjerninger; mediene skal tjene fellesskapet gjennom ytringsfriheten, mediene er ytringsfrihetens fremste arena (Rasmussen 2004).

I VVP er det også befestet og erkjent at offentlig omtale kan påføre enkeltmennesker skade. Ifølge Brurås (2000) er det presseetikkenes oppgave å vurdere når slike skadevirkninger er større enn verdien av omtalen. Brurås setter kravet om informasjon opp mot kravet om hensyn til enkeltpersoner. Medieetikken er sådan vanskelig å balansere; den er et blandingsprodukt mellom journalistisk moral og allmennmoral. Rasmussen viser i denne sammenheng til en makroetikk som knytter mediesektoren til samfunnsetiske idealer, altså til demokratiske og grunnlovsbefestede idealer, og til en mikroetikk rettet mot journalisters og redaksjoners daglige grep i forhold til kilder og publikum (2004:126).

I en medieetisk debatt bør det trekkes et skille mellom normative retningslinjer og pressens egen praksis. I medieetikken blir ytringsfriheten, altså makroetikken, kombinert, kontrollert eller konfrontert med hensynet til individet, til personvernet på et mikroetisk nivå. Implisitt ligger det derav latente motsetninger mellom VVPs punkter. Hvordan kan den enkelte journalist manøvrere seg frem til en presseetisk forsvarlig fremstilling? Gjelder fremstillingen et område hvor det ikke eksisterer interne redaksjonelle retningslinjer som supplerer Vær Varsom-plakaten, vil det være opp til den enkelte journalist å velge hvilke etiske prinsipper fremstillingene baseres på. Presseetisk kan det være vanskelig å trekke klare grenser for hva som hører privatlivet til – i den forstand at det er utenfor offentlighetens interesse. Når regler for offentliggjøring og fremstillinger brytes, henviser nyhetsmedier ofte til at publikum, eller offentligheten, har krav på informasjon. Makroetikken overstyrer dermed mikroetikken. Det kan med andre ord hevdes at hensynet og vernet til individet begrenses av ytringsfriheten. For pressens del anses det imidlertid som viktig å forbeholde seg retten til å gi alle vesentlige og relevante opplysninger i en sak, også om lovbrudd har utspring i bestemte sosiale, etniske eller andre typer miljøer. Identifisering begrunnes blant annet i *kravet om berettiget informasjon*; formulert i Vær Varsom-plakatens punkt 4.7, nyrevidert januar 2006:⁹

⁹ Punktet lød som følger før revisjonen: 4.7. *Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn i kriminal- og rettsreportasje. Vis særlig omtanke ved omtale av saker som er under etterforskning, og i saker som gjelder unge lovovertridere. Avstå fra identifikasjon når dette ikke er nødvendig for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav.*

Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtales identitet eller samfunnsrolle har klar relevans til de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke.

Den reviderte og mer konkretiserte formuleringen kan tolkes som at informasjon er berettiget når publikum har et behov for å vite mer om hendelser - utover et behov grunnet i ren nysgjerrighet. Den reviderte versjonen oppgir spesifikke eksempler; ved overhengende fare, ved gjentatte eller alvorlige handlinger, når involverte innehar offentlige roller i samfunnet, eller for å hindre uberettiget mistanke. Kriteriet for at identifisering er berettiget informasjon, er først og fremst de samfunnskadelige virkninger hendelsen har. Revisjonen kan tolkes på to måter; den tidligere utgaven spesifiserte ikke i hvilke tilfeller identifikasjon ble ansett som berettiget og var derfor en formulering med tolkningsmuligheter. På den andre siden konkretiserer det reviderte punktet eksempler og kan muligens ha en "stimulerende" effekt på journalisters eller redaksjoners identifiseringsprosedyrer.

I USA er det praksis å identifisere alle personer som er involverte i kriminalsaker. Det blir ansett som en borgerrett å vite hvem som er involvert, da et åpent rettssystem forutsetter full identifisering (Kvam 2002). Det norske anonymitetskravet medfører derimot at personer blir omtalt etter kjønn, alder, bosted, yrke og – i noen tilfeller (opprinnelig) nasjonalitet eller fødested. Poenget med disse faktaopplysningene er, ifølge Kvam, at personer ikke skal kunne identifiseres ut over den kretsen som allerede er orientert om hendelsen (2002:160). Personopplysninger fungerer også som fortellertekniske detaljer som skaper nærhet og krydrer historien som presenteres (Brurås 1996).

Det kan hevdes at fakta – eller personalopplysninger har større samfunnskadelige virkninger for noen grupper i samfunnet enn for andre. Det kan være grunn til å hevde at en del identifiseringer i form av personalopplysninger, for ikke å si angivelser, i dagspressen verken tilfredsstillende et "berettiget informasjonskrav" eller er av offentlig interesse, men oppgis på kommersielt og spekulativt grunnlag, eller rett og slett av vane.

2.2 Etniske minoriteter i massemedier

2.2.1 Majoritet og minoritet

Diskursanalyser i vid forstand innebærer at representasjoner av verden er tolkninger eller konstruksjoner som fremstår som naturlige og selvfølgelige. Marianne Gullestad (2002) hevder at majoritetens makt ligger i muligheten til å definere og navngi sosiale grupper. De klassifikatoriske systemene reflekterer ikke bare sosiale grenser, de bidrar også til å skape dem. Maktutredningen *Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge* (2002) av Brochmann, Borchgrevink og Rogstad, hevder at minoritetenes eksistens så og si skaper majoriteten, både definitorisk og som en form for selvbevissthet. Majoriteten oppdager seg gjennom *de andre* (2002:7). I denne forbindelse belyser forfatterne den politiske filosofen Antonio Gramscis hegemonibegrep fra boken *Politikk og kultur* fra 1973. Hegemoni i moderne statsapparats-betydning innebærer at noen grupper eller interessekonstellasjoner dominerer i samfunnet, og legger premisser for utforming av spilleregler og handlingsrom. Maktutøvelse overfor etniske minoriteter fra en stat, eller fra en majoritet, kan påstås å skje fra to instanser – fra et ytre og et indre plan (Brochmann m.fl. 2002:13). Den ytre kontrollen er nasjonalstatlig suverenitet, og utføres ved kontroll av opphold i nasjonen. Den interne maktutøvelse fortsetter fra stat og offentlighet – men også fra uformelle og subtile maktinstanser. De etniske minoritetene befinner seg i skjæringen mellom to forskjellige maktlogikker i samfunnet; på den ene siden kontrollpolitisk med arbeid, skolegang og økonomi, og på den andre siden kulturelt, identitetsmessig og sosialt. Gramscis hegemonibegrep er nært knyttet til legitimitet – da definisjonsmakten må skape enighet om standarder for det normale for å opprettholde hegemoniet (ibid.). Etniske minoriteter står slik i et underordningsbehov til de tre hovedsfærene økonomi, politikk og kultur, hvor majoriteten forvalter gjeldende konsensus. På samme tid utfordrer minoriteten normalitetshegemoniet.

Majoriteten, med ideologisk og symbolsk makt, har autoritet til å konstruere og reprodusere dominerende forståelser av virkeligheten. Brochmann, Borchgrevink og Rogstad hevder at Gramscis hegemonimodell ikke er på kollisjonskurs med demokratiske styringssystemer, da selve dannelsen av institusjoner impliserer maktutøvelse. Majoritetssamfunnet krever at minoriteten slutter seg til de demokratiske grunnprinsippene.

2.2.2 Elitens ideologiske reproduksjon

”Reproduksjon av fordommer” er en formulering som går igjen innen forskningsarbeid som omhandler massemedienes fremstillinger av etniske minoriteter. Følgende strukturer kan dessuten konstateres; det journalistiske feltet er et ”hvitt felt” med få personer med annen nasjonalitet enn majoritetens,¹⁰ etniske minoriteter blir marginalisert gjennom kildebruk og sitatbruk, og etniske minoriteter fremstilles i overveiende grad i forbindelse med lovbrudd og kriminelle handlinger (van Dijk 1991, Hussain m.fl. 1997, Brune 2001, Lindstad og Fjeldstad 2005). Jeg vil i det følgende gå inn på forskjellige medieforskeres anvendelse av reproduksjonsbegrepet.

Medie- og språkforsker Teun A. van Dijk er ledende i Europa innen rasistisk diskurs. Han er interessert i hvordan informasjon om etniske minoriteter blir behandlet i en kognitiv prosess, hvordan informasjon blir fortolket i forhold til fordommer som mennesker har om etniske minoriteter. Hans arbeider analyserer majoritetens elitepersoner og deres ideologier i bred forstand, blant annet hos politikere, forskere og journalister. I verket *Racism and the Press* fra 1991 betegner van Dijk rasisme som et system av gruppedominans og som en elitediskurs (van Dijk 27:1991).¹¹ Hos van Dijk er diskurs, språkbruk og kommunikasjonssamspill vesentlige bidrag i reproduksjonen av etnisk konsensus fra dominerende grupper i samfunnet, hvor dagspressen er en del av et rasistisk apparat. Van Dijk hevder at massemediene begrenser etniske minoriteters tilgang til det generelle samfunnet:

By reproduction we mean the dialectical interaction of general principles and actual practices that underly the historical continuity of a social system. Reproduction may be analysed at the societal macro-level, at the micro-level and along the macro-micro dimension. (1991:33).

Reproduksjon skjer blant annet i samspillet mellom makro - og mikronivået. På mikronivået kan detaljerte tekstuelle strukturer, retorikk og stil videreføres til makronivået -

¹⁰ Ifølge Lindstad og Fjeldstad (2005) har journalister med etnisk minoritetsbakgrunn et mer inkluderende perspektiv, samt et bedre kildegrunnlag. I deres undersøkelse var det færre journalister med etnisk minoritetsbakgrunn i 2004 sammenlignet med 1996.

¹¹ Verket er basert på en kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse av britisk presse fra august 1985 til januar 1986, i avisene *The Times*, *the Guardian*, *the Daily Telegraph*, *the Daily Mail* og *the Sun*, som til sammen utgjorde 2700 tekstenheter om etniske forhold. Samme undersøkelse ble igjen gjort i samme periode i 1989, denne gang også med avisen *the Independent* også i analyseutvalget, hvilket utgjorde 1200 tekstenheter, færre enn i 1985-86. Det er også blitt komplimentert med rapporter fra nederlandsk presse, fra samme periode i 1985-86 (1500 tekstenheter). Van Dijk sammenligner også med funn fra andre europeiske land og med funn fra Nord-Amerika. Avisutvalget er for britisk del inndelt i konservativ, liberal eller høyrevingspresse. En klar konklusjon er at hvite dominansgrupper i mediene deltar i samfunnets reproduksjon av rasisme (1991:10).

i reproduksjon av ideologier som legitimerer etnisk dominans av *hvite* grupper. Dagspressen meningsstrategier på mikroplanet kan sådan bidra til kontinuitet på makroplanet (1991:35).

Det blir påpekt at de fleste vestlige land har et presseapparat som produserer og vedlikeholder forskjeller i samfunnet, hvor den rutinemessige journalistiske produksjonen bidrar til opprettholdelsen av en rasistisk diskurs (ibid.) Van Dijk betegner rasisme som en gruppedominans, som er både strukturelt og ideologisk anlagt. Det inneholder politiske, økonomiske og sosiale strukturer som gir ulikhet, og det praktiseres via eksklusjon og marginalisering. Den strukturelle og ideologiske rasismen er ikke totale motsetninger, snarere innbyrdes avhengige størrelser som bekrefter fleksibiliteten i systemet av etnisk dominans (1991:27). Felles for strukturelle teorier er at de ser negative holdninger, fordommer og diskriminering som skapt av krefter utenfra. Referansegrupper, eller inngrupper, står som "forsyningssentraler" for holdninger og handlinger. I vestlige land har det kulturelle og ideologiske feltet, altså innen medier, utdanning og kunst, tradisjonelt vært okkupert av "hvite mennesker." Dette betyr, ifølge van Dijk, at hvit gruppedominans er bedre etablert, organisert og legitimert enn noen annen form for dominans i samfunnet (1991:33); *"In other words, through education and the media the white group controls the definition of the ethnic situation."*

Van Dijk hevder at makrostrukturen i vesteuropeisk presse ofte følger et bestemt mønster som tar utgangspunkt i et vestlig perspektiv, men at nasjoners medierte representasjoner av etniske minoriteter må forstås ut fra landenes særegne situasjoner. I Storbritannia er det for eksempel særlig vestindiske personer som blir forbundet med narkotikalovbrudd og ulovlig opphold i landet. For eksempel blir termen "West Indians" anvendt også på personer som er født og oppvokst i Storbritannia. Van Dijk påpeker at irrelevant identifisering av etnisk bakgrunn er forbundet med negative holdninger. I avistekstens stil og retorikk tydes sporene av personlige meninger fra avsender – valg av ord og begreper signaliserer den sosiale posisjonen som avsenderen befinner seg i, det vil si i den kommunikative situasjonen, hvor det antydes gruppe- og kulturtilhørighet (1991:209).

Et annet sentralt teoretisk verk benyttet i oppgaven er *Mörk magi i vita medier* (2001), med medieforsker Ylva Brune som redaktør. Tekstsamlingen belyser fremmedfiendtlighet og rasisme i svenske medier. Ylva Brune hevder i bokens innledning, samt i artikkelen "Tårögda flickor og kuliga män" at etniske minoritetspersoner fremstilles i massemediene som negative figurer som reproduseres over tid, og som videre ikke

representerer virkeligheten i statistisk mening. Brunes analyse baseres på fremstillinger av innvandrerkvinner og menn på 1970-tallet sammenlignet med fremstillinger i år 2000. I 2000 er stereotypene mer aggressive og mer nasjonalistiske. Brune hevder med dette å ha påvist en ny etnonasjonalisme i svenske medier. En av årsakene til den nye ismen kan være at mediene har inngått en populistisk allianse med en antatt lesergruppe (ibid.).

I *Medierne, minoriteterne og majoriteten* av Hussain, O'Connor og Yilmaz (1997) konkluderes det med at danske medier reproducerer en sosial distanse mellom minoritet og majoritet. Mustafa Hussain (1997) hevder at mediens diskurs reproducerer fordommer gjennom ulik behandling av samfunnsmedlemmer, og at den legitimerer forskjellsbehandlingen i det offentlige rom. Mediene har slik bidratt til å gjøre rasisme stuerent (ibid.)

I *Det norske sett med nye øyne* (2002) hevder sosialantropolog Marianne Gullestad at debatten om "de andre" handler like mye om debatten om "oss." Gullestad sier at forestillinger om nasjonalt fellesskap styrkes ved at man finner noe å distansere seg fra. Elitepersoner tilbyr kategorier som folk kan forstå sine erfaringer gjennom, og er delaktige i å reproducere og legitimere forestillinger om et nasjonalt fellesskap (2002:118).

Rapporten *European Day of Media Monitoring* (ter Wal 2003) tar for seg representasjoner av minoritetsgrupper og multikulturelle samfunn i innenriksnyheter. Undersøkelsen foretar kvantitative målinger av de største avisene og fjernsynsstasjonene i 15 EU-land, på én utvalgt dag.¹² 3000 nyhetshistorier er samlet og kodet. En av konklusjonene i rapporten er at etniske minoritetsgrupper er overrepresentert i nyheter som omhandler kriminalitet og lovbrudd og underrepresentert i nyheter som omhandler politikk og offentlig forvaltning. Funnene i rapporten samstemmer med de nevnte tendensene som mange forskere har kommet frem til; nyheter om migrasjon og etniske minoriteter blir presentert mer negativt enn generelle nyheter. Andre funn i rapporten er at etniske minoriteter blir lite sitert i nyhetstekster, og i tilfeller hvor sitater forekommer, blir utsagnene ofte stilt spørsmål til. Med andre ord er stereotypifisering av etniske minoriteter et fellestrekk for alle de femten EU-landene i målingen. Ved positive fremstillinger er det oftest tilfeller med omtale av "kjendiser", altså gjerne i populærjournalistikken. Hverdagslige forhold ble sjeldnere rapportert. Et positivt trekk i undersøkelsen er at selv om prosenten fremdeles er lav, får flere etniske minoriteter uttale seg enn ved tidligere undersøkelser. En av grunnene til dette, er ifølge rapporten, at det i 2003 forekom flere intervjuer og dybdeartikler enn tidligere med temaer som religion og fundamentalisme.

¹² Tilgjengelig: http://www.multicultural.net/edmm/edmm_eureport.pdf, [09.02.06].

Av norske undersøkelser av massemedienes fremstillinger av etniske minoriteter, er som allerede nevnt bøkene til journalistene Merete Lindstad og Øivind Fjeldstads interessante, og for så vidt de eneste av sitt slag i Norge. *Pressen og de fremmede* fra 1999 og *Av utenlandsk opprinnelse* fra 2005 setter søkelyset på spørsmål knyttet til de norske mediens ”innvandrerbilder.” Journalistene undersøker åtte aviser, fire riks- og fire regionaviser, og sammenligner med resultater fra undersøkelser foretatt i 1996. Begge undersøkelsene er registrert over en fem ukers periode. I 2003 ble det registrert 40 prosent flere artikler som knyttet etniske minoriteter til kriminalitet enn i undersøkelsen fra 1996. Den største økningen er i Aftenposten (morgen) og i Aftenposten Aften. I 2003-undersøkelsen var det VG, Adresseavisen og Aftenposten (morgen) som hadde flest artikler hvor etniske minoriteter ble presentert i forbindelse med lovbrudd (2005:45).

Medieetisk er det viktig å spørre om hvorfor diskriminering av etniske minoriteter vedvarer i massemediens presentasjoner. Oppgaven undersøker dagspressens praksis med å angi nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn i nyhetssaker, uavhengig av hendelse og tema. Området kan sies å utgjøre en mikrodell i en stor reproduksjonsfabrikk, eller ifølge van Dijk i detaljerte tekstuelle strukturer, som tilsynelatende praktiseres hver dag – og som styrker grunnlaget til en dominerende ideologi i samfunnet. I de neste kapitlene vil det fokuseres på angivelse av nasjonalitet. Først en beskrivelse av oppgavens analyseutvalg og metodiske tilnærming.

3 Analyseutvalg og metodisk tilnærming

Metodisk vil både kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse bli benyttet i oppgaven. Oppgavens metode innebærer en kvantitativ kartlegging av forskningsmaterialet, kombinert med mer dyptgående kvalitative innholdsanalyser. Foruten den kvantitative og kvalitative tilnærmingen til teksten, vil analysen bli supplert med fire intervjuer av informanter fra redaksjonene i de utvalgte avisene. Metoden for oppgaven kan dermed benevnes som datatrianglering– da forskjellige metoder anvendes (Østbye m.fl. 2002).

Kvantitativ innholdsanalyse undersøker omfang og tendenser i analyseenheter enkeltvis og samlet, mens den kvalitative metoden analyserer bruken av angivelsespraksis i forhold til avistekstens innholdsmessige relevans. Det samme analysematerieell ligger til grunn for begge analysene. En fordel med å bruke begge metodene er at analysen får en systematisk kartlegging av avisenes stoffprioritering og fremstilling - samtidig som undersøkelsene gjør sammenligninger mellom avisene mulig. Hensikten med den kvantitative gjennomgangen av materialet er primært at den skal tjene som grunnlag for kvalitative behandlinger av ulike aspekter ved stoffet, men det kan også antyde sentrale tendenser i avistekstene. Det vil også anvendes kvantitativ behandling av kvalitative data, og fremgangsmåtene vil dermed overlappes hverandre.

Jeg vil i det følgende greie ut om data, enheter og utvalg i analysen. Deretter vil jeg gå inn på hver enkelt metode.

3.1 Analyseutvalg og sjanger

Analyseenhetene i oppgaven er dagsavisene Verdens Gang (VG), Aftenposten morgen (AP), Stavanger Aftenblad (SA) og Rogalands Avis (RA).¹³ Dagspressen er valgt hovedsakelig på grunn av faglig interesse for mediet. Fenomenet som settes under søkelys i denne oppgaven, later dessuten til å ha et godt feste i dagspressens journalistiske rutiner.

Undersøkelsen tar for seg de fire avisene over en reell og tilfeldig valgt måned, februar 2005. Utvalgseenhetene, de enhetene som skal være med i analysen, er de fire avisenes samtlige utgivelseseksemplarer fra 1. februar til og med 28. februar 2005. Stavanger Aftenblad har ikke søndagsutgave, derfor er det lagt til fire ekstra

¹³ Opplaget for papiravis hverdag 2004: VG 365 266, AP 249 861, SA 69 499, RA 14 840. Tilgjengelig: <http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/file/avis/opplag%202004.pdf> [15.02.06].

Lørdagsutgaver fra mars 2005 i dette utvalget.¹⁴ Lørdagsutgaven er valgt fordi den samsvarer i størrelse og tema som søndagsutgaver generelt. Analyseutvalget rommer totalt 112 avisenheter. Aviskategori er ikke trukket tilfeldig ut fra det norske avisuniverset. Det er med overlegg selektert aviser med utgangspunkt i utgivelsesområder og type avis, altså riksavis versus regionalavis, og løssalgavis versus abonnementsavis.

Måneden som er valgt som analysemåned – februar – var nyhetsmessig en måned som var preget av få ”store” oppslag, også vedrørende nyheter som omhandler etniske minoriteter. Nyhetsrapportering om etniske minoriteter har hatt en klar tendens til å fokusere på det sensasjonelle og sjokkladete (van Dijk 1991:89). Nyheter om etniske minoriteter tenderer i å bli overrapportert. Overrapportering fører med seg en ”panikksirkel”, med politikeruttalelser og lovnader om tiltak og så videre (ibid). Få særpregede hendelser med etniske minoriteter involvert dominerte den utvalgte nyhetsmåneden. Jeg vil påstå at dette er gunstig for analysen – slik dekker analysen ”den jevne nyhetstekst.” Dette kan ha en positiv effekt på analysen, da spekulasjoner om hvor vidt en hendelse tok spalteplass fra andre hendelser unngås.

VG, AP og SA er blant de ti største dagsavisene i Norge, med VG og AP på første og andre plass.¹⁵ RA har et klart mindre opplag og kan betegnes som en avis som eksisterer for å opprettholde en differensiert presse i Sør-Rogaland. Avisen mottok i 2004 over 11 millioner kroner i pressestøtte og ville sannsynligvis ikke overlevd uten stønaden. Jeg finner det ikke problematisk for analysen at RA opplagsmessig og økonomisk har et noe annet utgangspunkt enn de tre andre avisene.

3.1 Generelle kriterier for utvalg

Kriteriene for type tekst i analysen er generelt at det er en avistekst som omhandler innenriksnyheter. Spesifikt vil dette si for hver avis; I Stavanger Aftenblad er utvalget foretatt fra seksjonen ”Nyheter” i del 1, som inkluderer innenriks, næringsliv - og politiske nyheter. Del 2 er også gjennomgått da denne delen inkluderer lokalstoff fra regionen Sør-Rogaland.

Aftenpostens tabloidomlegging 2. januar 2005 innebærer at avisen i dag består av tre deler; nyheter og sport i del 1, kultur i del 2 og økonomi i del 3. For analysens del vil

¹⁴ Datoene er 5. mars, 12. mars, 19. mars og 2. april, 2005. Lørdag 26. mars var Påskeaften.

¹⁵ Verdens Gang og Aftenposten Morgen eies av Schibsted ASA (100 %). Stavanger Aftenblad ASA eies av: Schibsted ASA (31.5 %), - Vinkelafte AB (10.3 %), Herenco AB (9.8 %), Asker og Bærums Budstikke ASA (5.1 %), Amble Investment AS (5.0 %) og øvrige eiere (38.3 %). Rogalands Avis AS eies av Storbysavisene AS (95.8 %) og Anders Gunjorsen (4,2 %). <http://www.medietilsynet.no/>. [15.02.06].

dette si at innenriksstoff normalt plasseres i del 1 fra side 2 til side 10. Økonomidelen er også gjennomgått i analysen, men med heller få funn.

I VG er det vanskelig å peke på atskilte seksjoner, avisen har ikke en organisert inndeling av innenriks og utenriksstoff. Det er kun sport, kultur og "Rampelys" som har markerte seksjoner. Det er kun blitt kategorisert avistekst som rapporterer om nyheter i Norge. Side 2 består av leder og kronikk, kategoriseringen starter derfor fra side 3.

Rogalands Avis vier side 2 til en "Hva skjer" - oversikt og side 3 til leder og debatt. Registreringen starter dermed på side 4. RA har hver dag cirka 20 sider med innenriksnyheter, inkludert en næringslivsdel.

En innvending mot avistekstutvalget er at man ved kun å velge innenriksstoff fokuserer hovedsaklig på løpende hendelser og hverdagslige nyheter – være seg trafikkulykker, forskjellige typer lovbrudd eller politisk aktivitet. Ved å inkludere kulturnyheter ville analysen sannsynligvis fått et annet utfall. Grunnen til at kun sider med innenriksnyheter er valgt, er foruten oppgavens omfang, en antakelse om at det i innenriksnyheter er mer utbredt å angi nasjonalitet eller etnisk minoritets bakgrunn, samt at praksisen blir benyttet mer ureflektert – eller muligens mer overlatt, enn ved andre former for nyhetsrapporteringer.

3.1.1 Spesifikke kriterier for utvalg

Mer spesifikt er avistekstene blitt kategorisert etter innhold som gir følgende informasjon:

1. Angivelse av nasjonalitet annen enn norsk.
2. Angivelse av etnisk minoritetsopprinnelse eller bakgrunn (EMB).

For å kartlegge angivelsespraksiser i de utvalgte avisene blir samtlige geografiske referanser, enten det er svensk, albansk eller etiopisk, registrert. I boken "Av utenlandsk opprinnelse" av Lindstad og Fjeldstad blir grupper av mennesker betegnet og kategorisert som "normaliserte innvandrere" (2005:20). Definisjonen av begrepet fremstår i boken som uklart. Slutninger om at innvandrere er "normaliserte", er basert på følgende grunnlag; *"Ofte er det bare utseendet og det uvanlige navnet som forteller leserne at det dreier seg om mennesker med bakgrunn fra andre deler av verden."* (ibid.). Jeg vil påstå at Lindstad og Fjeldstad trekker for raske konklusjoner. Kategorisering etter utseende eller navn kan bety at en person som er adoptert fra et annet land og oppvokst i Norge, faller inn under kategorien "normalisert innvandrer". Det samme gjelder mennesker som

har bodd i Norge i generasjoner, men som har et annerledes lydende navn enn Pedersen og Knudsen. Har da mennesker "bakgrunn fra andre deler av verden?" Jeg vil hevde at selve undersøkelsen er bygget på vage kriterier, og at det derfor er problematisk å generalisere gjeldende funn.

For å unngå feilkategoriseringer vil det vesentlige i denne oppgaven være å kartlegge og systematisere ulike typer angivelsespraksiser – når og hvorfor blir angivelser angitt? Jeg vil ikke kommentere bilder og visuelle virkemidler enkeltstående, med mindre det er spesielt interessant i forhold til samspillet med den øvrige teksten.

3.2 Kvantitativ innholdsanalyse

Kvantitativ innholdsanalyse betegner dataregistrering og analyseteknikker som søker mot en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap. Metoden skal være systematisk, og det bør formuleres regler for hvordan materialet skal behandles (Østbye m.fl. 2002:215). Den empiriske undersøkelsen i oppgaven vil bli forsøkt utført etter denne definisjonen. Målet med den kvantitative innholdsanalysen er å kartlegge omfanget av etniske minoritetsangivelser i fire aviser over en tilfeldig valgt måned.

3.2.1 Sjangere og kategorier

Foruten registrering av omfang og hyppighet av analyseenheter, registreres avistekstene etter innhold. Følgende fire avissjangere anvendes; kriminal/rettsreportasjer, politisk/offentlig forvaltning, miljø/utdanning/arbeid (MUA) og kategorien "andre tekster".

Avisteksten er kategorisert etter formsjangrene "notis" eller "artikkel". Gunilla Byrman (1995) definerer notisen som *"en kort hverdagstekst sterkt preget av konvensjoner."* Notiser utgjør en viktig del av totalinntrykket som en leser har av en avis. Dens form gjør den til attraktivt lesestoff, gitt uttrykk og lengde. Historisk har notisen lav status da den gir lite rom for tekstlig vidde, samt at tekstens forfatter ikke blir kreditert med by-line. Innholdsmessig kan man si at notisen befinner seg i skjæringspunktet mellom informasjon og curiositet, noe som har gjort notisen særegen når det gjelder rapporteringer om lovbrudd og kriminelle handlinger (ibid.). En notis er i oppgaven definert som en kort én-spaltes tekstblokk uten overskrift, og som oftest uten by-line. Det også interessant å se hvor stort antall av notisene som er hentet fra Norsk Telegrambyrå

(NTB) og Avisenes Nyhetsbyrå (ANB) og hvordan byråenes angivelsespraksis fungerer. Jeg forventer å finne et relativt stort antall angivelser i notisene.

I den kvantitative undersøkelsen er følgende belyningspunkter vesentlige:

- Hvilke avistekster oppgir nasjonalitet og/eller etnisk minoritetsbakgrunn på omtalte personer, og hvilke aviser gjør det hyppigst?
- Hvilken nasjonalitet eller geografiske områder blir hyppigst angitt?
- Hvilken type lovbrudd refereres det oftest til sammen med angivelse av nasjonalitet/EMB?

3.3 Kvalitativ innholdsanalyse

Kvalitativ innholdsanalyse er en generell betegnelse for dyptgående og språklige tilnæringsmåter til tekster. Prosjektet til den kvalitative innholdsanalysen er å avsløre latente betydninger i teksten (Østbye m.fl. 2002:65). Kvalitative undersøkelser forsøker å tolke innholdet i tekster, finne slående trekk og tendenser som også inkluderer budskap som ligger skjult i teksten. En innvending mot kvalitative innholdsanalyser er at den som utfører analysen har stort innslag av subjektiv bedømming. Analysen kan derfor sterkt bli påvirket av hvem som utfører den (ibid.) En viktig innsikt er at man i en analyse tar med ens historiske og kulturelle erfaringer (Østbye m.fl. 2002:70). I en kvalitativ innholdsanalyse er det vesentlige at man er bevisst sitt eget ståsted og egne vurderinger, og vedgår at egen subjektiv rolle inngår som en del av analysen.

3.3.1 Operasjonaliserende spørsmål

Vurderingen av relevans er komplisert. Hvilke opplysninger er nødvendige i en tekst for å tilfredsstille berettigede informasjonskrav? Den journalistiske rollen som samfunnskritiker, samt retten til og vern av ytringsfriheten, er argumenter som taler mot denne oppgavens problemstilling. På tross av dette prediker Vær Varsom-plakaten krav vedrørende saklighet, integritet og ansvar.¹⁶ Oppgavens operasjonaliserende spørsmål bygger på VVPs punkter. Med dette utgangspunkt formulerer jeg følgende spørsmål som stilles ved hver tekstenhet:

¹⁶ Blant annet VVPs punkt 4.1. "Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon."

- A. Omhandler avisteksten kriminelle forhold eller lovovertrедelser?
- B. Kan avistekstens innhold vedrørende etniske minoriteter betegnes som inkonsekvent og upresis informasjon?
- C. Blir personer med EMB negativt synliggjort i avisteksten?

Spørsmålene er tuftet på momenter som utgjør et faglig utgangspunkt for å si noe om tendenser, eller mønstre, i avistekstene. Spørsmålene er stilt for å kunne *vurdere* relevans – ikke for å trekke konklusjoner om relevans eller irrelevans. Det er en komplisert prosess å påvise hvordan og hvorfor opplysningene er irrelevante i forhold til artiklenes tema. Generelt kan det påstås at hvis man deler opp teksten i en artikkel, så vil mesteparten av informasjonen som gis, virke tilsynelatende overflødig. Forskjellen mellom det overflødig og det fordomsfremmende er imidlertid verd å undersøke!

Spørsmålene er satt opp som enkle ja eller nei-spørsmål, og krysskjema blir anvendt for undersøkelsen. Punktene vil bli illustrert med eksempler fra avistekster.

3.4 Intervju med redaksjoner

I kapittel 6 vil fire intervjuer, ett med hver avisredaksjon, presenteres. Intervjuene blir ansett som supplement til de kvantitative og kvalitative analysene. I medievitenskap blir kvalitative intervjuer vanligvis benyttet for å analysere produksjon og mottakelse av medietekster, medieaktørers virksomhet og strategier og hendelser i mediene (Østbye m.fl. 2002). I denne oppgaven tjener det kvalitative intervjuet til å få innsikt i medieaktørers retningslinjer, samt eventuelle refleksjoner over hvordan etniske minoriteter representeres. Intervjuene er semistrukturerte intervju, hvor temaene er definert på forhånd. Denne intervjuformen er fleksibel da den muliggjør oppfølgingsspørsmål.¹⁷ Praktisk har intervjuene tatt plass i redaksjonene til hver avis i november måned 2005.¹⁸ Samtlige av informantene er redaksjonelle representanter eller ledere, som arbeider med avisens presseetikk.

Jeg har ikke blitt foretatt semistrukturerte intervjuer med informanter fra telegrambyråene Norges Telegrambyrå (NTB) og Avisenes Nyhetsbyrå (ANB). Byråenes

¹⁷ Intervjuguide vedlegg 1.

¹⁸ Alle informantene godkjente bruk av båndopptager under intervjuet.

informanter har svart på spørsmål via e-post om interne retningslinjer for presentasjoner av etniske minoriteter. Følgende spørsmål ble stilt:¹⁹

- Har byrået klare retningslinjer som redaksjonen er pålagt å følge i forhold til angivelser av etniske minoriteters nasjonalitet eller opprinnelse?
- Når er det plausibelt å angi nasjonalitet eller opprinnelse på personer omtalt i nyhetstekster?

3.5 Metodiske utfordringer

Oppgavens problemstilling medbringer et omfattende metodisk kategoriseringsarbeid, i forhold til avistekstmateriale, utarbeidelse av kriterier og utforming av operasjonaliserende spørsmål. Vær Varsom-plakatens punkter er vidt formulert, for eksempel er formuleringen *"Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende"* i punkt 4.3 lite konkret som spesifikk rettesnor. For hva er en sak uvedkommende? Det eksisterer ikke opplagte samtlende retningslinjer, eller rutiner, på *når*, *hvorfor* eller *hvorfor ikke* angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn skal angis i avistekster, eller i andre medier for den saks skyld. Redaksjonelle interne rutiner varierer i overveiende flertall i "fra sak til sak," hvor avisene vektlegger presseetiske prinsipper i skiftende grad. Allikevel må kan det hevdes at selv om de redaksjonelle informantene grunngir bruk av angivelser dels forskjellig, er det flere samtlende enn divergerende tendenser i avisenes angivelsespraksis. Dette kan tyde på at angivelse av nasjonalitet generelt i dagspressen gis av journalistisk (u)vane, og ikke ut fra presseetiske plakater og regler. Av denne grunn har det vært innfløkt å kartlegge angivelsespraksis med utgangspunkt i presseetiske og redaksjonelle prinsipper, da det later til at det er til dels er uskrevne regler som ligger til grunn for praksisen. Det må også tillegges at temaet – angivelser av etniske minoriteter i dagspressen, ikke er en varm potet i samfunnsdebatten

Rent metodisk kommer analysen til kort når det gjelder å sammenligne antall tekster med angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn, med det totale antallet avistekster i utvalget. Dette antallet ikke er registrert. Analysen sammenligner altså ikke tekster som inneholder angivelser, med tekster som *ikke* angir nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn. Dette kan være en svakhet rent statistisk for analysens del.

¹⁹ Det ble også oversendt ett eller to teksteksemplere med angivelser vurdert som irrelevante, med ønske om kommentarer fra informantene.

Kriteriet for tekstutvalget er at det i tekstene blir angitt nasjonalitet eller bakgrunn annen enn norsk. Deretter vurderer jeg om angivelsene gis i en relevant sammenheng eller ikke. Forekomst av angivelser av nordmenn – i samme tekst hvor annen nasjonalitet blir angitt, er en smule problematisk. Jeg har valg å registrere angivelser av norske personer i slike tekster, imidlertid er ikke forekomsten inkludert i tabeller og oversikter, i henhold til kriterier for analysen. Skulle antall angivelser av etniske minoritetspersoner bli sammenlignet med angivelser av personer med norsk bakgrunn, ville tids - og arbeidsomfanget på oppgaven økt betraktelig. Men det er ikke tvil om at en slik analyse ville blitt interessant lesestoff!

Videre er utarbeidelsen av analysens kriterier, eller spørsmål, for vurdering av relevans eller irrelevans, basert på punkter i Vær Varsom-plakaten. Punkt B, som belyser inkonsekvens og upresise formuleringer, er konstruert på grunnlag av egne betraktninger og oppfatninger av temaet. Jeg vurderer dermed avistekster ut fra selvkomponerte operasjonaliserende spørsmål, som delvis tar utgangspunkt i egne betraktninger. I enhver undersøkelse er subjektive bedømmelser til stede i det analytiske arbeidet. Det vesentlige er å være bevisst eget ståsted og egne betraktninger, samt være klar over ens subjektiv rolle i analysearbeidet. Presise formuleringer og nøyaktige kriterier bidrar videre til et konsist undersøkelsesarbeid. Vurderingen av relevans eller irrelevans er konstruert slik at hvis teksten ikke er "fullstendig" irrelevant, det vil si at den inneholder elementer som vurderes som både relevante og irrelevante – så vil angivelsene vurderes som relevante. Dette gjøres for å unngå feilkategoriseringer, samtidig som det sikrer tydelige eksempler på irrelevans.

Del 2 Kvantitative og kvalitative funn

4 Kvantitativ analyse - omfang og tendenser

Dette kapitlet beskriver funn fra den kvantitative innholdsanalysen. Det gis en oversikt over det totale antall avistekster som angir nasjonalitet eller EMB i februar 2005.

Angivelsene blir vurdert som relevante eller irrelevante først i kapittel 5. Tabellene viser hvordan frekvensene fordeler seg, deretter vil likheter og ulikheter bli belyst.

4.1 Omfang og frekvens

	SA	RA	VG	AP	Totalt
Totalt	36	33	42	47	158

Tabell 1. Samlet antall avistekster med angivelser i hver avis, 1- 28. februar 2005.

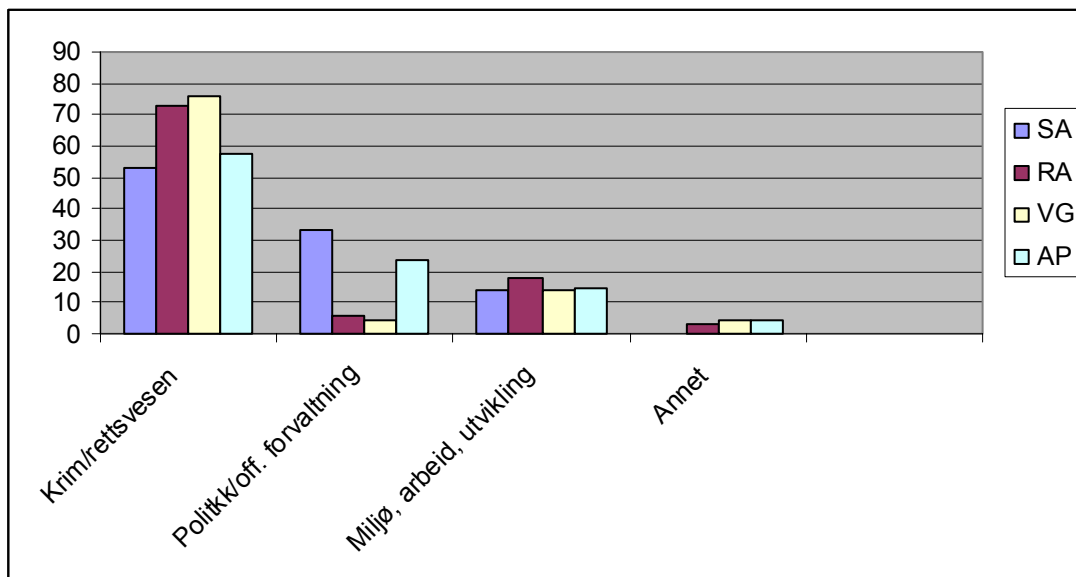
Tabell 1 viser at det totale omfanget av avistekster som inneholder angivelser i februar måned, er 158 enheter. AP har høyest frekvens med 47 enheter, fulgt av VG med 42 enheter, SA med 36, og RA med det laveste antallet - 33 enheter. Avisene har overraskende jevnt antall tekster som angir nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn.

4.1.1 Artikkelsjanger

	SA	Pst.	RA	Pst.	VG	Pst.	AP	Pst.	Tot.	Pst.
Krim.	19	52,7	24	72,7	32	76,2	27	57,4	102	64,5
Politikk	12	33,3	2	6	2	4,7	11	23,4	27	17,1
MUA	5	13,8	6	18,1	6	14,2	7	14,9	24	15,1
Annet	-	-	1	3	2	4,7	2	4,2	5	3,1
Totalt per avis	36	99,8	33	99,8	42	99,8	47	99,9	158	99,8

Tabell 2. Omfang og kategori, type avistekst i hver avis, prosentvis av totalt antall (158).

Av 158 enheter er hele 102 enheter kategorisert som nyheter som omhandler kriminalitet eller rettsvesen. I sjangeren inngår avistekster som omhandler lovbrudd, rettssaker og rettsreferater, ulykker og trafikk. VG har høyest antall med 76 prosent i denne kategorien, deretter følger RA med 72 prosent. SA og AP har en høy andel tekster på området "Politikk/offentlig forvaltning", henholdsvis 33 og 23 prosent. I denne sjangeren defineres typisk immigrasjonspolitik – være seg opphold, kirkeasyl eller asylmottak. Deretter følger sjangeren "Miljø, utdanning og arbeid" (MUA) med 15,1 prosent av totalt antall angivelser. Sjangeren inkluderer tekster som omhandler familie, arbeid og utdanningsvilkår. Kategorien er vidt definert. Avisutvalget hadde en jevnt lav representasjon av angivelser i denne kategorien. "Annet" er som navnet tilsier den kategorien hvor udefinerbare avistekster plasseres, kun 3,1 prosent av avistekstene ble plassert herunder. Tabell 3 viser klart i hvilken nyhetssjanger angivelser av nasjonalitet eller EMB oftest forekommer, illustrert i prosent:

Tabell 3. Type avistekst som angir nasjonalitet eller EMB, i prosent.

4.1.2 Notis og artikkel

	SA	RA	VG	AP	Totalt
Notis	11	17	7	14	49
Prosentvis notis	30,5	51,5	16,6	29,7	31
Artikkel	25	16	35	33	109
Totalt	36	33	42	47	158

Tabell 4. Antall og andel avistekster som er kategorisert som notis eller artikkel.

Tabell 4 viser hvor mange av de systematiserte avisenhetene som ble definert som notis. Av 158 enheter ble 49 kategorisert som notis. Rogalands Avis har høyest andel, 17 av 33 avistekster ble definert som notis. Dette utgjør 51 prosent av det totale antall avistekster i RA. VG hadde lavest frekvens med 16 prosent. SA og AP ligger jevnt på 29-30 prosent.

Type notis blir videre inndelt i tre verdier; notis produsert av Norsk Telegrambyrå, Avisenes Nyhetsbyrå eller egenprodusert notis – som den respektive avis selv lager:

Type notis	SA	RA	VG	AP	Samlet
NTB	7	-	1	10	18
ANB	-	6	-	-	6
Egenproduserte notiser	4	11	6	4	25
Totalt notiser	11	17	7	14	49
Av totalt antall avistekster	36	33	42	47	158

Tabell 5. Type notis i hver avis, laget av NTB, ANB eller egenprodusert.

Tabellen gir i første omgang en oversikt over de forskjellige typene notiser avisene bruker. VG, SA og AP abonnerer på NTB, RA abonnerer på ANB. RA har 17 notiser hvor angivelser er blitt registrert. Godt over halvparten av notisene er egenproduserte.

4.2 Type angivelse

I det følgende gis det en oversikt over hva slags angivelser som blir gitt i avisene. Angivelsene er inndelt i to typer referanser; "geografisk" referanse og "tvetydig" referanse. Angivelsene er ikke kvalitativt blitt vurdert som relevante eller irrelevante, dette vil bli gjort i neste kapittel.

4.2.1 Geografisk angivelse

Det ble angitt svært mange forskjellige nasjonaliteter i dagspressens innenrikstekster februar måned 2005.²⁰ Totalt ble det registrert 48 forskjellige nasjonaliteter, innberegnet andregenerasjons betegnelser som "norskpakistaner" eller "svenskalbaner." Eksempelvis er begrepet "norskpakistaner" plassert i samme kolonne som "pakistaner" eller "person fra Pakistan", da det antas at begrepet anvendes for å henvise til personers opprinnelige "ikke-norskhet". Det må understrekes at hensikten er å få en oversikt over *hvilke* nasjonaliteter eller etniske minoritetsbakgrunner det faktisk blir referert til i norske avisers innenriksartikler og notiser. Og – om det er mulig å forsøksmessig skimte tendenser i tabellene.

Nasjonalitet/opprinnelse	SA	RA	VG	AP	Samlet
Albaner/"albanerliga"/svenskalbaner	5	1	6	2	14
Svenske/svensk statsborger	1		5	4	10
Pakistan/pakistaner/norskpakistaner	3		4	3	10
Kineser/kinesisk		1	3	4	8
Litauen/Litauer	4	3		1	8
Iraker/irakisk opprinnelse	3	1	2	1	7
Kroat	1	1	3	2	7

Tabell 6. Oversikt over nasjonale referanser som hyppigst blir angitt.

Tabell 6 gir en oversikt over de nasjonalitetene som hyppigst blir referert i avisutvalgets tekster.²¹ Referansen til "albaner/albanerliga/svenskalbaner" skyldes Nokas-ranet i Stavanger 5. april 2004, tekstene omhandler ranets antatte gjerningsmenn. Tilsvarende gjelder referansen til personer fra Kina, da rettsaken vedrørende drapet av to kinesiske studenter, begått februar 2004, startet i februar 2005. Litauere er også hyppig referert til i avisene fra Rogaland, dette skyldes blant annet artikler om "Litauersaken" i RA 7., 8. og 9. februar, og i SA 8. og 9. februar. Disse artiklene vil gjennomgås i neste kapittel. Referansene til svensk og pakistansk nasjonalitet kan knyttes til at disse

²⁰ Se vedlegg 2 for detaljert oversikt over angitte nasjonaliteter.

²¹ I det samme avistekstutvalget ble det talt opp 15 angivelser av betegnelsene "nordmenn/norsk statsborgerskap/etnisk norsk". Disse er ikke med i tabelloversikten da kriteriet for registrering er angivelse av personer med annen nasjonalitet eller opprinnelse annen en norsk.

minoritetsgruppene er det flest innbyggere av i Norge.²² RA skiller seg fra de andre avisene ved å ha en liten andel av det totale antall angivelser. Deler man inn angivelsene etter større geografiske områder blir resultatet som følger:

Geografisk referanse	SA	RA	VG	AP	Totalt	Pst
Nord, sør og transeuropeisk²³	9	7	12	7	35	25,1
Sentral- og østeuropeisk	10	10	6	10	36	25,8
Nordamerikansk og oseansk		2		1	3	2,1
Asiatisk	3	1	11	13	28	20,1
Fra Midtøsten	8	2	4	5	19	13,6
Afrikansk	4	3	4	4	15	10,7
Søramerikansk		2		1	3	2,1
Totalt	34	27	37	41	139	99,5

Tabell 7. Oversikt over hvilke deler av verden avistekstene oftest refererer til.

Nyhetskriteriet geografisk nærhet gjør det rimelig å anta at det hyppigst blir referert til personer fra Nord-Europa, deretter fra Øst- og Sentral-Europa. Tabell 7 viser at antakelsen ikke stemmer. I utvalget er det personer fra Sentral- og Øst-Europa som oftest får nasjonalitet eller opprinnelse angitt, med en prosentandel på nær 26 prosent, tett fulgt av personer fra Nord-, Sør og Trans-Europa med 25 prosent.

I tabellen fremgår det at det er Aftenposten som opererer med flest geografiske angivelser, og at avisen hyppigst angir personer fra Sentral- og Øst-Europa, samt mennesker fra Asia. VG er den eneste avisen som oftest refererer til personer fra Nord-, Sør- og Trans-Europa, dernest personer fra Asia. VG og AP refererer altså ofte til personer fra Asia, noe som - foruten dekningen av "Studentdrapene", kan tyde på at det bor flere mennesker med asiatisk opprinnelse i Oslo-distriktet enn det gjør i Rogaland. På den andre siden burde da Rogalands tilknytning til internasjonale oljemiljøer vist igjen i oversikten, da mange personer med amerikansk og nordeuropeisk statsborgerskap er bosatt og arbeider i Rogaland. Oversikten viser at dette ikke er tilfellet. SA og RA

²² Innvandrerbefolkningen i Norge januar 2005. <http://www.ssb.no/innvbef/main.html> [10.02.06]

²³ Innbefatter Tyrkia.

refererer oftest til personer fra Øst - og Sentral-Europa. Hadde påstanden hatt hold, ville også antall referanser til nordeuropeiske personer vært høyere.

4.2.2 "Tvetydig" angivelse

Under kategoriseringsarbeidet ble det klart at det fremkom en type angivelse som ikke klart kunne plasseres under geografiske referanser. Med "tvetydig" mener jeg referanser og angivelser som indikerer at personer innehar en annen nasjonalitet enn det majoriteten i Norge har. Det er uvisst fra hvilket land personene er fra, da de plasseres under generelle og vide fellesbegreper.

Tvetydig referanse	SA	RA	VG	AP	Samlet	Prosent
Asylsøker/bor på asylmottak/ kirkeasylanter/asylshopper	5	2	3	11	21	28,0
Asiatisk utseende	-	-	-	1	1	1,3
Flyktning/kvoteflyktning	2	-	-	1	3	4,0
Fremmedkulturell	-	-	1	-	1	1,3
Hvite mennesker	-	-	1	-	1	1,3
Innvandrer/innvandrerbarn/ Innvandrerforeldre	2	3	3	5	13	17,3
Ikke – vestlige innvandrere	-	1	-	-	1	1,3
Minoritetsungdom/kvinner	1	-	-	1	2	2,6
Muslim/islamist	-	-	2	1	3	4,0
Mørk hudfarge/mørkhudet	-	1	1	-	2	2,6
Søuropeisk utseende	1	-	-	-	1	1,3
Utenlandsk/utenl. statsborger/ utlendinger	5	3	5	3	16	21,3
Utenlandsk opprinnelse	1	1	4	2	8	10,6
Østeuropeer	1	1	-	-	2	2,6
Samlet antall totalt	18	12	20	25	75	
Prosent	23,3	15,5	28,5	32,4	99,7	99,5

Tabell 8. "Tvetydige" referanser fra de fire avisenhetene.

Tabell 8 gir en oversikt over angivelser som ikke lar seg plassere etter geografiske eller nasjonale prinsipper. Kategoriene er samordnet etter angivelser med noenlunde lik ordlyd eller betydning, for eksempel *flyktning* og *kvoteflyktning*.

Av tabellen fremgår det at det hyppigst blir referert til personer som oppholder seg i Norge på asylgrunnlag – være seg ”asylsøker,” eller ”asylshopper.” Det er Aftenposten som bruker asylangivelser oftest, med 11 av i alt 21 benevnelser. Varianter av innvandrers- og utenlandskbegrep forekommer også ofte, med en jevn anvendelse fra SA, VG og AP. Rogaland Avis har færrest geografiske og tvetydige referanser, med totalt 12 stykker.

I tabellen er begrepene ”utenlandsk/utenlandsk statsborger/utlendinger” atskilt fra begrepet ”utenlandsk opprinnelse” da jeg antar at sistnevnte begrep benyttes på personer bosatt i Norge, i motsetning til de førstnevnte begrepene, som antas brukt på personer som ikke er fast bosatt i Norge. På den andre siden kan det ikke slås fast at begrepene konsistent benyttes som forestilt. Denne problemstillingen tar jeg opp i neste kapittel.

Fellesbenevnelserne ”innvandrers,” ”utenlandsk” og ”asylsøker” opptrer ofte i tekster som omhandler immigrasjons- og oppholdspolitikken. SA og AP har, som tidligere nevnt, flere tekster i den politiske sjangeren enn RA og VG. Dette kan forklare abonnementsavisenes høye anvendelse av ”tvetydige” begreper.

4.3 Tendenser

4.3.1 Abonnement versus løssalg

Oppgaven innleder med tre hypoteser. Den første hypotesen forventer en mer utbredt praksis av negativ synliggjøring i løssalgsavisene, det vil si i avisene VG og RA, enn i abonnementsavisene AP og SA. Det er i oppgaven mulig å antyde tendenser som går i denne retningen, ut fra kvantitative funn.

Av 155 tekstenheter er hele 102 enheter kategorisert som nyheter som omhandler kriminalitet eller rettsvesen – en andel på 64 prosent. Prosentandelen forsterker antakelsen om at det særlig i kriminalreportasjer blir angitt nasjonalitet/EMB. Funnet støttes opp av blant annet Lindstad og Fjeldstads undersøkelser fra 1996 og 2003 (2005:43). Disse undersøkelsene viser at kriminalitet er et dominerende tema i pressens omtale av etniske minoriteter. I deres undersøkelse fra 2003 utgjorde 21 prosent av deres materiale krimstoff.²⁴ Utgangspunktet for analysene er forskjellige; Lindstad og Fjeldstad

²⁴ Det må her poengteres at Lindstad og Fjeldstad utvalg består av åtte aviser, over fem uker. De har gjennomgått innenriksstoff fra hver avis, og kategorisert tilfeller hvor etniske minoriteter figurerer.

belyser artikler som inneholder informasjon om etniske minoriteter på generelt grunnlag. Denne oppgavens utvalg er basert på registrering av forekomster av angivelser av etniske minoriteters nasjonalitet eller bakgrunn i avistekster. En sammenligning er på tross av dette mulig på grunn av likhetstrekk. I Lindstad og Fjeldstads utvalg omhandler en av fem saker kriminalitet; i denne oppgavens analyse blir nær to av tre angivelser gitt i tekster som beskriver kriminalitet eller rettsvesen.

Av tallene er det videre klart at løssalgsavisene benytter angivelser hyppigst i sjangeren "kriminalitet/rettsvesen." Over 70 prosent av tekstene i RA og VG blir kategorisert som dette, der VG har høyest andel med over 76 prosent. Abonnementsavisene har også hyppigst angivelser i denne sjangeren, men skiller seg ut ved i å tillegg ha en relativt høy andel angivelser i sjangeren "politikk/offentlig forvaltning." VG og RA angir nasjonalitet/EMB hos personer kun i to saker hver i denne kategorien, mens Aftenposten har 11 og SA 12. Den politiske sjangeren er en mindre tilgjengelig nyhetstype, og det er naturlig at abonnementsavisene har en høyere frekvens på dette området.

Det er ikke mulig å se noen sammenheng i bruk av notiser i løssalgsaviser. Ut fra notisens kjennetegn ville det være å forvente at både VG og RA gjør utstrakt bruk av angivelser i denne typen avistekst – notisen skal som sagt informere og underholde på samme tid. VG har imidlertid den laveste andelen i avisutvalget med 20 prosent, mens RA har høyest andel med 51 prosent. Abonnementsavisene har i underkant av 30 prosent notiser. RA benytter notisformen ofte, med telegramstoff fra ANB og egenproduserte tekster. En mulig grunn til at VG har lavest frekvens i denne målingen, kan blant annet være forskjellige redaksjonelle vurderinger og oppslagprioriteringer. VG produserer muligens en artikkel der RA lager en notis av en og samme hendelse.

Det er videre vanskelig å se noen klare trekk mellom løssalgsaviser og abonnementsaviser når det gjelder ulike typer angivelser, da tabell 7 og 8 ikke viser klare tendenser i denne retningen. Skal man antyde ulikheter vedrørende angivelser, går tendensene som vi skal se, mer i retning et skille mellom regionsaviser og riksaviser.

4.3.2 Riksavis versus regionavis

Den andre hypotesen som ble framsatt i oppgavens innledning, var at regionaviser anvender angivelser mer relevant enn riksdekkende aviser. Hypotesen bygger som tidligere nevnt på rapporten *Rapport om Rasisme og diskriminering i Norge 2001-2002* (2003), hvor det blant annet fremgår at informantgrupper er enige om at det eksisterer en

forskjell mellom lokale og riksdekkende mediers dekningsområder av saker hvor etniske minoriteter er involvert. Regionaviser har dessuten et mindre dekningsområde enn riksaviser. Det er også flere personer i Oslo med EMB enn i resten av landet. Påstanden om at regionaviser anvender angivelser "mer relevant" enn riksdekkende aviser, vil hovedsakelig bli vurdert ut fra kvalitative kriterier og funn som blir presentert i kapittel 5. Det kan imidlertid forsiktig antydes tendenser ut fra kvantitative data:

	Regionavis	Riksavis	Totalt
Samlet tall for angivelser m/geografiske referanser	61 (44 %)	78 (56 %)	139
Samlet tall for angivelser m/tvetydige referanser	30 (40 %)	45 (60 %)	75
Totalt	91 (42,5 %)	123 (57,5 %)	214
Totalt antall artikler	69	89	158

Tabell 9. Totale tall for angivelser med geografiske og tvetydige referanser, riks versus regionaviser.

Tar man utgangspunkt i totale tall for geografiske referanser, har riksavisene flere enheter, eller angivelser, enn regionalavisene. Samlet antall for riksavisene er 78 angivelser, mens regionalavisene har 61 angivelser. Prosentvis utgjør dette 56 prosent i riksavisene og nær 44 prosent i regionavisene. Ulikheten i antall angivelser kan ha en sammenheng med hvilke type nyheter avisene rapporterer om og fra hvilket område avisenes nyhetsbilde hovedsakelig kommer. Riksavisene har, som tidligere poengtert, Oslo som utgangspunkt. Regionavisene har Stavanger som utgangspunkt. Dette kan åpenbart slå ut statistisk. Mer detaljert finnes det også andre likhetstegn mellom avisene ut fra riks/region-inndelingen. Begge riksavisene har relativt høy andel asiatiske referanser med til sammen 24 slike angivelser, mens regionavisene til sammenligning har fire. Dette er den største forskjellen mellom riks- og regionavisene – på de andre geografiske referanseområdene er tallene noenlunde jevne. Når det gjelder de "tvetydige" referansene, finner jeg det vanskelig å trekke liknende slutninger på detaljnivå. Totale tall for tvetydige angivelser er analog med den geografiske referansesammenlikningen. Tabellen illustrerer at riksavisene står for 60 prosent av referansene, mens regionavisene står for 40 prosent av referansene.

Tabell 9 viser en oversikt over totale angivelser delt på regionavis og riksavis. Siste linje i tabellen viser hvor mange tekster med angivelser region- og riksavisene hadde, i 69

avistekster har regionavisene totalt 91 angivelser, mens riksavisene totalt har 89 avistekster med 123 angivelser. Med forbehold kan en slutning forsøksvis tas; har et mindre antall angivelser en sammenheng med en mer nyansert bruk av angivelser – så er regionalaviser mer reflektert enn riksaviser ut fra denne sammenligningen. Men motsatt slutning kan også vurderes; betyr et høyere antall angivelser et større engasjement og større presisjon i beskrivelsene – så er riksavisene mer reflekterte i sine presentasjoner enn regionavisene.

4.4 Delkonklusjon

I hele avisutvalget er det flest angivelser i kategorien "Kriminalitet og rettsvesen." Totalt blir 64 prosent av angivelsene gitt i denne kategorien i utvalget.

Forekommer angivelser hyppigst i notiser eller i artikler? Den kvantitative analysen viser at 31 prosent av de registrerte angivelsene er i notiser. Angivelser forekommer med andre ord hyppigst i artikler, i minste fall for VG, AP og SAs del. I RA er over halvparten av angivelser funnet i notisene. VG har lavest notisandel med 16 prosent.

I utvalget ble det registrert 52 forskjellige geografiske angivelser. I og med at samme nasjonalitet blir oppgitt mange ganger, blir det referert til personers nasjonalitet eller EMB 139 ganger. Det blir hyppigst angitt nasjonalitet på personer fra Øst- og Sentral-Europa, med 25,8 prosent, deretter følger nasjonaliteter fra Nord -, Sør - og Trans-Europa på andre plass med en prosentandel på 25,1.

Det er vanskelig å trekke konklusjoner basert på hvilke nasjonaliteter som hyppigst forekommer, da type angivelser klart er hendelsesavhengig i nyhetsbildet. Imidlertid kan det forsiktig antydes at den høye frekvensen av angivelser fra Øst - og Sentral-Europa er uttrykk for en lavere angivelsesterskel på personer fra dette området. Når det gjelder tvetydige angivelser, er det "asyl-" og "utenlandsk-" begrepene som hyppigst forekommer, i forskjellige varianter. Sammenblanding av termer som innehar vidt forskjellig betydning, vil tas opp i kapittel 5.

Løssalgsavisene VG og RA benytter oftest angivelser i tekstsjangeren "Kriminalitet og rettsvesen". Abonnementsavisene SA og AP har også en høy andel av angivelsene sine i denne kategorien, men ikke på nær lik andelen til løssalgsavisene. Det er legitimt å spørre hva det ligger i egenskapen *nasjonalitet* som gjør at dette blir en *populær* informasjon å gi spesielt i kriminalitetsjournalistikken. Det er fristende å trekke konklusjoner om relevans ut fra den nevnte statistikken. Krimsjangeren som sådan, og

særlig i de tabloide løssalgsavisene, har ofte sensasjonelle vinklinger og spekulative grep motivert av løssalgstall.

For løssalsavisenes del kan det virke som om politiske saker hvor etniske minoriteter er involvert, oppfattes som journalistisk uinteressante. Hypotesen om at etniske minoriteter blir utsatt for mer negativ synliggjøring i løssalgsavisene enn i abonnementsavisene, kan muligens være riktig.

Anvender regionavisene SA og RA angivelser mer relevant enn riksavisene VG og AP? Det er påstand som vanskelig lar seg bekrefte av tall. Det som imidlertid kan trekkes frem fra det foregående, er at riksavisene benytter angivelser hyppigere enn regionavisene.

5 Kvalitativ analyse – relevans og irrelevans

Dette kapitlet går gjennom funn fra den kvalitative innholdsanalysen. Avistekster blir analysert ut fra operasjonaliserte spørsmål og deretter kategorisert og vurdert etter kriteriene *irrelevant* eller *relevant* angivelse av nasjonalitet/EMB. Avistekster som er problematiske å vurdere, vil bli betraktet som relevante ut fra den forståelsen at alle avistekster som ikke klart fremstår som irrelevante, må anses som det motsatte. Jeg vil i det følgende gjennomgå spørsmålene enkeltvis, trekke frem avistekster som illustrerer fremgangsmåte og hvordan vurderingen av tekstene foregår. Deretter vil tekster som illustrerer relevante angivelser, gjennomgås. Sist i kapitlet behandles angivelser vurdert som irrelevante. Det følger med ett vedlegg av en avistekst per avis, slik at man kan gjøre seg opp et inntrykk av hver avis' layout og stil. De øvrige teksteksemplene vil kun refereres til.

5.1 Operasjonaliserende spørsmål – spørsmål A, B og C

A. Omhandler avisteksten kriminelle forhold eller lovovertridelser?

Spørsmål A bygger på funn fra kapittel 4, hvor det blant annet ble slått fast at to av tre avistekster med nasjonalitets- eller EMB-angivelser omhandler lovbrudd eller rettslige forhold. Hensikten med spørsmålet er å undersøke om det er flere irrelevante angivelser (IA) registrert i kriminalitet/rettssjangeren enn i de øvrige artikkelsjangrene.

B. Kan avistekstens innhold vedrørende etniske minoriteter betegnes som inkonsekvent og upresis informasjon?

Med "inkonsekvent informasjon" menes forskjellsmessig informasjon angitt på omtalte personer. Spørsmålet gjelder også tekst som skildrer hendelser unyansert eller lite presist. Spørsmålet er formulert på grunnlag av VVPs punkter 4.1, 4.2 og 4.4 – hvor det blant annet ytres krav om saklighet og omtanke i innhold og presentasjoner.²⁵ I begrepet "saklighet" ligger det en oppfordring om å fokusere på det vesentlige, på de

²⁵ VVP-punktene: 4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon. 4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer. 4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, inngresser og inn - og utannonseringer ikke går lengre enn det er dekning for i stoffet.

informasjonene som det er viktig for publikum å vite, og ikke på det spekulative som faller utenfor et offentlig informasjonsbehov. Et eksempel på inkonsekvent informasjon er å finne i AP 7. februar. Avisteksten med tittelen "Voldsmenn i Sandvika avslørt av video"²⁶ åpner i brødteksten med følgende utdrag:

- Hold deg unna, ellers dreper jeg deg, sa en av de to angriperne av vietnamesisk opprinnelse, som begge er i begynnelsen av 20-årene. [...] – Det fremgår at 25-åringens kamerat først ble angrepet helt umotivert. Så gikk de løs på 25-åringen som ble alvorlig skadet.

Hendelsen ble filmet av overvåkingskameraer, hvilket førte til pågripelse av gjerningspersonene. AP angir ikke nasjonalitet på ofrene. "Voldsmennene" beskrives derimot med EMB og aldersangivelse. Informasjonen vurderes derfor som inkonsekvent.

C. Blir personer med etnisk minoritetsbakgrunn negativt synliggjort i avisteksten?

Eksemplet ovenfor vurderes også som bekreftende på spørsmål C. Det ensidige fokuset på nasjonalitet og kjønn på personene "opprinnelig" fra Vietnam, skaper en ytterligere negativ fremstilling av gjerningspersonene. Det fremgår ikke i teksten hvorfor det gis informasjon om den "opprinnelige" nasjonaliteten til gjerningspersonene. Opplysningene er ikke i samsvar med det øvrige tekstinnholdet, da informasjonen om den opprinnelige nasjonaliteten ikke ses i samband med den begåtte ugjerningen. Artikkelen angivelser blir vurdert som irrelevante og inkonsekvente.

Spørsmål C dekker denne oppgavens grunnleggende tema. Spørsmålet har som hensikt å vurdere teksten mer helhetlig. Står angivelsen i samsvar med det øvrige tekstinnholdet? Hva blir det opplyst om i teksten og hva blir tatt for gitt?

Et annet teksteksempel som illustrerer negativ synliggjøring står i RA 7. februar: "SISTE: Pågrep litauere og kjente kriminelle."²⁷ Overskriften antyder at *litauere* og *kjente kriminelle* er likestilte aktører. Sammenstillingen er gjennomgående i artikkelen. Det opplyses i brødteksten at overskriftens påstand bygger på uttalelser fra politiet, men overskriften er ikke satt med uttalestrek eller i anførselstegn. Både spørsmål B og C blir i denne teksten positivt bekreftet. Nasjonalitet angis kun på litauere, og ikke på personene som blir beskrevet som "kjente kriminelle". Overskriften sidestiller det å være fra Litauen med det å være kriminell. Artikkelen var en av i alt fem artikler i RA og SA som omhandler den samme hendelsen. De resterende artiklene vil bli gjennomgått i punkt 5.4.3.

²⁶ Vedlegg 3, Aftenpostens artikkel "Voldsmenn i Sandvika avslørt av video" 7. februar 2005.

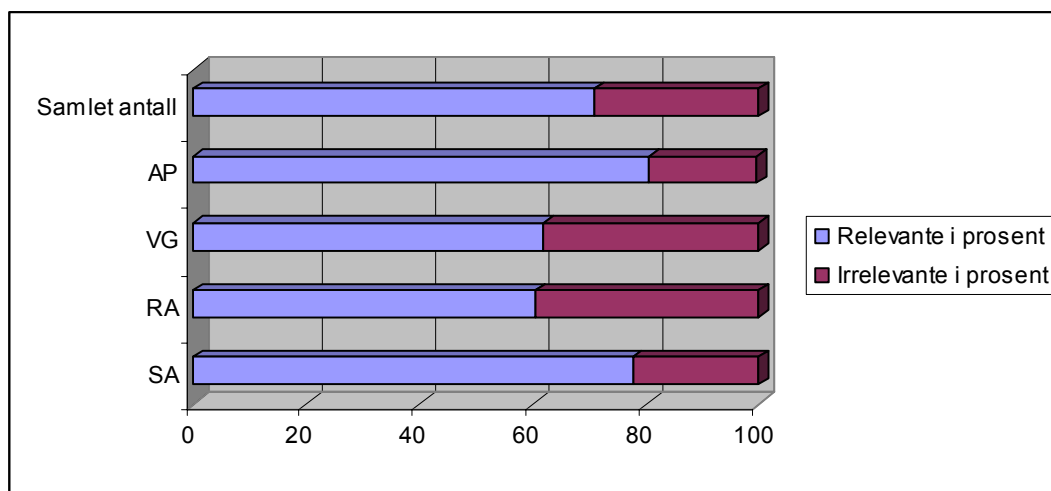
²⁷ Vedlegg 4, artikkelen "SISTE: Pågrep litauere og kjente kriminelle" i Rogalands avis 7. februar 2005.

5.2 Omfang relevant – irrelevant angivelse

	Relevante	%	Irrelevante	%	Av antall artikler
SA	28	77,7	8	22,2	36
RA	20	60,6	13	39,3	33
VG	26	61,9	16	38,1	42
AP	38	80,5	9	19,5	47
Samlet antall	112	70,8	46	29,1	158

Tabell 10. Totale tall for utvalg, relevante og irrelevante tekster.

Tabell 10 viser et samlet kvantitativt resultat av den kvalitative analysen, med utgangspunkt i de operasjonaliserende spørsmålene. Av et samlet antall på 158 tekstenheter ble 46 vurdert som tekster med irrelevante angivelser av nasjonalitet/EMB, en andel på 29 prosent. Oversikten viser at det er løssalgsavisene RA og VG som hyppigst anvender angivelser vurdert som irrelevante. RA anvender irrelevante merkelapper i 39 prosent av de utvalgte avistekstene, det vil si i to av fem avistekster. VG anvender irrelevante angivelser i 38 prosent av tilfellene. Abonnementsavisene ligger en del lavere prosentvis, SA er registrert med 22 prosent, mens AP er lavest med 19 prosent irrelevante angivelser. Samlet er antall irrelevante angivelser i avisutvalget 29,1 prosent, det vil si i tre av ti tekster. Søylediagrammet illustrerer klart likhetene innad mellom abonnementsavisene og løssalgsavisene:

Tabell 11. Relevante og irrelevante angivelser, i prosent, i AP, VG, RA og SA.

5.2.1 Irrelevante angivelser hyppigst i kriminaljournalistikken

Tabell 12 viser hvor mange av de irrelevante angivelsene som er funnet i sjangerkategorien "Kriminalitet og rettsvesen."

	IA	Av disse i kriminalstoff	%
SA	8	8	100
RA	13	13	100
VG	16	12	75
AP	9	8	89
Totalt ant. avistekster	46	41	89,1

Tabell 12. Hvilken avistekstsjanger tekster med irrelevante angivelser oftest forekommer i.

Oversikten gir et bilde av hvor irrelevante angivelser hyppigst blir anvendt - i kriminalitetsjournalistikken. Av de fire avisene er det er VG og AP som ikke har 100 prosent uttelling på dette området, med 75 og 89 prosent. Da gjenstår det å undersøke hvilken type lovbrudd avistekstene i kriminaljournalistikken beretter om:

	SA	RA	VG	AP	Totalt	%
Voldskriminalitet	1	2	5	2	10	24,3
Vinningskriminalitet	4	5	5	4	18	43,9
Narkotikalovbrudd	2	3	-	-	5	12,1
Sedelighetskriminalitet	1	3	2	2	8	19,5
Irrelevante avistekster kriminaljournalistikk	8	13	12	8	41	99,8

Tabell 13. Irrelevante angivelser i kriminaljournalistikken, beskrivelser av type lovbrudd.

Tabell 13 viser hvilken type kriminaljournalistikk som angir nasjonalitet eller EMB irrelevant. Tabellen er inndelt i kategoriene "voldskriminalitet", "vinningskriminalitet", "narkotikakriminalitet" og "sedelighetskriminalitet." Tabellen angir ikke økonomisk kriminalitet da det ikke forekom tilfeller av irrelevante angivelser i denne kategorien.

Dette funnet er i tråd med Lindstad og Fjeldstads undersøkelse fra 2003, hvor det blir påpekt at økonomi- og næringslivsstoff er "innvandringsfrie soner" (2005).

Av de irrelevante angivelsene i kriminaljournalistikk-sjangeren er det 18 tekster som beskriver vinningskriminalitet, 10 voldskriminalitet, 8 sedelighetskriminalitet og 5 narkotikakriminalitet. VG angir nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn irrelevant i 4 avistekster som ikke kategoriseres som saker som omhandler kriminalitet. Disse er "Tøyen ikke Toyen", "Farens nye, unge, utenlandske kone ARVET 40 MILL" og "TELLER besøk hos nabo". De tre artiklene ble kategorisert i MUA-sjangeren. Den siste artikkelen "Gjorde bønneteppe om til kjempepenis", ble i rådløshet definert under "Annet." Aftenposten har en artikkel som vurderes som irrelevant i kategorien politisk journalistikk; "Avslører flere asyl-shoppere." Artikkelen blir beskrevet nærmere under punkt 5.4.4.

5.2.2 Geografiske og tvetydige angivelser

I foregående kapittel ble det registrert hvilke type angivelser som forekom i avisutvalgets totale utvalg av avistekster. Det gjenstår å se om tendensene er det samme når det gjelder irrelevante angivelser:

Geografisk referanse	SA	RA	VG	AP	Totalt	%
Nord-, sør- og transeuropeisk	2	6	1	-	9	27,3
Sentral og østeuropeisk	2	4	3	1	10	30,3
Asiatisk	-	-	2	2	4	12,2
Fra Midtøsten	1	2	2	1	6	18
Afrikansk	2	1	1	-	4	12,2
Totalt	7	13	9	4	33	100

Tabell 14. Geografiske referanser i tekster med irrelevante angivelser.

Tvetydig referanse	SA	RA	VG	AP	Totalt	%
Asylsøker/asyllshopper	-	-	-	4	4	23,5
Innvandrere	-	-	1	-	1	5,9
Muslimere	-	-	1	-	1	5,9
Utenlandsk/utlendinger/ utenl.statsborger	2	-	3	-	5	29,4
Utenlandsk opprinnelse	1	1	2	2	6	35,2
Totalt	3	1	7	6	17	99,9

Tabell 15. "Tvetydige" referanser i tekster med irrelevante angivelser.

Tabell 14 og 15 viser tendensene for geografiske og tvetydige referanser i tekster hvor angivelsene er blitt vurdert som irrelevante. I tabell 14 skyldes den høye andelen av "Nord -, sør - og transeuropiske" referanser Nokas-ranet, fem av de ni referanser omhandler personer fra Albania, eller "svenskalbanere" - personer siktet for deltakelse i ranet. Oversikten viser, i likhet med forrige kapittels funn, at det oftest blir referert til personer fra Sentral- og Øst-Europa.

I forrige kapittel viste tabell 8 at av samtlige tvetydige angivelser forekommer asylbegrepet mest i tekstene. I tabell 15 fremgår det at begrepet "utenlandsk opprinnelse" hyppigst blir anvendt i tekster hvor angivelsene er blitt vurdert som irrelevante. Dermed følger variasjoner av "utenlandskbegreper", samt varianter av asylsøkerbegreper. Det er kun AP som anvender asylbegreper irrelevant.

I tekster med irrelevante angivelser blir det altså hyppigst geografisk referert til personer fra Sentral- og Øst-Europa. Av tvetydige angivelser blir "av utenlandsk opprinnelse" oftest anvendt.

5.2.3 En av tre irrelevante angivelser i notiser

Hvor ofte inntreffer irrelevante angivelser i notistekster? Oversikten nedenfor viser, i samsvar med forrige kapittels funn, at RA hyppigst anvender irrelevante angivelser i notiser. Avisen er totalt registrert med 13 irrelevante angivelser, av disse er 9 registrert i notiser, en andel på 69 prosent. ANB, telegrambyrået som RA abonnerer på, signerte 3 av de 9 irrelevante angivelsene. Forrige kapittel påpekte at VG sjeldent angir nasjonalitet eller EMB i notiser, og kun ved ett tilfelle irrelevant. Det vil si at løssalgavisene har

forskjellig praksis vedrørende angivelser, og for øvrig også vedrørende notisbruk. Tabell 16 gir viser hvor mange av de irrelevante angivelsene som er registrert i notiser:

	IA	Av disse registrert som notiser	%	Av disse fra NTB/ANB	Av ant. Artikler
SA	8	2	25	1	36
RA	13	9	69	3	33
VG	16	1	6	-	42
AP	9	3	33,3	2	47
Tot. ant.	46	15	32,6	6	158

Tabell 16. Irrelevante angivelser i notissjangeren

Abonnementsavisene SA og AP har irrelevante angivelser i notiser i henholdsvis 25 og 37 prosent av tilfellene. Totalt sett er 32 prosent av de irrelevante angivelsene funnet i notiser. Telegrambyråene ANB og NTB er registrert som avsender på seks irrelevante angivelser. Disse vil gåes nærmere etter sømmene i kapittel 6.

5.3 Relevante angivelser

Det er så langt i oppgaven blitt viet mye plass til å belyse irrelevant angivelsespraksis i norsk dagspresse. Et felt som selvfølgelig også må undersøkes, er når det er plausibelt, eller *relevant*, å angi nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn i en avistekst. Med utgangspunkt i VVP er det mest åpenbare svaret at angivelsen kan ses i rimelig sammenheng med resten av tekstinnholdet. Gunnar Bodahl-Johansen ved Institutt for Journalistikk (IJ) har utgitt samlingen *Presseetikk fra A til Å*,²⁸ hvor det i sak 071/79 står følgende om minoriteter generelt, og sigøynere spesielt som gruppe:

Pressens Faglige Utvalg har med hjemmel i Vær Varsom-plakaten en rekke ganger tatt avstand fra reportasjer med diskriminerende omtale av en minoritetsgruppe som sigøynere. [...] Likevel kan det forekomme episoder og konflikter hvor sammenhengen ikke kan forklares uten at det samtidig gis opplysninger om de involvertes nasjonalitet, etnisk tilhørighet e.l.

Uttalelsen ” [...] sammenhengen kan ikke forklares uten at det samtidig gis opplysninger de involvertes om nasjonalitet, etnisk tilhørighet e.l.” kan også fungere som en åpning for

²⁸ Internettutgave: http://www.ij.no/publikasjoner/presseetikk_fra_a_til_aa/kap16.htm.

relevante angivelser av etniske minoriteter generelt i dagspressen. I det følgende vil tekster med angivelser som er blitt vurdert som relevante, bli presentert, inndelt etter hvilken kontekst de forekommer i.

5.3.1 Kriminaljournalistikk – etterlysning og diskriminering

Den mest åpenbare anvendelsen av angivelse av nasjonalitet/EMB i tekstsjangeren kriminaljournalistikk er ved personetterlysninger. I hendelser som beskriver etterlyste personer, må det selvfølgelig angis et signalement. Avistekster av denne typen dreier seg i de fleste tilfeller om begåtte lovbrudd hvor gjerningspersoner er på flukt. I andre tilfeller kan det dreie seg om personer som er forsvunnet og meldt savnet.

I VG 18. februar er artikkelen med overskriften ”- Voldtatt på lekeplass”²⁹ illustrerende. Saken omhandler sedelighetskriminalitet og beretter om en voldtekt i bydelen Tøyen i Oslo. Politiet uttaler følgende om hendelsen:

Både gjerningsmann og offer er av utenlandsk opprinnelse. [...] - Men vi er veldig interessert i å vite om hvem som har ferdet i det aktuelle området i tiden 19 til 20, sier vaktleder Sindre Flaata ved krimvakten til Oslo Politidistrikt. Gjerningsmannen er av offeret beskrevet som 20-35 år, rundt 185 høy, kraftig med litt mage, av utenlandsk opprinnelse. Han hadde brun bukse og var barbert.

Det fremgår av teksten at både offer og gjerningsperson er ”av utenlandsk opprinnelse”. Personen er etterlyst og det gis opplysninger vedrørende åsted, klokkeslett og utseendet til overgriperen. Det vil si - det oppgis ikke hår - eller hudfarge på gjerningspersonen. I beskrivelsen kan det tyde på at avsender tar for gitt at lesere tolker beskrivelsen ”utenlandsk opprinnelse” synonymt med ”ikke-vestlig.” Personen avviker mest sannsynlig utseendemessig fra den gjennomsnittlige nordmann, synes teksten å ville formidle.

Angivelsen av EMB er i dette tilfellet blitt vurdert som relevant, på tross av mangler i signalementsopplysningen. Personen er etterlyst av politiet, som gir et signalement med mål om å få opplysninger fra vitner. Termen ”av utenlandsk opprinnelse” drøftes videre i punkt 5.4.1.

I kriminaljournalistikken er det også relevant å angi nasjonalitet i tekster som omhandler tilfeller av diskriminering. I SA 17. februar er artikkelen med overskriften ”Ble overfalt i drosjen, men politiet kom ikke”³⁰ en tekst som omhandler et rasistisk motivert

²⁹ Vedlegg 5, artikkelen ”Voldtatt på lekeplass” i VG 18. februar 2005.

³⁰ Vedlegg 6, artikkelen ”Ble overfalt i drosjen, men politiet kom ikke” i Stavanger Aftenblad 17.februar 2005.

overfall, altså voldskriminalitet. I brødteksten forteller den fornærmede drosjesjåføren følgende:

Et par kom til drosjen min og ville ha tur. Begge var tidlig i 20-årene. De satte seg inn, og så sa mannen bak meg hånlig: Å, du er fra Afghanistan eller noe slikt? Drosjesjåføren er kurder fra Tyrkia. [red. kommentar] [...] - Jeg oppfattet det slik at paret begynte å hetse meg fordi jeg er av utenlandsk opprinnelse.

Artikkelen beretter at drosjesjåførens utenlandske opprinnelse er mulig årsak til overgrepet. Nasjonaliteten til den fornærmede utgjør en vesentlig del av historien, og angivelsen er gitt i logisk sammenheng med den øvrige teksten.

Tekster som omhandler etterlysninger og rasistisk motiverte hendelser, beskriver temaer hvorpå angivelser av nasjonalitet/EMB er plausible opplysninger. Men det eksisterer også tilfeller som beskriver lovbrudd som ikke er like passende for kategoriseringer. En artikkel som jeg vil definere som et grensetilfelle, stod i SA 5. mars; "To brødre stjal hele trillevogner med øl". Følgende kan leses i ingressteksten:

Politiet i Sandnes vurderer å be retten fengsle to brødre fra det tidligere Jugoslavia for omfattende tyverier fra butikker. Nå blir de trolig utvist fra landet.

I brødteksten fremgår det at brødrene har bodd i Norge i 7 - 8 år. Informasjonen i artikkelen er tosidig; det blir opplyst at politiet ønsker å fengsle de to siktede, samtidig som det blir fortalt at de trolig skal bli utvist fra Norge. Nyheten i artikkelen er først og fremst det begåtte lovbruddet, jamfør overskriften, men vinklingen i artikkelen retter seg snarere mot sanksjoner som etter alt å dømme bør iverksettes. De to brødrene er, etter hva teksten opplyser, siktet - ikke tiltalt for lovbruddet.

I følge medieforsker Lars Arve Røssland (2003:14) er den narrative logikken i et kriminaloppdrag, i populærmedia vel å merke, bygd opp etter et mønster der den kriminelle handlingen først presenteres, for deretter å peke på konsekvensene for offeret eller skadevirkningen handlingen har, gjerne med utgangspunkt i politiuttalelser. Avsenderen SA fokuserer i dette tilfellet hovedsakelig på potensielle straffereaksjoner. Artikkelen beretter at brødrene tidligere er blitt arrestert for liknende tilfeller, og at de dermed anses som gjengangere i systemet. Vedtas det at brødrene skal utvises fra Norge, er selvfølgelig angivelse av nasjonalitet et relevant element i informasjonsrekken. På den andre siden ville man tro at drøye syv år med fast tilhold i Norge vil tilsi en solid tilknytning til landet. Det gis ikke informasjon i teksten om på hvilket grunnlag personene

befinner seg i Norge. Det antas at de to brødrene ikke er norske statsborgere, i og med at utvisning fremmes som en mulig sanksjonsform.

Hadde innholdet i artikkelen kun omhandlet det begåtte lovbruddet eller lovbruddene, ville angivelsen av nasjonalitet blitt vurdert som irrelevant. Men da artikkelen introduserer sanksjonsmuligheter før de siktede i det hele tatt er dømt, spiller nasjonaliteten en rolle i tekstens logikk. Fremstillingen av lovbruddet avhenger av den subjektive vurderingen fra avsenderen – altså fra journalisten. I den siste spalten opplyses det videre;

I forbindelse med de sakene ga Utlendingsenheten i Rogaland dem forhåndsvarsel om utvisning, men Utlendingsdirektoratet (UDI) valgte likevel å la de to få bli. [...] Det er hjemmel i Utlendingsloven for å utvise utlendinger som blir dømt for straffbare handlinger i Norge. Politiet og UDI vurderer grovheten av handlingene opp imot hva slags tilknytning personene har til Norge, for eksempel når det gjelder arbeids-, familie- og utdannelsesforhold.

Artikkelen lar kun politiets representant uttale seg, på tross av at UDI så sent som sommeren 2004 avviste vedtak om utsendelse av de to brødrene. Som leser bør man kanskje selv trekke en slutning om brødrenes tilknytning til Norge; de har bodd i landet i nesten et tiår, deres foreldre bor i Norge og de er muligens i arbeid eller under utdanning.

Vinklingen i artikkelen kan kommenteres som en negativ synliggjøring av personer med etnisk minoritetsbakgrunn. På tross av dette er angivelsen i artikkelen vurdert som relevant da opprinnelig nasjonalitet står i forbindelse med tekstens informasjon om utvisning.

5.3.2 Politisk journalistikk – asyl og utvisning

Klart relevante angivelser av nasjonalitet/EMB er å finne i avistekstsjangeren "Politikk og offentlig forvaltning." I kapittel 3 ble det påvist at abonnementsavisene SA og AP har flere politisk anliggende tekster med angivelser enn løssalgavisene VG og RA. Tim O'Connor har påpekt at på grunn av de etniske minoriteters posisjon som en politisk marginalisert gruppe, er ikke deres medlemmer representert i mediene. I dette klima har da mediene frihet til å danne konsensus om det etniske mindretall, som passer til deres økonomiske, politiske og idealistiske interesse (O'Connor i Hussain m.fl. 1997). For VG og RAs del gjelder nok særlig det økonomiske aspektet – politiske tekster med etniske minoriteter som tema selger ikke aviser.

Med unntak av én er angivelsene i de politiske tekstene blitt vurdert som relevante i forhold til innholdet forøvrig. De relevante angivelsene forekommer i tekster som for eksempel handler om migrasjon, asylproblematikk og/eller politiske vedtak.

Artikkelen med overskriften "Asylsøker bløffet – ble gjenkjent på litauisk TV" som stod i Aftenposten 25. februar, omhandler asylproblematikk. I ingressen står det:

I 17 måneder satt Marius varetektsfengslet og holdt norsk politi for narr med stadig ny, falsk informasjon om sin identitet. Et innslag på litauisk TV avslørte ham som en kriminell på flukt.

Videre i brødteksten;

Søndag ble Marius (27) uttransportert til Litauen av etterforskeren som avslørte ham. Poliadvokat Åge Gustad i politiets utlendingsenhet sier mannen har oppgitt seks nasjonaliteter, to forskjellige navn og tre forskjellige fødselsdatoer etter han første gang satte foten på norsk jord i mai 2003. [...] Nå vet politiet at mannen de først antok var russisk, egentlig heter Marius og at han har et alvorlig kriminelt rulleblad i Litauen.

Artikkelen beskriver en person som har ført norske myndigheter bak lyset med falsk nasjonalitet og identitet. Det er innlysende at angivelse av nasjonalitet er relevant i dette tilfellet. Myndighetene har funnet personens rette identitet; han er "Marius" fra Litauen. "Marius" har gitt falske forklaringer til politiet over lang tid. "Spekuleringen" i statsborgerskap og tilbakesendelse til hjemlandet gjør at informasjonen om nasjonaliteten til Marius er vesentlig og relevant i fremstillingen av saken.

Notisen "Kjemper for iranere i asyl" stod i SA 17. februar og kan fungere som et motsatt eksempel på norsk asylpolitikk. Saken omhandler en far og datter som har sittet i asyl i Hana kirke i Sandnes i 10 måneder og som på nytt har fått avslag på asylsøknaden. Faren Mohammad har konvertert til kristendommen, en religion som ikke tolereres i Iran. I slike tilfeller er selvfølgelig angivelse av nasjonalitet nødvendig og relevant. En eventuell innvending mot oppsettet i notisen er at hovedpersonene selv, altså far og datter, ikke uttaler seg om situasjonen – det er kun advokaten deres som kommer med kommentarer. Van Dijk påpeker at etniske minoriteter sjeldent får snakke i nyhetstekster, og at de dermed marginaliseres gjennom kildebruk og sitatbruk. En mulig årsak til marginalisering er at etniske minoriteter er mindre nyhetsverdige og mindre troverdige. Minoritetspersoner får uttalerett gjennom talspersoner – som innehar troverdighet og tilhører majoriteten (van Dijk 1991:154).

5.3.3 Miljø/utdanning/arbeid – minstelønn og begravelser

I denne tekstsjangeren kan relevante angivelser forekomme i saker som omhandler familie, miljø, utdannings- og arbeidsvilkår for etniske minoriteter, være seg på kollektivt - eller individuelt plan. Av samtlige avistekster var det kun én sak med førstesideoppslag; artikkelen stod i Aftenposten 21. februar 2005, med følgende overskrift på førstesiden; "Polske håndverkere dyrere." Artikkelen er også den eneste teksten i det totale utvalget som er plassert i økonomiseksjonen. Artikkelen har inni selve avisen overskriften "Minstelønn for polakker." Saken handler tilsynelatende om minstelønn for importert arbeidskraft fra Polen. Overskriften på førstesiden, samt overskriften i del 3, henviser begge til mennesker fra Polen. De to overskriftene har derimot forskjellig meningsinnhold. Tittelen på førstesiden fokuserer på at polske håndverkere skal bli dyrere å bruke – en vinkling som henviser til mulige økonomiske konsekvenser for arbeidsgivere som ansetter polske arbeidere. Overskriften er sannsynligvis konstruert med tanke på salg av flere aviser; den inkluderer den generelle leser; det vil bli dyrere å leie inn polsk arbeidskraft. Overskriften inni selve avisen fokuserer på at polske arbeidere skal få lønn etter tariff når de jobber i Norge.

I artikkelens hovedoppdrag er to arbeidsmenn avfotografert på en anleggsplass. De samme personene uttaler seg også i underartikkelen "– Bra at alle får ordentlig lønn":

- 50 kr timen er veldig lite. De bør få litt mer. Det mener Isa Gerbesovic fra Kosovo og Orhan Huseini fra Makedonia.

Saken er forvirrende fremstilt. Mennene som er avfotografert er fra Kosovo og Makedonia. Omhandler ikke artikkelen polske arbeidere? Går man teksten nærmere i sømmene, skrives det om "en sovende lov" som skal iverksettes for å sikre at tarifflønn også gjelder importert arbeidskraft. Artikkelen dreier seg forøvrig om en generell lov for utlendinger som jobber i Norge.

Overskriftene spiller på stereotypiske forestillinger om hvem nordmenn *antar* kommer til Norge for å jobbe: polakker. På tross av spillet med fordommer har ikke fotografen maktet å finne polske fotoobjekter som illustrerer saken. Ville det ikke da være logisk å endre innholdet i overskriftene? Det er rimelig å anta at førstesideoppslaget ville gått tapt dersom ordet "polske" ble endret til "utenlandske." Nedslagsfeltet og interessen fra lesere ville trolig svekkes.

Artikkelen beskriver en positiv nyhet, både for utenlandske arbeidere som kan få rett til minstelønnssetninger, og for norske håndverkere som kan få bedre konkurransevilkår.

AP velger imidlertid å spisse nyheten ved å fokusere ensidig på polske arbeidere, og dermed på fordommer som ligger latent hos lesere. Morten Abel, nyhetsredaktør i Aftenposten,³¹ begrunner artikkelens vinkling og overskrift som følger:

– Vi fremhever polakker i artikkelen fordi det er flest polske håndverkere i Norge. Men personene på bildet er jo mennesker som trolig er i Norge på asylgrunnlag – de er fra Kosovo og Makedonia. Sånn sett representerer de ikke saken, de er mer eksempler på flyktninger i Norge. Jeg ser at bildet faktisk kunne vist polakker. Journalisten må på en måte forenkle litt også. Polakkene er jo i overtall i Norge. Men artikkelen er litt kjapp.

Abel sier at det ikke er uriktig å fremheve personer fra Polen i overskriften, da det er flest polske håndverkere i Norge. Statistikk blant annet fra UDI viser også dette.³² På den andre side innrømmer Abel at det er ikke er godt nok journalistisk arbeid å fremstille personer fra andre land som representanter for saken. At artikkelen er ”litt kjapp” er en forklaring som sannsynligvis ofte brukes i redaksjonelle miljøer som arbeider frem mot en deadline.

På tross av innvendinger blir angivelsene i artiklene ansett som relevante, da tekstene omhandler tarifflønn for utenlandske faglærte arbeidere på jobb i Norge.

En artikkel med et helt annet innhold er artikkelen med tittelen ”Stadig flere innvandrere blir begravet her i landet,” hentet fra Aftenposten 9. februar:

Stadig flere norskpakistanere velger å gravlegge sine døde i Norge. [...] I siste liten ble det avverget at den første pakistanske innvandrere som døde i Norge på begynnelsen av 70-tallet, ble lagt i en kiste med kors. Nå trenger ikke muslimer å engste seg for at sånt skjer.

Artikkelen omhandler en doktoravhandling av Cora Alexa Døving ved UiO, som har studert pakistansk-muslimske begravelseritualer i Norge. Artikkelen beretter om at pakistanske muslimer er blitt integrert i det norske samfunnet, symbolisert ved at de ønsker å begraves i samme land som de har levd, virket og dødd. Angivelsen er opplagt relevant. Den eneste innsigelsen mot artikkelens innhold er igjen at det kun er forskeren som uttaler seg, og ikke personer som saken omhandler – nemlig norskpakistanere.

³¹ Intervju med redaktør Morten Abel i Aftenpostens lokaler i Oslo, 16.11.2005.

³² I følge Trygve G. Nordby i UDI har tilskuddet av nye EØS-land gjort at flere faglærte arbeidere kommer til Norge, dette gjelder særlig for arbeidere fra Polen, som hadde flest faglærte arbeidere i Norge i 2004. Tilgjengelig: <http://www.udi.no/templates/Uttalelse.aspx?id=6349> [15.02.06].

5.3.4 Delkonklusjon

I det foregående har jeg gjennomgått eksempler som inneholder angivelser vurdert som relevante. De mest åpenbare angivelsene er blitt presentert og vurdert etter det generelle kriteriet; at angivelsen som gis kan ses i rimelig sammenheng med resten av tekstinnholdet. Det er slått fast at angivelser i etterlysninger, i diskrimineringsaker, samt i flerparten av tekstene i den politiske sjangeren er vurdert som relevante.

På samme tid problematiseres formuleringen ”*resten av tekstinnholdet.*” Vinklingen dagspressen velger å gi en sak, har betydning for angivelsens relevans. En hendelse eller utvikling kan alltid beskrives på ulike måter og dette vil påvirke offentlighetens oppfatning og interesse for saken. Fra dette perspektivet kan en og samme tekst vurderes som både irrelevant og relevant, alt etter sammenhengen og formålet med teksten. Dette kompliserer oppgavens problemstilling.

Det forekommer trolig også andre situasjoner enn de som er blitt skissert opp hvor angivelser kan vurderes som relevante. Under intervjuene med de redaksjonelle representantene kom det frem at RA, VG og AP mener at nasjonale angivelser blant annet er relevante i tekster som beskriver ”gjengaktivitet.”³³ Sosiolog og ungdomsforsker Tormod Øia ved Norsk Institutt for Oppvekst og Aldring (NOVA) og professor ved Institutt for sosialfag i Høgskolen i Volda, Kåre Hegggen, konkluderer i verket *Ungdom og endring – Mestring og marginalisering* (2005) med at det er sosiale og økonomiske forhold som forklarer hvorfor ungdom havner i gjenger. Det er *ikke* etniske eller kulturelle forhold som gjør at ungdom søker sammen i gjenger og blir involvert i kriminelle handlinger. Det er derimot problemer knyttet til ungdomstiden som gir denne formen for kriminell adferd (Øia m.fl. 2005). I utvalget fra februar 2005 er det ikke blitt registrert tekster som beskriver gjengaktivitet hvorpå angivelser av nasjonalitet eller EMB er blitt vurdert som relevante. Derimot er tre artikler i VG og AP som beskriver gjengaktivitet vurdert som tekster med irrelevante angivelser. Disse vil bli gjennomgått i neste delkapittel. Jeg anser ikke tekster som beskriver gjengaktiviteter som relevante, dette delvis basert på Øia og Hegggens konklusjoner, samt at samtlige av angivelsene i tekster som omhandler ”gjengaktivitet” i analysens utvalg, enkeltstående er vurdert som irrelevante.

³³ Disse uttalelsene, samt temaet ”gjengkriminalitet” vil gåes nærmere inn på i delkapittel 5.4.3.

5.4 Negativ synliggjøring og irrelevante angivelser

Det er tidligere i kapitlet påvist at 89 prosent av avisutvalgets 46 irrelevante angivelser er registrert i kriminaljournalistikksjangeren, hovedparten i saker som beretter om vinningskriminalitet eller voldskriminalitet. Funnene tyder på at mediene fremhever utenlandsk nasjonalitet og EMB i negative situasjoner og nyhetsrapporteringer.

I en gjennomsnittlig norsk avis er ikke kriminaljournalistikken spesielt fremtredende. I følge Sigurd Allerns rapport *Det står i avisen* (Allern 2001) er det generelt økonomi og næringslivsstoff som har høyest prioritet og stoffplass, og dernest helse, utdanning og miljø. Kriminaljournalistikken utgjør bare en tiendedel av nyhetstekstene i avisene, og mye av dette er notisstoff. Unntaket som bekrefter regelen, er ifølge Allern, VG, hvor det registreres dobbelt så mange tekster kategorisert som kriminaljournalistikk som i gjennomsnittet av de øvrige (ibid.).

Det er påfallende at etniske minoriteter hovedsaklig omtales i en artikkelsjanger som utgjør en liten del av det norske nyhetsbildet. Eksemplene som følger, er tekster som inneholder angivelser som er blitt vurdert som irrelevante. Eksemplene blir presentert etter innholdsmessige og språkmessige tendenser.

Det er foretatt intervjuer med representanter fra redaksjonene i hver avis. Representantene ble vist eksempler på avistekster hvor angivelsene ble vurdert som irrelevante, med påfølgende spørsmål om kommentarer. Det vil bli referert til disse utsagnene i analysen av avistekstene. Det øvrige innholdet i intervjuene, blant annet om avisenes interne presseetikk, vil presenteres i kapittel 6.

5.4.1 "Opprinnelig opprinnelse"

Kjente personligheter, penger, kriminalitet og nyheter går hånd i hånd i populærpressen. I VG 10. februar 2005 omhandler to saker kidnapping: "Truet med kidnapping av KJENDIS-BARN" og "Fredriksens døtre også truet." Kidnapping er i oppgaven kategorisert som en vinningsforbrytelse, da motivet bak lovbruddet i de fleste tilfeller er økonomisk gevinst.

I den første overnevnte artikkelen, hvor saken omhandler en "falsk" kidnappingstrussel, kan man lese følgende i brødteksten:

Like før jul i fjor ble den medieprofilerte mannen oppringt på jobb av en mann (47) som hevdet at et organisert, utenlandsk miljø planla kidnappingen. 47-åringen, som opprinnelig er fra Øst-Europa, fortalte imidlertid at han hadde opplysninger som kunne forhindre kidnappingen..

Betegnelsen "organisert, utenlandsk miljø" vurderes som en plausibel angivelse, da det er et sitat og en detalj fra hendelsesforløpet som det blir referert til i teksten. Den irrelevante angivelsen i artikkelen er derimot beskrivelsen "opprinnelig fra Øst-Europa." Betydningen av ordet "opprinnelig" er i denne forbindelse vanskelig å fastsette, det er informasjonsfattig og lite presist. Er gjerningspersonen adoptert fra Øst-Europa? Kom han til Norge som barn? Kom han til Norge i fjor? Er han norsk statsborger?

Bruken av ordene opprinnelig og opprinnelse er gjengangere i avistekster hvor etniske minoriteter figurerer. I tabell 15 fremgår det at det er termen "av utenlandsk opprinnelse" som hyppigst forekommer i irrelevante angivelser. Mye kan tyde på at mediene anvender termen for å beskrive en person som har *fått* norsk statsborgerskap, og som altså ikke er *født* norsk statsborger.

Ifølge Marianne Gullestad (2002:91) er en person med en annen opprinnelse enn norsk betegnet som "innvandrer" livet ut. Man blir konstant omtalt og beskrevet som "innvandrer", uansett hvor lenge man har bodd i Norge. Funnene i herværende analyse tyder på at begrepet "innvandrer" ikke blir like hyppig brukt som tidligere. Termen "opprinnelig" eller "opprinnelse" later til å bli plassert som et "vedheng" før eller etter den nevnte nasjonaliteten, dette særlig i negative nyheter.

I det overnevnte artikkelutdraget blir personen beskrevet som "opprinnelig fra Øst-Europa." Angivelsen er antakelig gitt for å tolkes og plasseres i en motivsammenheng hvor avsenderen legger ledetråder og lager spilleregler for hvordan artikkelen skal leses. En eventuell innsigelse mot en vurdering av angivelsen som irrelevant kan være at informasjonen er gitt fordi personen hevdet at det var et organisert, utenlandsk miljø som stod bak kidnappingsplanene, og at det dermed er vesentlig at gjerningsmannen også har utenlandsk bakgrunn. I så tilfelle ville sammenstillingen være basert på en generalisering av "all verdens utlendinger." En slik stereotypisk fremstilling ville blitt vurdert som irrelevant, uansett vinkling.

I den neste artikkelen, som også omhandler kidnapping, er det skipsreder Jon Fredriksens to døtre som profileres – de er blitt truet med kidnapping;

Mennene, som skal ha vært av utenlandsk opprinnelse, krevde penger av Fredriksen for ikke å sette i verk planene sine. Utpressingstruslene, som ikke har vært offentlig kjent før nå, kom etter det VG kjenner til i 1998.

Et stort bilde av Fredriksen med kone og døtre er publisert over to sider, med følgende billedtekst: *BLE TRUET: En gruppe menn av utenlandsk opprinnelse truet i 1998 med å kidnappe Inger og John Fredriksens tvillingdøtre [...] da de gikk på Ruseløkka skole.*

Den syv år gamle situasjonen har ikke vært kjent gjennom mediene tidligere. Personene saken omhandler, er velstående og attraktive profiler, og gir dermed en ekstra nyhetsverdi. Kilden som siteres, via diverse omveier, er anonym og betegnes som "[en] *sentral politikilde*." I brødteksten står det at gjerningspersonene *skal ha vært av utenlandsk opprinnelse*, et utsagn som krediteres én kilde og gjengis i ett sitat. I billedteksten har derimot denne nyansen forsvunnet – det slås fast at gruppen med menn *var av utenlandsk opprinnelse*.

De to artiklenes angivelser vurderes som irrelevante. Formuleringene i VGs artikler kan tyde på at det eksisterer en slags praksis når det gjelder angivelser; i kriminaljournalistikk anvendes termen "opprinnelse" regelmessig, uten en klar forbindelse til det øvrige tekstinnholdet. Begrepet "utenlandsk" er trolig i denne forbindelsen ensbetydende med "ikke-vestlig opprinnelse". I et intervju med coach, eller redaksjonell veileder, Thorstein Hoff³⁴ fra VG blir antakelsene delvis bekreftet. Hoff understreker at begrepet "utenlandsk opprinnelse" blir anvendt i en enda snevrere grad - hovedsaklig i beskrivelser av personer som er "ikke-skandinavere":

– Tidligere ble nok begrepet anvendt på personer med ikke-europeisk bakgrunn. I dag er østeuropeere kjent for å være veldig kriminelle, og begrepet "av utenlandsk opprinnelse" inkluderer derfor også personer som kommer derfra.

Hoff sier altså at begrepet "utenlandsk opprinnelse" anvendes på personer fra Øst-Europa og på personer som *ikke* kommer fra Europa. Hoff's utsagn setter også likhetstegn mellom kriminelle handlinger og til nasjonaliteten til gjerningspersonene. Videre vurderer Hoff angivelsene som gis i begge kidnappings sakene, som klart relevante. I den førstnevnte artikkelen "Truet med kidnapping av KJENDIS-BARN" anser Hoff angivelsen som en ren faktaopplysning:

– Det er et faktum at østeuropeiske land har kriminelle miljøer. Opplysninger som går på nasjonalitet, skrives for å vise hvilke mennesker som tar seg inn i Norge.

Utsagnet formidler at VG ikke vurderer angivelser fra sak til sak, men på et generelt grunnlag. I artikkelen "Fredriksens døtre også truet" fremhever Hoff den utenlandske nasjonaliteten som en motsetning til "det norske":

– Det er ikke nordmenn som driver med dette, dette er ikke-skandinavere. [...] Angivelsen er såpass vag fordi de involverte mennene kan tilhøre en bande med ulik bakgrunn, være seg østeuropeere eller russere.

³⁴ Intervju med Thorstein Hoff i VG-huset i Akersgaten, Oslo, 15.11.2005. Hoff påser at VGs presseetikk blir fulgt i den daglige avisproduksjonen.

Hoffs uttalelser, og dermed VGs, er svært kategoriske. Den eneste innrømmelsen Hoff gir i forhold til relevans gjelder sammenligningen av informasjonen som gis i billedteksten sammenlignet med informasjonen i brødteksten:

– Dette er håndverksmessig slums. Desken skriver opprinnelsen konstatende. Billedteksten tar forbehold. Det som står i saken er korrekt, men billedteksten ikke korrekt. Dette er hva vi kaller en journalistisk kortslutning.

Hoffs uttalelser gir grunn til å anta at etniske minoritetsangivelser i VG forespeiles som mulige forklaringer på begåtte lovbrudd. Den svenske medieforskeren Ylva Brune (2001:44) hevder at avistekster fremhever ”det utenlandske” for å tilby en slags forklaringsmodell på hendelsen som det berettes om. Det nasjonale eller geografiske elementet bidrar også til en spenning i teksten. Tekstene lades med egenskaper som har med det ”fremmedskremmende” å gjøre (ibid.). Brune hevder videre at kulturforklaringer blir ledd i konstruksjonen av det som er annerledes. Etniske minoriteter blir representert som ”kulturstyrte automater” – hvor opprinnelse og tilhørende kultur blir fremsatt som et motiv eller som en årsak til ugjerningen. Medieforsker Ferruh Yilmaz støtter denne teorien – kultur som arvet tradisjon er uforanderlig og statisk, og uforenlig med fremtiden i et moderne samfunn (Yilmaz i Hussain m.fl. 1997:206). Hoffs uttalelser bekrefter at det også eksisterer en slik tankegang i Norges største avis. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 6.

Under punkt 5.3.1 ble det gjennomgått en artikkel fra SA 5. mars med tittelen ”To brødre stjal hele trillevogner med øl.” I artikkelen ”Øltyver på ferde”, som stod i RA 23. februar, rapporteres det om et tilsvarende lovbrudd. Forskjellen er at gjerningspersonene i RAs tilfelle ikke er pågrepet og siktet. Artikkelen rapporterer sannsynligvis den samme hendelsen - SA etter at gjerningspersonene er arrestert, RA før pågripelsen. I RAs artikkel står det å lese:

Personene skal i følge politiet være albanere eller ha annen søreuropeisk opprinnelse. Dette kan imidlertid ikke fastslås med sikkerhet, da ingen er tatt for tyveriene.

Eksemplet illustrerer nok en gang bruken av termen ”opprinnelse”. Er intensjonen å gi et signalement, antas det at flere detaljer ville blitt rapportert. Hvorfor blir akkurat den albanske nasjonaliteten trukket frem? Teksten gir ikke informasjon om hva som tyder på at gjerningspersonene er albanske. Det er kritikkverdig at RA angir nasjonalitet eller EMB, da informasjonen er usikker, ubekreftet og ikke minst irrelevant. Beskriver de to

artiklene samme hendelse, betyr det at RAs angivelse av nasjonalitet/EMB ikke er korrekt – de siktede er ifølge SA fra det tidligere Jugoslavia, ikke fra Sør-Europa og Albania.

I undersøkelsen av "tvetydige" referanser i irrelevante angivelser kom det fram at variasjoner av begrepet "utenlandsk" forekom hyppigst. Betydningen av begrepene "utenlandsk opprinnelse" versus "utenlandsk" er ikke automatisk forskjellig. Førstnevnte begrep refererer til personer med oppholdstillatelse og muligens statsborgerskap i Norge, mens sistnevnte begrep mest sannsynlig anvendes på personer som er midlertidig i Norge uten varig oppholdsløyve. Det kan tyde på at avisene ikke skiller mellom disse gruppene. Bruken av ordet "opprinnelse" – som et vedheng – bidrar til en sammensmelting av begrepene "utenlandsk" og "utenlandsk opprinnelse". I verket *Av utenlandsk opprinnelse* (Lindstad m.fl. 2005) blir denne tematikken berørt. Lindstad og Fjeldstad hevder at pressen fungerer som "norskhetens voktere." Pressen er portvakter ved inngangen til det norske storsamfunnet, der noen slippes inn mens andre må stå utenfor. Når de "problematisk" innvandrerne omtales, skaper journalister distanse til personene gjennom betegnelser som ikke-norsk, fremmedkulturell eller lignende (2005:27). Denne oppgavens analyse indikerer at betegnelser som fremmedkulturell er byttet ut med mindre synlige merkelapper og vedheng som opprinnelse eller opprinnelig. Effekten er dog noenlunde lik – en distanse til det norske skapes og opprettholdes.

5.4.2 Inkonsekvente angivelser

RAs artikkel 19. februar med tittelen "Tok med brødkniv og forlangte DØDSDUELL MED NABOEN" er inkonsekvent i sin angivelse av nasjonalitet og etnisk minoritetsbakgrunn;

Den 26 år gamle mannen fra det tidligere Jugoslavia har forklart at naboen ringte på hos ham litt før klokken 06.00 om morgenen.[...] Fornærmede skal ha fått flere skudd i brystet og valgte å kontakte politiet. Politiet kom og pågrep 26-åringen, som ble sluppet fri etter noen timer. Da gikk han hjem og fant fram en 35 centimeter lang brødkniv før han omkring klokken 12.30 ringte på hos naboen og forlangte det han selv betegner som en ærlig "death match" mellom de to.

Artikkelen beskriver en 26 år gammel mann, igjen fra det tidligere Jugoslavia, i konflikt med en angivelig kjønns -, alders - og nasjonalitetsløs nabo. I konfliktbeskrivelsen er det kun én persons nasjonalitet som blir oppgitt – personen med utenlandsk bakgrunn. Artikkelens angivelse vurderes som irrelevant og inkonsekvent i forhold til resten av

informasjonen i teksten. I intervju vurderer nyhetsleder Egil Hollund³⁵ i Rogalands Avis angivelsen slik:

– Nasjonalitet er her vesentlig, vi vet at mennesker fra eks-Jugoslavia er representert over gjennomsnittet i forhold til voldskriminalitet. I denne saken mener jeg nasjonalitet kan forklare hvorfor mannen oppførte seg som han gjorde. Men jeg er enig i at naboen også burde få angitt sin nasjonalitet. At det ikke står nasjonalitet på denne personen betyr ikke bare at han er norsk – det betyr også mest sannsynlig at han er fra Stavanger-området.

RA trekker i likhet med VG en parallell mellom lovbrudd og nasjonalitet og vurderer av den grunn angivelsen som relevant. På samme tid beklager Hollund at RA ikke er konsekvent i opplysningene som gis. Uttalelsens innhold tyder på at det også eksisterer en praksis og en automatikk i RAs angivelser, da Hollund mener at den anonyme naboen mest sannsynlig er fra Stavanger.

Et annet og lignende eksempel er fra SA 21. februar. Artikkelen med tittelen ”Slo ekskonas nye mann, må i fengsel” beretter om en domsavsigelse:

STAVANGER: En utenlandsk statsborger i 30-årene er dømt til ubetinget fengsel i 75 dager for flere forhold. [...] i fjor slo han en annen mann gjentatte ganger slik at fornærmedes overleppe hovnet opp.[...] Den dømte mannen forlot hjemlandet sitt da han var 18 år. Han har deretter oppholdt seg ulovlig i forskjellige land i Europa. Tiltalte som bor i Stavanger, har ikke oppholds- og arbeidstillatelse i Norge. [...] Tiltalte og ekskona traff hverandre da de bodde på et asylmottak. Hun er flyktning.

Artikkelen beskriver private forhold i detalj. ”Ekskonas nye mann” er alders- og nasjonalitetsløs, mens gjerningspersonen betegnes som utenlandsk statsborger og ekskona som flyktning. Flyktningbegrepet omfatter i juridisk forstand overføringsflyktninger og asylsøkere som har fått innvilget politisk asyl eller oppholdstillatelse på humanitært grunnlag. I dagligtale brukes ordet om mennesker på flukt.³⁶ Begrepet synes ikke riktig anvendt i artikkelen. Ekskona til lovbrysteren fremstilles i ”evig presens” som en konstant flyktning, til tross for at hun bor på fast adresse i Stavanger og *ikke* er på flukt. Angivelsen av den utenlandske statsborgeren kan på den annen side betraktes som relevant informasjon, da det senere i teksten opplyses at personen ikke har oppholds- eller arbeidstillatelse i Norge. På tross av dette blir angivelsen betraktet som irrelevant grunnet inkonsekvente opplysninger, upresist språk og unødig informasjon om private forhold. Detaljene som gis i teksten, er ikke i samsvar

³⁵ Intervjuet med nyhetsleder Egil Hollund ble foretatt 29.11.2005, i Rogalands Avis sine lokaler i Stavanger.

³⁶ <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=3396#E-ord> [15.02.06].

med ugjerningen som det blir rapportert om – som er et voldsovergrep. Nyhetsredaktør Egil Ø. Nærland³⁷ i Stavanger Aftenblad er delvis enig i kritikken:

– Artikkelen er et slags utskrevet domsreferat. I dette tilfellet kan det være greit å skrive at gjerningspersonen er en utenlandsk statsborger, nettopp fordi personen ikke har arbeids og oppholdstillatelse. [...] I denne artikkelen har angivelsen en viss relevans, men det at personene traff hverandre på et asylmottaket har da ingen relevans for saken. At angivelse på offeret mangler, betyr ikke at mannen er norsk, min kjennskap til miljøet sier at det er like sannsynlig at mannen er av utenlandsk opprinnelse.

Nærlands uttalelser vitner om at det i SA eksisterer et bevisst forhold til presentasjoner av etniske minoriteter. Allikevel finnes det også eksempler i SAs avistekster som ikke er i samsvar med VVP eller SAs interne "Flerkulturelle huskelapp."³⁸ Huskelappen sier: "*HUSK– å behandle representanter for etniske minoriteter som enhver rogalending,*" og videre: "*En gjerningsmanns opprinnelse er sjeldent relevant.*" Dette er punkter om krav til relevans. Den neste avisteksten fra SA følger heller ikke avisens interne presseetikk. Artikkelen "Politiet la seg i bilen og lurte smuglerne" er vurdert som en tekst med irrelevante angivelser. Ingressen sier i fulltekst: "*En 34-åring fra Litauen fikk skjerpet fengselsstraffen med ett år etter å ha anket en narkotikasak.*" Videre i brødteksten står det:

Mannen må dermed sone sju år i fengsel på forsøk på erverv av 9,9 kilo amfetamin. Både 34-åringen og en 42-åring som skulle levere ham stoffet [...] ble domfelt av lagmannsretten som nylig prøvde saken. 42-åringen fikk åtte års fengsel, helt i tråd med dommen fra Stavanger tingrett.

Personen fra Litauen blir nevnt og synliggjort allerede i ingressen, mens den mer anonyme 42-åringen ikke blir presentert som delaktig i hendelsen før i brødteksten. Det opplyses heller ikke hvor 42-åringen kommer fra, ei heller hvilket kjønn personen er. Artikkelen gir inkonsekvent informasjon om gjerningspersonene. 34-åringen blir med andre ord ikke behandlet som *enhver rogalending*. Angivelsen av nasjonaliteten er ikke relevant i forhold til den øvrige teksten, ei er det en forbindelse mellom ugjerningen og personens nasjonalitet. Nærland sier seg enig i at artikkelen gir inkonsekvente opplysninger. Han antar at 42-åringen er en nordmann.

I delkapittel 5.1 ble Aftenpostens artikkel "Voldsmenn i Sandvika avslørt av video" brukt for å illustrere inkonsekvent praksis av angivelser i avistekster. Teksten kan også brukes som et eksempel på hvordan begrepet "opprinnelse" blir anvendt som et vedheng

³⁷ Intervju med nyhetsredaktør Egil Ø. Nærland 30.11.2005 i Stavanger Aftenblads lokaler i Stavanger.

³⁸ Vedlegg 7 "Flerkulturell huskelapp."

til den oppgitte nasjonaliteten. APs nyhetsredaktør Morten Abel uttaler følgende om artikkelen:

– Saken angir vietnamesiske gjerningspersoner. Jeg vil si at dette er en angivelse som er i grenselandet, da saken kan omhandle et gjengopprør. Jeg kan si meg enig i påstanden om inkonsekvent bruk av angivelse. Jeg antar at ofrene er norske. Nasjonaliteten på gjerningspersonene er heller ikke så relevant, da personene er arrestert. På den andre siden hadde det vært relevant om de var på frifot.

Abel understreker at det i AP ikke finnes en automatikk i at utelatte angivelser er synonymt med norsk nasjonalitet. Han sier seg også enig i at angivelsen i eksemplet ikke er tydelig relevant, og påpeker at angivelsene ville vært riktigere å anvende hvis gjerningspersonene var etterlyst av politiet.

Felles for de fire artiklene som er drøftet i dette delkapitlet er at tekstene omhandler voldskriminalitet. Det kan tyde på at nasjonalitet og EMB angis for å forsterke dramatiske elementer i saker som omhandler voldelige hendelser. De "utelatte" angivelsene kan styrke oppfatninger om det ubemerkede "normale" versus det bemerkede "unormale." Inkonsekvente angivelser forsterker dikotomien *vi* og *dem*. Ylva Brune påpeker at stereotyper brukes som hjelpemidler til å sette grenser mellom det normale og det unormale (Brune i Tufte 2003). Det er *vi*, majoriteten, som snakker om *dem* - minoriteten. Det er "våre" definisjoner og problemformuleringer som fremstilles. Medieforsker Ferruh Yilmaz (i Hussain m.fl. 1997) påpeker i samme forbindelse at danske personer i danske medier ikke presenteres som medlemmer av en etnisk gruppe, men ut fra deres yrke. Den inkonsekvente angivelsespraksisen i dette utvalget er en klar avbildning av et journalistisk majoritetsperspektiv.

De forskjellige avisenes representanter er ikke samlet i forståelsen av hva det betyr når nasjonalitet eller tilholds plass ikke er opplyst. Uansett "oversettelse" eller funksjon synliggjør den inkonsekvente informasjonen etniske minoriteter negativt. Som leser har man ikke tilgang til interne regler om hva utelatte faktaopplysninger kan bety. I RA eksisterer det utelatelseskoder hvor personer uten angivelse er det samme som en lokal innbygger, og i SA og AP varierer betydninger fra sak til sak.

5.4.3 Masseslagsmål og gjenger

I det følgende vil tre eksempler på irrelevante angivelser i tekster som omhandler "gjengaktivitet" bli gjennomgått. Tidligere i oppgaven er det nevnt at AP, VG og RAs representanter finner angivelser av nasjonalitet/EMB relevant når det gjelder handlinger

som involverer unge personer som opptrer samlet i grupper, i såkalte "gjenger." Avisinformantenes kommentarer vil bli tatt med i gjennomgangen. Kommentarene går ikke direkte på eksemplene men er av mer generell og prinsipiell art.

I VG 21. februar stod artikkelen "Tre skadet i masseslagsmål" med følgende brødtekst:

Ifølge politiet skal 10-15 utlendinger ha sloss med 5-10 nordmenn. [...] Litt senere på kvelden skal nye kamper mellom grupperingene ha blusset opp igjen på Lilletorvet et steinkast unna.

I teksten er ikke ordet "gjeng" anvendt, men begreper som "masse" og "grupperinger." Angivelsen av personene som "utlendinger" versus "nordmenn" fremstilles som en dikotomi, uten at det gis belegg for inndelingen videre i teksten. Den generelle angivelsen vurderes som irrelevant da den er løs og upresis. Tekstens formulering antyder at det er ulike nasjonaliteter som er årsaken til slagsmålet, selv om dette ikke forfølges i teksten. Informasjon fra politiet i avistekster diskuteres i punkt 5.4.4.

Neste eksempel er også hentet fra VG. Artikkelen "DUSØR til den som tør snakke" stod i VG 22. februar og omhandler A- og B-gjengen i Oslo. Som stikkittel står det "Skytedrama kobles til gjengkrig." Saken omhandler en skyteepisode kvelden før; fra en bil ble det skutt mot to menn i et boligfelt på Furuset i Oslo. I ingressen står det:

Oslo-politiet mener det norsk-pakistanske miljøet må ta seg sammen og sette en stopper for stadige gjengoppgjør i boligområder.

Videre står det blant annet i brødteksten:

Skuddsalvene er den siste i serien av angrep hvor norsk-pakistanere har vært involvert. [...] VG er kjent med at den fryktede A- og B-gjengen er splittet opp i en rekke små enheter. [...] Andre kilder i det kriminelle miljøet hevder at Furuset-skytingen dreier seg om en annen fersk konflikt. Lillebroren til en pakistaner skal nemlig nylig ha blitt banket opp, samt faren hans utskjelt på telefon.

Gjerningsmennene bak skyteepisoden på Furuset er ikke pågrepet, og ifølge teksten er ingen foreløpig mistenkt i saken. Artikkelen lister opp en rekke teorier om hvem som står bak. Det tas for gitt at den såkalte A – og B-gjengen er involvert, dette ifølge antakelser, uttalelser fra politiet og anonyme kilder. "Bandekrigen" har pågått over flere år og dets medlemmer er blitt fengslet for en rekke forhold. Personene er hovedsakelig annen generasjons pakistanere, oppvokst i Norge. Dette siste elementet er avgjørende i medienes beskrivelser av hendelser som kan tilknyttes disse to grupperingene. I teksten ovenfor blir det ikke grunnlagt *hvorfor* man antar at A – og B-gjengen er involvert.

Gjerningspersonene blir ikke angitt med signalement utover at de er norsk-pakistanere. Det oppgis heller ikke antallet på gjerningspersonene – det tales kun om "gjenger." Formuleringen "*lillebroren til en pakistaner*" er foruroligende. Personene som omtales, er ikke lenger norsk-pakistanere, men *pakistanere*. Hvis storebroren er pakistaner – hva er da lillebroren? Artikkelen tekst er språkmessig upresis og innholdet synes basert på rykter. Angivelsene i teksten vurderes dermed som irrelevante.

Coach Hoff i VG mener at angivelser er fullt ut berettiget i saker som omhandler gjengaktivitet:

– I saker som omhandler gjengkriminalitet, er det relevant å skrive om den opprinnelige nasjonaliteten, spesielt på den personen som anses som hovedperson eller gjengleder. Det er vel oftest nasjonaliteten som er årsaken til dannelsen av gjenger.

Hoff ser med andre ord en klar parallell mellom gjengdannelser og nasjonalitet.

Aftenpostens artikkel "Raidet 25 butikker med posten-pakke" med undertittelen "Vietnameser-gjeng dømt for serietyveri," er et annet eksempel på at grupperinger og nasjonalitet forbindes med hverandre. I artikkelen står det følgende i brødteksten:

Nå har de ni vietnameserne fått fengselsdommer opp til ett år og to måneder. Fire av dem må belage seg på en tur til Vietnam uten retur etter sonet dom. [...] ASYLSØKERE. Seks av de dømte er asylsøkere fra Vietnam, som alle har bodd på Tanum asylmottak. To av de dømte, med norsk statsborgerskap, har disponert bil [...].

Et sladdet bilde av en person bærende på en pakke har følgende bildetekst: "*Et medlem av gjengen har med seg den ombygde Posten-pakken inn i butikken for å hente ut tyvegodsset.*" Angivelsen av den vietnamesiske opprinnelsen til gjerningspersonene er for så vidt relevant ut fra hendelsesforløpet. Dette særlig på grunn av at fire av personene skal utvises fra Norge etter endt soning. Det reageres på den annen side på tekstens formuleringer om "*Vietnameser-gjeng*" og "*medlem av gjengen.*" Beskrivelser hvor ordet "gjeng" inngår har en negativ ordlyd, med konnotasjoner til "bande" eller "horde." Ville den samme formuleringen blitt anvendt hvis gjerningspersonene var av norsk nasjonalitet? Nyhetsredaktør Abel i AP sier følgende om angivelser av nasjonalitet:

– Det er relevant for eksempel når det gjelder gjenger med etnisk bakgrunn. Dannelsen av gruppen er basert på bakgrunnen menneskene har.

Nyhetsleder Hollund i RA deler denne oppfatningen:

– Angivelser kan være relevante for eksempel i forbindelse med gjengvold. Dette er jo ikke så aktuelt i Stavanger, men noen nasjonaliteter opptrer oftere i en slik sammenheng enn andre. Personene i gjengene har ofte den samme etniske bakgrunnen.

Som tidligere nevnt har forskerne Øia og Heggen (2005) konkludert med at det er sosiale og økonomiske forhold som forklarer hvorfor ungdom havner i gjenger, ikke etnisitet eller nasjonalitet. Det er sannsynlig kjente grupperinger som i mediene kalles A- og B-gjengen, som er årsaken til at redaksjonene finner angivelser plausible i hendelser hvor ”gjenger” er involvert. I disse grupperingene har de fleste personene en pakistansk tilknytning. Dermed generaliserer deler av mediene hendelser som involverer flere personer med utenlandsk bakgrunn til å bli ”gjengaktivitet”, hvorpå det ikke-norske fremstilles som utgangspunktet og årsaken til grupperingen. Eller som journalist Bjarne Kvam i boken *Krimjournalisten* (2002:197) benevner som ”etnisk gjeng:”

Selv om man ikke opplyser navn og bilde, gis det enkelte opplysninger som gjør til at leserne i hvert fall vet noe om gjerningspersonen/den anklagede. Regelen her er at informasjonen skal være relevant i forhold til lovbruddet. Det kan være relevant å opplyse om etnisk bakgrunn, for eksempel dersom siktede er knyttet til en etnisk gjeng.

Mye tyder mye på at det eksisterer en tung forestilling om spesielt etniske minoritetsgutter som kriminelle og voldelige (Hussain m.fl. 1997, Gullestad 2002, Brune 2001).

5.4.4 Politiet som kilde

I denne delen vil teksteksempler vise at politimyndighetenes utsagn om nasjonalitet eller EMB kan fremstå som uheldige – eller ut fra oppgavens begreper – irrelevante i forhold til tekstens øvrige innhold. Sitater fra intervjuene med redaksjonelle representanter vil her være fremtredende, da de ble spurt om redaksjonell behandling av politiets uttalelser. APs nyhetsredaktør Morten Abels utsagn vil også inngå i kapitlet, uten relasjon til eksplisitte teksteksempler fra Abels avis. Dette gjøres for å få en samlet fremstilling av de fire avisenes refleksjoner rundt politiets rolle som kilde.

Under punkt 5.1.1 ble avisteksten fra RA med overskriften ”SISTE: Pågrep litauere og kjente kriminelle”³⁹ brukt for å illustrere fremgangsmåten i forhold til operasjonaliserende spørsmål. Artikkelen er én av i alt tre artikler som omtaler samme hendelse. Den neste artikkelen; ”10 tiltalt for smugling, gikk rett i garnet til politiet” stod i RA 8. februar, og den siste; ”Fire litauere og en nordmann fengslet i narkosak” ble publisert 9. februar. SA hadde to artikler med samme tema, ”Seks fremstilt for fengsling

³⁹ Vedlegg 4, RA 8. februar 2005.

etter stort narkobeslag ” 8. februar og ”Fem ble fengslet etter narkobeslag,” publisert 9. februar. Det er interessant å undersøke hvordan samme hendelse fremstilles i to ulike aviser, samt hvordan vurdering og publisering av politiets uttalelser påvirker vinklinger i avistekster. To av tre av RAs artikler ble vurdert som tekster med irrelevante angivelser. Begge artiklene i SA ble på motsatt vurdert som relevante. De følgende eksemplene viser at det er nyanser som skiller det relevante fra det irrelevante.

I RAs artikkelserie bærer den første avisteksten preg av å være hastearbeid; overskriften begynner med ordet ”*SISTE:*” som illustrerer at saken er en rykende fersk nyhet. Uttalelsene fra politiet, under deloverskriften ”*Ved midnatt:*” tegner et bilde av at det er uvisst hva saken omhandler; ”*Foreløpig vet vi ikke helt hva denne saken dreier seg om, sier han* [Kjell Arne Slethei fra Rogaland Politidistrikt].” Overskriften sammenligner som nevnt mennesker fra Litauen med ”kjente kriminelle” og stigmatiserer en hel nasjon som potensielle lovbrøttere.

RAs nyhetssjef Egil Hollund reagerer ikke på overskriften som sammenstiller litauere og kjente kriminelle:

Dette er en påstand fra politiet, så vi trenger ikke å benytte anførselstegn eller sitatstrek. Jeg synes ikke formuleringen er uheldig, da det har vært en bakgrunn for aksjonen. Politiet reagerte på en situasjon. Artikkelen ville mistet et vesentlig poeng hvis den skulle vinkles annerledes.

Hollunds uttalelse overser eller ignorerer at RA på det tidspunkt ikke visste om det fantes en bakgrunn for aksjonen – og dermed for nyhetsartikkelen. At det senere kom fram at personene var delaktige i lovbrudd, kan betegnes som heldig fra RAs side. Det later til at RAs informant vurderer hendelsen som nyhetsverdig ut fra det faktum at personer fra Litauen er blitt observert i Stavangerområdet på kveldstid. Hollund bekrefter denne antakelsen:

– Her har politiet rykket ut fordi det er litauere til stede. Østeuropeere figurerer ofte i denne type kriminelle hendelser. Vi skriver bare det politiet gjør. I stedet for å stille spørsmål til våre prioriteringer kan man stille det samme spørsmålet til politiet: Er det ikke feil av politiet å rykke ut bare fordi det befinner seg en del litauere på et område på kveldstid?

Hollund skyver med andre ord ansvaret over på politiet: ”*Vi skriver bare det politiet gjør.*” Er RA et rapporteringsorgan for politimyndighetene? Jeg mener at i så tilfelle har avisen RA en lite selvstendig oppfatning av egen redaksjonell virksomhet. Spørsmålet Hollund stiller til politiet, burde rettes mot egen avis: Er det ikke feil av RA å skrive om en

hendelse kun fordi politiet rykker ut? RAs lojalitet overfor politimyndighetene fremstår som større enn lojaliteten ovenfor pressens Vær Varsom-plakat, og for ikke å si ovenfor egen redaksjonell integritet.

Artikkel to har tittelen "Ti tatt for smugling. Gikk rett i garnet til politiet" og er slått opp med større plass og bilde av pågripelsen. Saken omhandler etter sigende smugling av narkotika og sigaretter. I ingressen står det: *"Sju litauere og tre nordmenn er pågrepet i forbindelse med et stort beslag av narkotika og sigaretter i Breivig."* Artikkelens angivelser blir i dette tilfelle vurdert som relevante, på grunn av konsekvent informasjon. Samtlige av de involverte nasjonalitet, litauisk som norsk, blir angitt. Imidlertid er språket upresist. De siktede har *"gått i garnet til politiet"* – en karikert beskrivelse som gir assosiasjoner til "dumme forbrytere" i Andeby. Videre blir en person også i denne artikkelen betegnet som *"kjent kriminell"*, men beskrivelsen er ikke sidestilt med nasjonaliteten litauisk, og utsagnet blir dessuten tilskrevet politiet.

RAs siste artikkel har overskriften "Fire litauere og nordmann fengslet i narkosak." Teksten gir nok en gang ny informasjon om hvor mange som faktisk er pågrepet, siktet og fengslet i saken. I den første artikkelen skrives det om *"busslass av litauere"*⁴⁰ og *"kjente kriminelle"*, i artikkel nummer to er antall pågrepne nede i ti stykker, og i den siste artikkelen er antallet fengslede fem personer. Den siste artikkelens angivelser vurderes som irrelevante, hovedsaklig på grunn av negativ synliggjøring med nedsettende beskrivelser. Det forekommer også ukritisk valg av sitater fra kilder. Følgende står å lese i artikkelens første spalte:

Totalt ble det funnet 800 gram amfetamin, 71.000 sigaretter og 55.000 kroner i forbindelse med at politiet hanket inn den ene litauere [sic.] etter den andre i Breivik søndag kveld. Politiet mener også at 1de [sic.] har tatt mannen på 40 år som skulle ta imot varene.

Informasjonen ovenfor skyver skyldspørsmålet på én part. Beskrivelsen av lovbruddet gir litauerne ansvaret for smuglingen av narkotika og sigaretter. Verbet å *hanke inn* konnoterer til et høyt og uoversiktlig antall av noe som vrimler eller kryr. Det blir ikke opplyst om hvor mange litauere som faktisk var tilstede. Beskrivelsen kan oppfattes som nedsettende. Det er ikke Hollund enig i:

– Å hanke inn er en grei formulering. RA streber etter å skrive et hverdagsspråk, et språk som alle forstår. Jeg oppfatter ikke formuleringen som nedsettende.

⁴⁰ På spørsmål om hvor mange personer Hollund tror befant seg i den omtalte bussen, svarer han; *"Jeg ser for meg en gjeng med litauere, 10-20 stykker, kanskje?"* I følge SAs artikkel inneholdt bussen fem personer.

Nordmannen fra overskriften er i utdraget ovenfor blitt redusert til en 40-åring – uten angitt nasjonalitet. Utelatelsten kan tolkes som en formildende karakter; personen blir stilt i et mildere lys enn personene fra Litauen, da det er ingen formuleringer i beskrivelsene som skaper en distanse til lesere av teksten. Følgende sitat avslutter artikkelen:

Bjørn Vidar Bollestad, leder for organisert kriminalitet ved Rogaland politidistrikt, betegner saken som alvorlig. – Det handler om utlendinger opp mot nordmenn. Det er grunn til å tro at dette dreier seg om mer enn oppbevaring. Nå må vi finne ut hvordan de har kommet seg inn i Norge og hvordan dette har vært organisert.

Politiets representant distanserer seg fra hendelsen, og uttalelsen – ” *Det handler om utlendinger opp mot nordmenn* ” - er vanskelig å bli klok på. Mener politirepresentanten at selve lovbruddet ble presset igjennom fra et hold – altså fra menneskene fra Litauen? Dette er ikke sannsynlig siden det ble opplyst at flere involverte nordmenn var på åstedet, samtidig som en nordmann tross alt er blitt fengslet for delaktighet i ugjerningen. Politiets representant skyver spørsmålet om skyld over på *utlendinger* og generaliserer utlendinger som kriminelle, i motsetning til nordmenn. Det vurderes som uforsvarlig å anvende et slikt sitat i artikkelen da det fremmer et lite fordelaktig syn på mennesker som ikke er fra Norge. Samtidig fraskrives de involverte norske personene ansvar. På spørsmål til Hollund om RA blindt trykker det politiet sier, svarer han:

– Setningen er usannsynlig klumset skrevet, men jeg tror det politiet mener her, er at hendelsen sikter til organisert kriminalitet. Men jeg innrømmer at dette er et mistenkelig sitat.

I Stavanger Aftenblad er artiklene vedrørende lovbruddet presentert på en mer balansert og muligens en mindre tabloid måte. For det første blir det ikke rapportert om hendelsen før det er klart at saken omhandler et lovbrudd og at flere personer er blitt anholdt av politiet. For det andre har ingen av SAs overskrifter referanser til mennesker fra Litauen. De involverte blir presentert fra samme plattform, med samlede angivelser i overskriftene; ”Seks framstilt for fengsling [...]” og ”Fem ble fengslet [...]”. I den første artikkelen blir det gitt informasjon som er ny i forhold til RAs fremstilling, deriblant at en norsk kvinne og tre litauere, alle med alderangivelse, er blitt sjekket ut fra saken. Vurderingen av SAs første artikkel er at beskrivelsene av hendelsen er mer nyansert fremstilt, og at angivelsene samsvarer med den øvrige informasjonen. I artikkelen fra 9. februar blir det endelig opplyst at ”*busslassen av litauere*” som RA referer til, dreier seg om en buss hvor *fem* mennesker fra Litauen oppholdt seg. Lovbruddet fremlegges saklig,

og angivelsene av nasjonalitet blir gitt i forbindelse med relatert informasjon. Videre er politirepresentantens utsagn informative uten å være fordomsfremmende.

Nærland sier følgende om Stavanger Aftenblads forhold til politiet:

– Vi er ansvarlige for alt som står på trykk, selv om det er myndighetspersoner eller andre personer som uttaler seg. SA skal på ingen måte være en krimavis, det er vi helt bevisste på. Vi skal ikke fremstille saker svært detaljert, eller dramatisere hendelser ytterligere.

Hvor bevisst en avis er sitt redaksjonelle ansvar, illustreres tydelig i de to regionavisenes fremstilling av hendelsen. Artikkene viser at valg av sitater og tiltro til politiet som kilde spiller en vesentlig rolle for hvordan hendelser blir presentert. Van Dijk har i undersøkelser kartlagt sitatets funksjon i avistekster (1991). Sitatet gjør nyhetshistorier mer levende og har en viktig narrativ funksjon. Det styrker artikkelens troverdighet og tillater tolkning av saker uten å bryte regler som å holde fakta og meninger fra hverandre. Videre hevder van Dijk at politiet og myndigheter oftest anvendes som kilder da de er "etnisk nøytrale" (1991:154). Brune påpeker at politiets, domstolenes og forskeres utsagn populariseres og dramatiseres i kriminalrapporteringer (2001). I boken *Presseetikk fra A til Å - En samling presseetiske prinsipper uttalt av Pressens Faglige Utvalg*⁴¹ redigert av Gunnar Bodahl-Johansen, står følgende prinsipputtalelse:

Opplysninger fra politiet: Utvalget vil understreke at selv om det er politiet som fremsetter opplysningene, har redaksjonen et selvstendig ansvar for det som publiseres. Politiets opplysninger må ikke unndras kildekritikk og kildekontroll.

RAs henvisning til at avisen kun skriver det politiet sier, er en klar redaksjonell ansvarsfraskrivelse. Den blinde publisering av politiets uttalelse om "*utlendinger opp mot nordmenn*" viser dessuten at politiet som instans ikke er et nøytralt organ ved rapportering av hendelser som involverer mennesker med annen nasjonalitet enn norsk.

Under intervjuet med Aftenpostens nyhetsredaktør Morten Abel påpeker han at det er nødvendig med en kritisk journalistisk holdning også i forhold til politimyndighetenes uttalelser:

⁴¹ http://www.ij.no/publikasjoner/presseetikk_fra_a_til_aa/kap16.htm, Sak 090/91 [09.02.06].

– Aftenposten skal være kritisk til alle kilder. Politiet kan også mislede bevisst, det kan være motiver i etterforskningen som gjør at politiet har motiver for å lure pressen. Nasjonalitet og opprinnelse er vanligvis informasjon fra politiet. Vurderingen av politiets utsagn må ligge hos oss, vi må spørre hvilken opprinnelse vedkommende har hvis politiet først gir denne informasjonen uten forespørsel. Dette avhenger jo også selvsagt av hvor bevisst journalisten selv er, vedkommende bør stille oppfølgingsspørsmål. Dette er da ikke snakk om kildekritikk – men en informasjonsbearbeidelse som ligger hos oss i redaksjonen. Avisen skal ikke legge ansvaret på kilden.

Abel understreker at ansvaret hviler på redaksjonens skuldrer, ikke minst gjelder dette for den enkelte journalist i intervju situasjoner med politiet.

VGs Thorstein Hoff sier at det har forekommet at redaksjonen har vedtatt å ikke trykke utsagn fra politiet. Hoff sier at politiets uttalelser ofte er taktiske, og at det er vanskelig å vurdere når politiet gir informasjon i håp om nye tips fra lesere eller lignende. VGs "Trafikkregler" påpeker også at:

Politiet ikke skal være eneste kilde for de opplysninger som ligger til grunn i saken. Politiets opplysninger skal vurderes kritisk og skal sammenholdes med opplysninger og kommentarene fra vitner og advokater.

I artikkelen "Fredriksens døtre også truet", analysert under punkt 5.4.1, blir det kun referert til én kilde i teksten, beskrevet som er "*en sentral politikilde.*"

Flere eksempler i denne oppgaven viser at teori og praksis ofte er vanskelig å kombinere. De fire intervjuene med avisredaksjonenes informanter tyder allikevel på at det eksisterer en høyere velvilje og tiltro til politiets utsagn i løssalgsavisene RA og VG, i forhold til abonnementsavisenes refleksjoner og uttalelser om temaet. Det kan tenkes at den kritiske garde senkes for løssalgsavisenes del hvis uttalelser fra politiet er eksklusive og klinger som rene førstesideoverskrifter.

5.4.5 Betegnelser; Asylshopper og forbi-passerende somalier

I kapittel fire ble det presentert en oversikt over geografiske og "tvetydige" referanser og begreper. I det følgende vil noen begreper som anvendes på etniske minoriteter, bli presentert og analysert.

Det første eksemplet er *ikke* hentet fra kriminaljournalistikken. Artikkelen har tittelen "Avslører flere asyl-shoppere", og stod i AP 13. februar. Artikkelen er blitt kategorisert som en politisk tekst, idet den beskriver en person som har søkt om politisk asyl i 14 europeiske land. Teksten står i forbindelse med en artikkel som er plassert ovenfor på samme side; "1000 avviste asylsøkere fra nei-land" - som beretter om "ureturnerbare land" - land det ikke er mulig å sende asylsøkere tilbake til på grunn av

sikkerhetssituasjonen. I artikkelen "Avslører flere asyl-shoppere" er ingressen som følger: "Afghaneren hadde på syv år søkt om politisk asyl i 14 europeiske land da han nylig ankom Norge. Det er blitt verre for asylshopperne." Angivelsen av den afghanske nasjonaliteten er i dette tilfelle rasjonelt i forhold til budskapet: mennesker som søker asyl, kommer alltid fra et sted. Artikkelen er på den andre siden fremstilt med uheldige ordvalg og formuleringer - hva er en *asyl-shopper*? Sammensetningen av ordene *asyl* og *shopper* er rimeligvis ny, og kan i en dempet oversettelse sies å være et nyord som betegner en person som søker asyl i ett land etter å ha fått avslag på søknad i et annet. En annen betydning kan innbefatte personer som med overlegg misbruker immigrasjons- og asylsituasjonen i forskjellige land. Det har ikke lyktes å finne en leksikalsk definisjon på begrepet, hvilket kan tyde på at ordet først og fremst er et muntlig uttrykk. Konnotasjonen til "shopper", satt i forbindelse med ordet "asyl", er uheldig og indikerer et menneske som handler og lefler med ulike nasjoner sporadisk og hverdagslig. Opprinnelsen til begrepet er usikkert. Et søk på ordet "asylshoppere" på nettportalen Google⁴² viser 67 treff. Begrepet "asylshoppere" forekommer hyppigst på dokumenter fra to hjemmesider; hos partiet "Demokratene" og i artikler fra Aftenposten. Det politiske partiet "Demokratene" er motstander av immigrasjon til Norge.⁴³ AP er, overraskende nok, den eneste avisen i Googlesøket som betegner mennesker som asylshopper eller som asylshoppere.⁴⁴ Andre medier, som SOS-rasisme og forskjellige debattsider, refererer til Aftenpostens artikler 19 ganger. AP fremstår dermed som en sentral aktør i spredningen av begrepet asylshopper/asylshoppere.

Begrepet asylshopper kan settes i samme begrepskategori som "grunnløse asylsøkere" og "falske asylsøkere". Begrepene er grammatisk fornuftstridig konstruert og henviser til *personen* som søker opphold, ikke til selve asylsøknaden. Personer blir ut fra begrepsparet beskrevet som grunnløse eller falske. I sosiologimasteroppgaven *Asylpolitikken i media – Konstruksjonen av asylsøkere som et nasjonalt problem* (2005:42) skriver Ida Bakke at betegnelsene indikerer at asylsøkere utnytter systemet. Begrepsparene fremmedgjør mennesker som søker asyl i Norge, og stempler mennesker som en folkemasse med samlede falske motiver. Mediene er, som artikkelen i AP

⁴² www.google.no [21.10.05]. Spesifisert søk på norske sider. "Asylshopper" fikk et 1 treff og "asylshopping" 70 treff.

⁴³ Kleppe har blant annet uttalt i artikkelen "Ensom cowboy," referert til på demokratenes hjemmeside: "Asylshoppere, som snylter på samfunnet, eller kriminelle bander skal ut av landet. Norge er blitt et eldorado for innvandrere, vi er demokratiske, forståelsesfulle og åpne." Tilgjengelig: <http://www.demokratene.info/nyheter/ny66.shtml> [17.02.06].

⁴⁴ Dette blant annet i artikkelen "Fingeravtrykk stemplet 3000 som asylshoppere", AP 01.08.03. Tilgjengelig <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article595554.ece?service=print> [17.02.06].

illustrerer, med på å ivareta og reprodusere en slik oppfatning av asylsøkere i Norge. Bakke fastslår at Aftenposten er den avisen i utvalget som hyppigst anvender begrepet "grunnløse asylsøkere" (2005:44). Det samme gjelder altså for begrepet "asylshopper". I artikkelen er det også andre formuleringer som oppfattes som fordomsfulle:

I fjor kom nær 8000 [asylsøkere]. Bare 6,3 prosent av dem hadde pass med seg. Men Eurocac (sic.) ga politiet kjøpt treff hele 1565 ganger i Eurodac. Lykkejegerne sendt raskt til første asylland (sic.).⁴⁵

Artikkelen går fra å kalle personer asylshoppere til å kalle dem *lykkejegere*. Beskrivelsen uttrykker en nedsettende holdning overfor mennesker som søker asyl. Artikkelen demonstrerer at det eksisterer en lavere terskel når det gjelder betegnelser som anvendes på mennesker som søker asyl i Norge. Nyhetsredaktør Morten Abel sier at AP ikke skal bruke begrepet asylshopper;

– Dette er et uttrykk som vi ikke skal bruke. Dette må være en engangsforeteelse? Begrepet er et språklig misfoster. Vi skal heller ikke bruke begreper som "grunnløs asylsøker", da begrepet sikter til personer som grunnløse – og altså ikke til søknadene.

Et annet eksempel på betegnelser er hentet fra en notis fra NTB som stod i Aftenposten 20. februar, med overskriften "Truet til å ta ut penger i minibank i Trondheim." I brødteksten står det blant annet:

[...] Mannen hadde vært ute på byen og nettopp besøkt 7-Eleven i Munkegata, da en person med asiatisk utseende kom bort til ham og truet ham med til en minibank utenfor Trondheim Torg [...].

Det blir ikke gitt et videre signalement på gjerningspersonen. Personen hadde ganske enkelt et asiatisk utseende. Verdensdelen Asia er et stort geografisk område, med mange forskjellige etniske folkegrupper med vidt forskjellig utseende. Informasjonen er ikke matnyttig i etterlysningsøyemed – ble ranet utført av en person fra India eller Kina? Som tidligere er det betimelig å stille spørsmål til motivet bak informasjonen. I hvilken hensikt blir angivelsen gitt? Det umiddelbare svaret er at notisens tekstinnhold kan fremholdes som et eksempel på at det foreligger en automatikk i visse angivelsespraksiser, dette også i NTB. Nasjonalitet eller EMB blir angitt uten videre refleksjon eller begrunnelse, snarere av "gammel vane." Konsekvensen av den ureflekterte praksisen er

⁴⁵ EURODAC registrerer fingeravtrykk til personer som søker asyl i et av medlemslandene i EU eller land som er bundet av EURODAC-regulativet. EURODAC registrerer om en asylsøker tidligere har levert en søknad i et annet land.

en stabil reproduksjon av stereotype bilder av ikke-vestlige mennesker, i dette tilfellet fra verdensdelen Asia.

Det er allerede nevnt at RA var den avisen som i utvalget som hadde flest irrelevante angivelser, hovedparten registrert i notiser. Det neste eksemplet er signert telegrambyrået ANB, og har tittelen "Sparket til politibil."

Samtidig som politiet i Bergen lot to kortsvindlere gå, valgte de å arrestere en freidig mann som sparket til politibilen. Politiet hadde låst de to svindlerne inn i bilen, da en forbigående somalier sparket til politibilen [...]. Politiet bekrefter at de unnlot å bringe inn kortsvindlerne, og at somalieren ble arrestert. Men de vil ikke kommentere prioriteringsspørsmålet. (ANB)

Siste setning kan tyde på at notisen kan leses med flere betydninger. Ytrer teksten en skepsis til politiets arbeid, eller fremlegges saken ukritisk i rapporterende stil? Det er flere momenter i teksten som fremstår som forvirrende, utover det faktum at notisen er signert telegrambyrået ANB. Deskriptivt fremstår teksten som diskriminerende. For det første fremheves det i overskriften kun ett av to lovbrudd som det berettes om i notisen; det refereres til et spark mot en politibil. Overskrifter i avistekster fanger vanligvis essensen i brødteksten. Man spør seg hvorfor "sparket" blir fremhevet som det sentrale i rapporten. Er det fordi personen som utførte sparket er *somalier*? Formuleringen "*forbigående somalier*" kan vitne om en ureflektert og impulsiv avsender, med motiver som går i retning underholdning. Saken om de to personene, som blir omtalt som "kortsvindlere" – altså uten nasjonalitetsangivelse – kommer i andre rekke i fortellingen på grunn av en mild forseelse som i utgangspunktet er en ikke-nyhet. Underlegges notisen en slik tolkning, synliggjør teksten somaliere negativt. Angivelsen av nasjonalitet er i denne tolkningen irrelevant i forhold til resten av tekstinnholdet. På den andre side - er artikkelen ironisk ment? Kan tekstens oppsett være ment som en kritikk mot politiets prioriteringer? Kritiserer telegrambyrået ANB politiet indirekte? RAs nyhetsleder Hollund oppklarer:

– Notisen en klar kritikk mot politiets prioriteringer i denne saken. Vi samarbeider med Bergensavisen og ANB. I dette tilfellet har BA laget saken og sendt den inn til ANB for redigering, og så har de sendt den videre til aviser som abonnerer på byrået. Dette forklarer ironien og dobbeltbetydningen i teksten. ANB er trolig ikke så tradisjonell som NTB. At nasjonalitet her er oppgitt er ett stikk mot politiet. Hadde gjerningen vært utført av en hvit mann ville de trolig ikke ha reagert. Så her er nasjonalitet selvfølgelig viktig å oppgi. Jeg tror somaliere setter pris på at nasjonaliteten blir angitt, det viser at politiet ofte reagerer på hudfarge i stedet for handling.

Notisen er altså produsert av Bergensavisen (BA) og deretter redigert og sendt ut til abonnenter på ANB. Dette er informasjon som leserne ikke får. Hollund mener på dette

grunnlag at notisen klart kritiserer politiets prioriteringer i saken. Sjefsredaktør i ANB Hallgeir Westrum (Westrum 2006) forstår notisens innhold på samme vis som Hollund:⁴⁶

– At personen er somalier er ikke direkte relevant. Derimot er det vesentlig for sammenhengen å fortelle at vedkommende ikke er etnisk nordmann, da dette tydeligvis kan ha vært avgjørende for politiets prioritering. Ved å bruke mannens nasjonalitet får vi fram det poenget. Det burde vi også gjort i tittelen, eksempelvis "Arresterte somalier - lot svindlere gå." Teksten beskriver prioriteringer i politiet som virker underlig for mange lesere. Men konkret kritikk er det ikke. Hva andre legger i våre tekster er vanskelig å vite, men vi har aldri til hensikt å fortelle historier "mellom linjene." Det vi skriver, er alt vi har å fortelle. Verken mer eller mindre.

Westrum sier at notisens overskrift kan være misledende, da teksten søker å beskrive politiets prioriteringer men ikke nødvendigvis direkte kritisere prioriteringene. Men Westrum sier også at ANB ikke skal fortelle historier "mellom linjene", noe jeg mener denne notisen utvilsomt gjør. At det er ANB som er avsender i denne teksten, skaper en forstyrrende meningsbrytning. Jeg mener at teksten kan oppfattes på to måter: som en negativ synliggjøring av somaliere *eller* som en negativ synliggjøring av politiets prioriteringer, hvorpå valg av overskrift taler for førstnevnte tilfelle. Telegrambyrået ANBs redaksjonelle retningslinjer vil bli diskutert i neste kapittel.

5.4.6 Sedelighetskriminalitet i tre aviser – VG, AP og RA

I delkapittel 5.3 ble det gjennomgått tekster med angivelser som ble vurdert som relevante, blant dem artikkelen fra VG med overskriften "- Voldtatt på lekeplass."⁴⁷ Saken omhandler sedelighetskriminalitet og beretter om en voldtekt begått i bydelen Tøyen i Oslo. Det fremgår av teksten i VG at både offer og gjerningsperson er "*av utenlandsk opprinnelse.*" Det gis også et signalement som kan fungere som en etterlysning, på tross av innvendinger mot begrepet "utenlandsk opprinnelse" som i teksten skal fungere som en dekkende utseendemessig beskrivelse av for eksempel personens hår - og hudfarge.

Det er interessant å undersøke hvordan RA rapporterer om samme hendelse. Følgende notis var å finne i RA 19. februar: "IKKE TATT: Torsdag kveld ble en 21 år gammel kvinne voldtatt på denne lekeplassen på Tøyen i Oslo. Gjerningsmannen som er av utenlandsk opprinnelse, er ennå ikke pågrepet." Et fotografi av åstedet er plassert ved siden av den lille notisen, signert Scanpix. Det skorter på beskrivelse av gjerningsmannen, han er ordknapt beskrevet som en person "*av utenlandsk opprinnelse.*" Hva er intensjonen bak angivelsen? Antakelig betyr utenlandsk opprinnelse en person

⁴⁶ Svar fra sjefredaktør Hallgeir Westrum mottatt på e-post 05.01.06.

⁴⁷ Vedlegg 5, VG 18.02.05.

som ikke kommer fra Vest-Europa. Notisens angivelse vurderes som irrelevant. RAs Hollund kommenterer notisen som følger:

– Denne saken tror jeg vi har fått direkte fra Scanpix, teksten som står, er bildetekst fra dem. Vi produserer selv kun saker som er lokale. Nasjonale nyheter kjøper vi fra byråer som ANB og Scanpix. Jeg ser at angivelsen kan oppfattes som irrelevant.

De to tabloide avisenes oppslag illustrerer at angivelse av nasjonalitet/EMB kan gjøres i forskjellig øyemed. For RAs del kan det late til at notisen rett og slett er ”spaltefyll”. Ansvaret pålegges nok en gang en annen aktør, denne gang Scanpix. Informasjonen som gis i RA, tyder også på at merkelappen ”utenlandsk opprinnelse” blir prioritert som vesentlig informasjon når det angår gjerningsperson eller lovbryster – og ikke offer. VGs artikkel forteller at også offeret er av utenlandsk opprinnelse. Selv om det kan stilles spørsmål til betegnelsen, er VG i det minste konsekvent i angivelsene.

I Aftenposten 19. februar er notisen ”Ung kvinne voldtatt på lekeplass i Oslo” signert NTB og er tekstmessig noenlunde lik notisen i VG. Beskrivelsen av gjerningspersonen har samme ordlyd; det informeres om alder, høyde, kroppsbygning og bekledding – samt at personen beskrives som ”av utenlandsk opprinnelse”. Gjerningspersonens hår - eller hudfarge blir ikke oppgitt. Offerets nasjonalitet eller EMB blir ikke angitt. NTBs nyhetssjef Wenche Schjønberg (Schjønberg 2006) kommenterer notisen som følger:⁴⁸

– I eksemplet du viser til fra Aftenposten, om den antatte voldtektsmannen hvor en del av signalementet var utenlandsk opprinnelse, er jeg usikker på om det var riktig av oss å bringe denne opplysningen videre. Både fordi det ikke er lett å fastslå hva som er et utenlandsk utseende, det er lett å trå feil, vitner/fornærmede kan misforstå situasjonen, men også fordi det er så ullent - hva er et utenlandsk utseende? Som en forklaring på hvorfor opplysningen kom med, kan det anføres at det er en ren faktaopplysning og at det sånn sett fungerer som et signalement.

Schjønberg innrømmer langt på vei at angivelsen som gis i notisen er irrelevant. Irrelevante angivelser produsert fra dette hold har uten tvil store ringvirkninger, da NTBs tekster spres via radiokanaler, fjernsynskanaler, nettaviser og ikke minst dagspressen. At beskrivelsen ”av utenlandsk opprinnelse” oppfattes som en faktaopplysning og som et signalement, vil diskuteres i neste kapittel.

De tre avisenes fremstillinger av samme sedelighetsbrudd er ulikt. VG og AP/NTB gir et signalement som kan fungere i etterlysningsøyemed, men med en innholdsfattig samlebetegnelse og beskrivelse. RA/Scanpix beskriver kun gjerningspersonen som av utenlandsk opprinnelse uten videre signalement. I representasjonen av hendelsen er det

⁴⁸ Svar mottatt fra ANBs nyhetssjef Wenche Schjønberg 10.01.06, på e-post.

kun VG som er konsekvent i angivelsene, da det oppgis at også offeret er av utenlandsk opprinnelse. VGs eksempel viser at angivelser ikke utelukkende blir anvendt som negativ synliggjøring av gjerningsperson.

Felles for de tre tekstene er at de alle benytter termen "av utenlandsk opprinnelse" som en opplysning med meningsinnhold. Begrepet er tvert om utilstrekkelig og upassende, og kan umulig fungere som et signalement på en person som er etterlyst.

5.5 Delkonklusjon

I gjennomgangen av relevante angivelser ble det påpekt at angivelser vurderes som relevante *"når angivelsen kan ses i rimelig sammenheng med resten av tekstinnholdet."* I analysearbeidet ble det klart at det er særlig tre kategorier hvor angivelser av nasjonalitet/EMB kan vurderes som relevante; i personetterlysninger, ved diskrimineringstilfeller og i saker som omhandler asyl og opphold. De politiske avistekstene i Aftenposten og i Stavanger Aftenblad kom, i forhold til denne definisjonen - og kun med et unntak - godt ut i undersøkelsen.

Det ble også slått fast at det ikke alltid er like enkelt å vurdere en teksts angivelse som enten relevant eller irrelevant. Artikkelen fra SA med tittelen "To brødre stjal hele trillevogner med øl" ble trukket frem for å vise en tekst som ut fra avsenders prioriterte vinkling ble vurdert som relevant. Innvendingene mot tekstens vinkling var derimot flere - det ble kritisert valg av kilder samt et ensidig fokus på sanksjoner mot de omtalte personene. Vinklingen mediene velger å gi en sak, vil ha betydning for hvilken oppmerksomhet saken får i offentligheten. Fra dette perspektivet kan én og samme angivelse vurderes som både irrelevant og relevant.

Totalt ble nær 30 prosent av angivelsene, tre av ti tekster, vurdert som irrelevante. Prosentandelen viser at irrelevante angivelser regelmessig opptrer i norsk dagspresse.

89 prosent av de irrelevante angivelser ble registrert i sjangeren kriminaljournalistikk, det vil si i avistekster som beretter om vinnings -, volds -, narkotika - og sedelighetskriminalitet. Irrelevante angivelser forekommer hovedsakelig når det gjelder rapportering om negative nyheter. Tabloidavisene RA og VG kom dårligst ut av analysen med henholdsvis 39 og 37 prosent irrelevante angivelser.

Personer fra Øst - og Sentral-Europa, dernest fra Nord -, Sør - og Trans-Europa ble oftest angitt. Sistnevnte geografiske kategori er stort sett hendelsesavhengig og skyldes

angivelser på personer betegnet som "svenskalbanere" tilknyttet Nokas-ranet. Av tvetydige angivelser ble varianter av utenlandsk-begrepet mest anvendt.

I løssalgavisenes notiser varierer de irrelevante angivelsene; RA har 69 prosent IA i notiser, mens VG kun har 6 prosent IA i notiser. Det kan tyde på at RA anvender notiser, foruten som spaltefyll – også som en arena for negativ synliggjøring av personer med etnisk minoritetsbakgrunn.

I delkapittel 5.4 ble det gjennomgått angivelser som ble vurdert som irrelevante. Det fremkom at det er særlig fire praksiser som fremmer negativ synliggjøring:

1. Begrepet "opprinnelse." I kriminalitetsjournalistikken anvendes termen "opprinnelse" regelmessig, ofte plassert etter en geografisk opplysning, eller etter ordet "utenlandsk." Varianter av begrepet opptrer ofte uten sammenheng med den øvrige konteksten. I registreringen av hvilke angivelser som blir gitt i tekstutvalget, er det klart at referanser til "det opprinnelige" blir hyppigere brukt enn angivelser som "innvandrere." Er dette et symptom på en utvikling som har skjedd i den siste tiden, tyder det på at nyansene i etniske minoritetsangivelser blir mindre. Det vil si, selv om begrepet er en svært generell betegnelse med flerbetydninger, refererer ordet "innvandrere" tross alt til en person som er bosatt i Norge, med lovlig opphold i landet. Angivelse av opprinnelse fremstår på den andre siden som mer uklart begrep. Når en person omtales med for eksempel "polsk opprinnelse" - er personen da bosatt i Norge med norsk statsborgerskap, i Norge på arbeidsvisum eller i Norge som turist? Bruken av begrepet "opprinnelse" bidrar til at mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn sammenføres og generaliseres til en "masse" synonymt med det unorske og det ikke-vestlige. Fremhevingen av opprinnelse uansett statsborgerskap eller bosted tyder på en negativ synliggjøring av mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn.

2. Inkonsekvens: Begrepet anvendes i oppgaven for å beskrive en praksis hvor nasjonalitet og EMB kun angis på utvalgte personer i avisteksten, det vil si på de personene som har en "utenlandsk merkelapp." Uteblivelsen av nasjonalitet kan på den andre siden tolkes som en ikke-angivelse av "det normale." Denne automatikken finnes i flere avistekster som er blitt vurdert som irrelevante i forhold til det øvrige innholdet. Den inkonsekvente angivelsespraksisen bidrar til en forsterket negativ synliggjøring av etniske minoriteter. Felles for de fire eksemplene som er gitt i punkt 5.4.2 er at hendelsene omhandler dramatisk voldskriminalitet, hvor nasjonalitet og EMB angis for å forsterke

fortellingen. Angivelsene forsterker også klart skillet mellom *vi og dem*, hvor majoriteten dirigerer, presenterer og vurderer minoriteten.

3. Irrelevante angivelser i politisiter. Eksemplene fra regionalavisene SA og RA i punkt 5.4.3 viser at en hendelse kan fremstilles vidt forskjellig. Valg av sitater og tiltro til politiet som kilde spiller en vesentlig rolle for utforming av overskrifter og artiklenes oppsett og innhold. Van Dijk har påpekt at politiet og myndigheter brukes som kilder fordi de er "etnisk nøytrale." Sitatene fra RA tyder på at politiet - i forhold til denne saken - ikke er etnisk nøytrale. Den redaksjonelle behandlingen av utsagn som kommer fra politiet, inngår i det redaksjonelle ansvar for hva som publiseres, og bør ikke unndras kildekritikk eller kildekontroll.

4. Betegnelser: I delkapitlet er det blitt trukket frem eksempler på betegnelser av etniske minoriteter som vurderes som nedsettende. APs bruk av begrepene "asylshopper" og "lykkejeger" kan tyde på at nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn blir angitt uten videre refleksjon eller begrunnelse, snarere av vane. Konsekvensen kan være en ureflektert og stabil reproduksjon av stereotype bilder av personer med etnisk minoritetsbakgrunn.

6 Avisenes og telegrambyråenes angivelsespraksis

6.1 Intervju med avisredaksjonene

I det følgende vil intervjuer med informanter fra avisutvalgets redaksjoner presenteres. Valget av de redaksjonelle informantene er gjort på bakgrunn av deres arbeid med redaksjonell presseetikk. I SA, RA og AP er informantene nyhetsredaktører eller nyhetsledere. I VG har informanten tittelen ”coach”, eller redaksjonell veileder, hvis arbeidsoppgave blant annet er å påse at avisens etiske retningslinjer blir fulgt.

Den semistrukturerte intervjuformen åpner for innspill og oppfølgings spørsmål, hvilket betyr at hvert enkelt intervju er unikt. Informantenes fokus og forståelse av temaet oppfattes som veldig varierende. Det refereres til sitater fra intervjuene, ispedd mine tolkninger eller kommentarer av det som blir ytret. Stilles det spørsmål som er utenfor de oppgitte temaene skissert nedenfor, blir dette presisert i teksten.⁴⁹ Temaer som ble tatt opp kan ses i vedlegg 1.

6.1.1 Stavanger Aftenblad – Flerkulturell huskelapp

Nyhetsredaktør Egil Ø. Nærland i Stavanger Aftenblad viser til avisens interne retningslinjer når det gjelder representasjoner av etniske minoriteter:

– Vi har interne retningslinjer, en notis vi kaller ”Flerkulturell huskelapp”, som ble utarbeidet av redaktørkollegiet for tre - fire år siden. Huskelappen fungerer som en utvidet intern Vær Varsom-plakat for Stavanger Aftenblad. Her står det blant annet: ”En gjerningsmanns opprinnelse er sjelden relevant, utseende enda sjeldnere. Vær så presis som mulig der hvor beskrivelse av etnisitet er relevant.”

SAs ”Flerkulturelle huskelapp” er verd å legge merke til i redaksjonell sammenheng. Avisen er den eneste i utvalget som opererer med skriftlige retningslinjer i fremstillinger av etniske minoriteter. Huskelappen er et dokument på én side og skal påminne redaksjonelle medarbeidere om konsise presentasjoner av etniske minoriteter i avisens spalter. Huskelappen inneholder også punkter om kildebruk, begreper og anmodninger om varsomhet særs i kriminaljournalistikken. Nærland utdyper:

– Det er i kriminaljournalistikken vi oftest har interne diskusjoner. Vaksjefene varierer i grader av bevissthet og refleksjon rundt dette temaet. Den mest tolerante og inkluderende vaksjefen er faktisk den personen som oftest argumenterer for at etnisitet

⁴⁹ Kommentarer fra informantene på et utvalg av avistekster med irrelevante angivelser ble presentert i forrige kapittel.

har noe å si i en kriminalsak. Jeg mistenker ikke han for å ha bakenforliggende diskriminerende motiver. Denne vaksjefen mener at det er bedre for en gruppe at nasjonalitet oppgis enn at det utelates. Han mener at om man er konsekvent i angivelsene, så kan det tydeliggjøres at kriminalitet ikke i hovedgrad blir utført av ikke-vestlige personer, og dermed at det hyppigst er nordmenn som står bak ugjerninger.

SAs vaksjef argumenterer, ifølge Nærland, for at konsekvente angivelser av nasjonalitet/EMB i kriminalsaker vil synliggjøre at det er *nordmenn* som begår flest lovbrudd. Resonnementet oppfattes som følger; angis det nasjonalitet på alle "ikke-norske" personer som begår lovbrudd, vil angivelsene slå tilbake på nordmenn som begår lovbrudd – da de ikke får sin nasjonalitet oppgitt, samtidig som de står bak flesteparten av lovbruddene som blir begått i Norge. Jeg finner "angivelsesmotivet" problematisk. Det taler imot at innhold i avistekster bør være relevante saksopplysninger, hvilket også VVPs punkter predikerer. Er det ikke tvilsomt at en synliggjøring av samtlige personer med etnisk minoritetsbakgrunn først og fremst vil ramme *nordmenn*? På den andre siden vil en konsekvent angivelse av etniske minoriteter bety at leserne ikke "spekulerer" i nasjonalitet eller EMB. Kanskje kan en slik angivelsespolitikk etter en tid få en effekt som synliggjør minoriteter positivt? Vaksjefens innfallsvinkel er i det minste interessant, og innspillet tyder på at SAs redaksjon er opptatt av nettopp fremstillinger av etniske minoritetsgrupper.

SAs huskelapp inneholder også formuleringer om begrepsbruk. Nærland forteller:

– Personer isolert sett bør ikke omtales som "av utenlandsk opprinnelse." Dette er et begrep som kan benyttes for eksempel i generelle betegnelser i forhold til arbeidsstatistikk eller lignende. Vår redaksjonelle regel er at vi skal henvise til nasjonalitet i stedet for samlebegreper som innvandrere eller fremmedkulturelle og lignende. Det er dessverre ikke alltid vi klarer å følge våre interne regler.

SAs interne retningslinjer ved anvendelse av begrepet "utenlandsk opprinnelse" tyder på en forståelse av avisens påvirkningsgrad på leserne, samt en bevissthet om sin rolle som opinionsdannende institusjon. Oversikten over "tvetydige" angivelser viser at SA har én anvendelse av begrepet "utenlandsk opprinnelse." Angivelser som er vurdert som irrelevante i SA preges hovedsaklig av inkonsekvens i rapporteringer om "hverdagskrim." Dette til tross for at den redaksjonelle huskelappen understreker at etniske minoriteter skal behandles, altså fremstilles, *som enhver rogalending*. Ved fremvisning av artiklene "Slo ekskonas nye mann, må i fengsel" og "Politiet la seg i bilen og lurte smuglerne" medgir Nærland at inkonsekvens forekommer i artiklene.⁵⁰

⁵⁰ Se delkapittel 5.4.2 for ytterligere kommentarer.

– Artikleleksemplene som du viser, er i seg selv ikke så problematiske. Det som kan være problemet med slike artikler, er når de trykkes i avisen i små drypp. Trykkes det slike artikler hver dag, kan det skape en uønsket effekt og fungere som bekreftelse på lesernes fordommer.

Stavanger Aftenblads nyhetsredaktør berører et viktig område – hvilke følger kan negativ synliggjøring av etniske minoriteter få? Mulige konsekvenser av det som Nærland refererer til som ”små drypp” vil diskuteres videre i kapittel 7. Nærlands uttalelse vitner om at SA er bevisst sitt ansvar som opinionsdannende institusjon:

– Det mangler nok nyanseringer i betegnelser som anvendes. Jeg tror generelt at mediene har en utrolig lang vei å gå i forhold til presentering av etnisitet. Det letteste ville kanskje være at man identifiserte mye mer. Generelt har vi i SA en regel som sier ”Privat person – privat handling: Ingen identifisering.” [...] Betegnelser og anvendelser er nok særlig et problem når det gjelder hverdagskriminalitet. SA skal på ingen måte være en krimavis, det er vi helt bevisste på. Vi skal jo skrive om det som skjer i samfunnet. Vi skal ikke fremstille saker svært detaljert, eller dramatisere hendelser ytterligere.

Den flerkulturelle huskelappens retningslinjer formidler at representasjoner av etniske minoriteter i media spiller en viktig rolle for hvordan samfunnet oppfatter og behandler sine medborgere. Denne grunnholdningen kommer i oppgavens analyse også til syne i de politiske tekstene som omhandler blant annet kirkeasylanter og asylpolitikk generelt. Van Dijk hevder i sine teorier at ut fra en ideologisk dimensjon av rasismen, så kan mikronivået endre makronivået. Det vil si – hverdagsrasismen kan utfordres ved at enkeltstående aviser kan utfordre det rasistiske systemet (1991:35). Nærlands uttalelser om små drypp vitner om en vilje til å utfordre. I SAs kategoriserte avistekster var 33,3 % av angivelsene generelt i politisk-relatert stoff, og ingen av disse ble vurdert som irrelevante. På den andre siden skiller ikke SA seg markant ut i selve tabelloversiktene. AP har ikke egne retningslinjer i forhold til presentasjoner av etniske minoriteter men har prosentmessig færre irrelevante angivelser enn SA, med 19 prosent mot SAs 22 prosent. Som eneste avis i utvalget med egen policy i deknningen av etniske minoriteter burde SA markert seg med færrest irrelevante angivelser. Redaksjonen har ytterligere arbeid å gjøre når det gjelder fremstillingen av etniske minoriteter, noe nyhetsredaktør Nærland ytrer når han trekker frem at tekster som beskriver hverdagskriminalitet, kan være problematiske. Dette stemmer også med analysens funn – samtlige av SAs irrelevante angivelser er registrert i kriminaljournalistikken, av disse omhandler 43 prosent vinningskriminalitet. En velformulert huskelapp bør med andre ord også huskes på i representasjoner av hverdagskriminalitet.

6.1.2 Rogalands Avis – Redaksjonell ansvarsfraskrivelse?

Nyhetsleder Egil Hollund i Rogalands Avis gjør det klart at RA ikke har en intern presseetikk som gjelder særs for representasjoner av etniske minoriteter:

– Vi følger Vær Varsom-plakaten på generelt grunnlag. Vi har jevnlig diskusjoner internt, mest i konsernsammenheng. Vi ser ikke et behov for å skrive ned egne regler som gjelder kun for dette området. Dette er ikke et "hett" tema her i redaksjonen. Eksternt mottar vi ikke mange reaksjoner. De vi får mest av er når nasjonalitet ikke er nevnt, men det er ikke mange. Så langt i år har vi fått tre – fire slike.

Hollund sier at representasjon av etniske minoriteter ikke er et prioritert område i avisens redaksjon. Dette er rimelig ut fra RAs tabloide innhold – avisen er en kommersiell løssalgsavis som først og fremst skal selge aviser. Hollund sier videre at det er vanskelig å si når nasjonalitet eller EMB skal angis i avistekster:

– Det er vanskelig å si når det er plausibelt, det er enklere å vurdere i hver enkelt sak. Faktorer som spiller inn, er bakgrunn eller relevans i saken. Vi oppgir nasjonaliteter når det kan forklare hendelser i et eller annet perspektiv.

Uttalelsen poengterer et viktig element i RAs framstilling av personer med etnisk minoritetsbakgrunn; nasjonalitet angis for å forklare hendelser. Det betyr at faktaopplysninger som kjønn, alder og bosted gis på et annet grunnlag i RA enn faktaopplysninger om nasjonalitet. Hollund er enig i denne observasjonen:

– Ja, nasjonalitet blir ofte oppgitt som en forklaring på hendelser. Det er slik sett vanskelig å si når angivelser er relevante eller ikke. RA, eller politiet, opplyser ofte om nasjonalitet. Vi spør alltid etter nasjonalitet. Informasjonen som politiet gir, er den vi trykker. Vi har ikke ressurser til å undersøke politiets påstander nærmere.

Hollund berører et tema som ble diskutert i forrige kapittel, hvor det ble hevdet at RA holder politiet ansvarlig for uttalelser som avisen selv trykker og utgir. Ut fra påstandene ovenfor skulle man tro at RA ville blitt registrert med flere irrelevante angivelser enn det analysen faktisk viser. Avisen hadde riktignok høyest antall irrelevante angivelser i avisutvalget med drøye 39 prosent, hvor samtlige av disse ble registrert i kriminaljournalistikken. Men dette er også typisk for tabloide aviser, "krim" foretrekkes fremfor politiske saker. Dog - oppfatter Rogalands Avis nasjonalitet eller opprinnelse som en direkte årsak til begåtte lovbrudd, er dette en diskriminerende redaksjonell holdning. Eksisterer det ikke individuelle motiver hos mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn? Stjeler man en kasse øl fordi man er albansk? Hollund sier at norske lovbruyteres motiver vinkles annerledes i RA;

– Når det gjelder nordmenns motiver går det ofte på oppvekst, barnevern, kriminell løpebane og psykiatrisk behandling. Men det er jo også en fare for stigmatisering på dette området. For eksempel er jo ikke alle psykiatriske pasienter kriminelle[...]

Hollunds uttalelser bekrefter Ylva Brunnes (2001) påstander om at utenlandsk bakgrunn benyttes som en forklaringsmodell på hendelser, nasjonaliteten er rett og slett forklaringen bak lovbruddet. For nordmenns del letes det, i følge Hollund, etter motiver ut fra andre faktorer som oppvekst og miljø, faktorer tillagt det individuelle planet.

Hollunds bemerkninger om bruk av begrepet "utenlandsk opprinnelse" viser muligens en "mildere" redaksjonell retningslinje:

– Vi legger i begrepet at menneskene er innvandrere på en eller annen måte. I begrepet ligger det en skjult forsiktighet; er en person fra Frankrike så skriver vi det–men er personen fra Tanzania så kan det hende at vi skriver "av utenlandsk opprinnelse." Det er lettere å bruke dette begrepet, for på en måte å være litt mildere. Det betyr ofte ikke-vestlige innvandrere. I Stavanger finnes det, på grunn av oljen, mange personer fra Storbritannia, USA og Frankrike. Vi er ikke redde for å plassere franskmenn, da de står sterkt i det norske samfunnet. [...] Vi er på den andre siden mer redde for å stigmatisere vietnamesere, og å støte dem. Vi oppgir for eksempel ikke en person som er bosatt i Stavanger som same, men som en person fra Finnmark. Dette på grunn av at de er så integrert i det norske samfunnet, de er fullt ut nordmenn. Adopterte barn er heller ikke av utenlandsk opprinnelse.

Mens SA prioriterer nasjonale angivelser fremfor samlebetegnelser som "utenlandsk" eller "fremmedkulturell", mener RAs nyhetsleder at begrepet "utenlandsk opprinnelse" er en omskriving som kan virke formildende i presentasjoner av etniske minoriteter. Det vil med andre ord si at RA ønsker å forhindre stereotypifisering av enkelte nasjonaliteter. Hva betyr det at RA ønsker å være "mildere" mot svakere grupper?

RA er avisen i utvalget med flest irrelevante angivelser prosentmessig, hvor igjen de fleste er registrert i notistekster. Samtidig er avisen registrert med færrest geografiske og tvetydige angivelser. Dette er mest sannsynlig sammenfallende med det høye antallet notiser – i denne sjangeren er det praktisk sett mindre tekst og trolig derfor færre angivelser enn i artikler forøvrig. Stemmer Hollunds resonnement angående angivelser av personer fra Frankrike og Storbritannia, burde disse landene vise igjen i oversikten over avisenes geografiske angivelser. Tabellene indikerer derimot at RA oftere refererer til personer fra Øst-Europa enn til personer fra Nord-, Sør- og Trans-europiske land. I sistnevnte kategori er de typiske vesteuropeiske landene inkludert. I RAs forsvar må det tillegges at avisen ikke benytter begrepet "av utenlandsk opprinnelse" mer enn én gang i februar 2005. Argumentasjonsrekken til Hollund blir derfor vanskelig å følge. Tendensene i tabellene kan tyde på det motsatte av det Hollund hevder. Er franske og britiske personer så "fullt ut nordmenn" at de rett og slett ikke blir synliggjort i RAs avistekster?

På spørsmål om sammenblandinger av begrepene ”utenlandsk” versus ”utenlandsk opprinnelse” kan bidra til reproduksjoner av fordommer, også mot norske statsborgere, svarer Hollund:

– Dette tror jeg er en overproblematisering. Selvsagt liker ikke personer at andre personer fra samme land gjør noe kriminelt. Det er selvsagt ikke kjekt for de menneskene som ikke begår kriminalitet. Stigmatisering vil man alltid ha. [...] Det blir et feilspor hvis man skal unngå å angi nasjonalitet, da vil vi få beskyldninger om at vi skjuler nasjonalitet.

Angivelser blir begrunnet ut fra informasjonsplikten RA har ovenfor sine lesere.

Ytringsfriheten og offentlighetens krav på informasjon er et omdiskutert tema i forhold til VVP og redaksjonelle retningslinjer. Hollund er derimot enig i at RA står foran utfordringer når det gjelder avisens skildringer av hverdagskriminalitet:

– Hverdagskriminalitet er et område vi må være mer varsomme i deknningen av. Men allikevel mener jeg at nasjonalitet kan ha med motivet eller årsaken å gjøre. Vi ville også ha oppgitt om en person var tidligere FN-soldat i Bosnia, disse er oftere innblandet i voldskriminalitet enn andre. Hverdagskrim er vanskelig – for hva kan være bakgrunnen for handlingen?

Indirekte sier nyhetslederen at etniske minoriteter oftere er innblandet i kriminalitet enn andre. I likhet med SAs nyhetsredaktør finner også Hollund deknningen av hverdagskriminalitet problematisk. Dette i kontrast til internasjonal organisert kriminalitet, hvor personers nasjonalitet kan inngå som en del av nettverksoppbyggingen. At begge avisenes representanter er observante på dette området, er en god begynnelse i arbeidet mot en konsekvent og relevant fremstilling av etniske minoriteter i dagspressen. På spørsmål om Hollund tror at RAs journalistikk påvirker leseres holdninger, svarer Hollund:

– Vi er en avspeiling av samfunnet. Personer som kommer til Norge, blir oftest integrert etter hvert som avstanden mellom dem og nordmenn blir mindre. De som ikke ønsker å minske denne avstanden, er også med på å opprettholde våre fordommer, samt et sterkt skille mellom oss og dem. Så lenge de gjør det vil fordommene vedvare. For folk flest er verken rasister eller har sterke fordommer mot innvandrere. Men de er redde for at hverdagen skal forandre seg og at det skal bli mer kriminalitet – og da er alt som er nytt og ukjent skremmende.

Sitatet gir uttrykk for en holdning hvor det er minoritetene selv som er skyld i problemene og de eksisterende fordommene. Fordommene fremstår med andre ord som uskrevne sannheter. Endringer må ifølge Hollund komme fra annet hold enn fra medieinstitusjoner.

6.1.3 Verdens Gang – Informasjonsplikt og advarsler

VGs Thorstein Hoff forteller at han påser at Vær Varsom-plakaten og VGs interne redaksjonelle plakat, "Trafikkregler for redaksjonen i Verdens Gang", blir fulgt i det journalistiske arbeidet. Ifølge Hoff er VGs interne trafikkregler grundige og strengere enn Vær Varsom-plakaten. VG har på den andre side ikke klare og spesifikke retningslinjer som redaksjonen er pålagt å følge ved angivelser av nasjonalitet. Hoff utdyper:

– På dette området følger VG et prinsipp som egentlig ikke er et prinsipp; vi vurderer den enkelte sak fra gang til gang. På 80-tallet var det å oppgi etnisitet veldig galt. Hva som har skjedd siden den gang er vanskelig å si, men man er ikke snillistisk blind lenger. At man i dag i høyere grad angir etnisitet kan føre til at grupper føler seg stigmatisert. Ta eksemplet med somaliere – de er rasende flinke til å utnytte velferdssystemet vårt, de kan systemet bedre enn de som jobber på sosialkontor. Men skrives dette i avisen vil mange somaliere føle seg stigmatisert, det er jo ikke alle som utnytter systemet.

Begrepet "snillistisk blind" kan sammenlignes med begrepet "politisk korrekthet". At uttrykket er blitt et skjellsord, skyldes ifølge medieforsker Tim O'Connor, at den frie presse føler seg støtt over nye elementer som de må ta hensyn til, hensynet til mindretallet – eller altså minoritetene (O'Connor i Hussain m.fl. 1997). Hoff's anvendelse av begrepet "snillistisk blind" vitner om en slik holdning, VG skriver for majoriteten.

Hoff sier videre at det ikke ofte forekommer diskusjoner innad i redaksjonen som omhandler angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn:

– Angivelse av nasjonalitet er en journalistisk tradisjon, som jeg ikke finner det nødvendig å sette spørsmålsteget ved. Praksisen hører til vår informasjonsplikt. Selv om angivelser av og til kan være stigmatiserende, mener jeg at informasjonen er en del av saksopplysningsgrunnlaget. Ta for eksempel et mord som blir utført på grunn av tradisjoner som inkluderer tyrkisk blodhevn – her er nasjonalitet en relevant opplysning. Da får vi nordmenn en forståelse av hva som har skjedd.

På spørsmål om angivelsespraksis kan skape et uriktig bilde av etniske minoriteter bosatt i Norge, også i forhold til personer på turistvisum, svarer Hoff:

– Når man gir en etnisk opplysning av noe slag, være seg tilhørighet eller gruppering, så velger jeg å lese dette som en advarsel til oss nordmenn. Man bør være skeptisk. Jeg ville vært skeptisk hvis det var noen som ringte på døren min og som skulle prøve å selge meg noe, og at jeg forstår at de har en østeuropeisk bakgrunn. Da ville jeg være påpasselig med å sette på husalarmen et halvårs tid fremover. Det vil skjerpe min aktsomhet.

Hoff blir spurt om han mener at angivelse av nasjonalitet i VG har som intensjon å "advare det norske folk?" Er ikke dette en fordomsfull ytring? Hoff svarer:

– For å si det sånn: Jeg ville ta med meg de opplysningene, jeg ville ikke være så veldig nøye med hvorvidt jeg brakte noen fordommer videre. Jeg ville heller være egoistisk av meg, med hensyn til egen sikkerhet i første omgang. Jeg ville tatt mer hensyn til dette enn til at noen ble utsatt for ukorrekt stigmatisering.

VGs representant fremmer synspunkter som er svært kategoriske – dikotomien *vi nordmenn* versus *kriminelle utlendinger* gjentas flere ganger under intervjuet. Hoff sier eksplisitt at nasjonalitet angis i VG for å advare mot visse befolkningsgrupper. De få menneskene som da blir ”ukorrekt stigmatisert” er mindre viktig enn individuelle hensyn. Er VGs talsmann representativ for avisens holdninger og presseetiske regler? Eller er Hoffes fordommer høyst private – og ikke VGs etiske linje? Intervjuet er rettet mot VGs interne etiske regler og praksis, og representanten er intervjuet som coach i VG-redaksjonen. Uttalelsene fra Hoff er vanskelige å ta på alvor. Mener virkelig VG at alle mennesker fra Øst-Europa tilhører en kriminell bande? På spørsmål om begrepet ”utenlandsk opprinnelse” blir angitt i VG for å advare lesere, svarer Hoff:

– Begrepet forteller meg at personen kommer fra andre hold enn Norge. Det kan være tilfeller som forteller om trafficking eller halliker som ikke nødvendigvis bor i Norge. Begrepet brukes for å skjerpe aktsomheten hvis man kommer borti det. Man vil bli skeptisk og det vil være lettere å varsle politiet. Angivelsen er et ledd i aktsomhetsprinsippet. Begrepet hører med til det settet av saksopplysninger som man som leser ville være komfortabel med å få opplysninger om.

Begrepet brukes altså løst og tilfeldig. Det er ikke klart hvilket aktsomhetsprinsipp Hoff referer til. Det er grunn til å anta at Hoff refererer til et muntlig prinsipp, og ikke til VGs interne trafikkregler, som avspeiler ikke minst VGs harde satsing på det kriminaljournalistiske feltet. I trafikkreglene står det følgende:⁵¹

Vår frihet og avhengighet i forhold til hele samfunnet strekker seg ikke lenger enn til at det vi setter på trykk skal være relevant, saklig og korrekt. Det er den ansvarlige redaktørs rett og plikt å være den som i siste instans vurderer hva som er relevant å trykke, hva som er saklig, og ta stilling til om en opplysning er korrekt.

Hvordan overensstemmer så Hoffes uttalelser med VGs trafikkregler? I forrige kapittel ble det trukket fram at VGs informant ikke vurderer de foreviste angivelsene som irrelevante. Hoffes vurderinger om relevans er ikke overraskende med tanke på uttalelser som ”advarsler til det norske folk” og hensynet til seg selv fremfor hensynet til svakere stilte grupper i samfunnet. Hoffes forestilling av VGs lesergruppe er lite inkluderende; det er nordmenn som leser VG, og nordmenn vil advares mot ”farlige elementer i samfunnet.”

⁵¹ http://vginfo.vg.no/filer/2004/godvgskikk_28.pdf [12.11.05].

Det er vanskelig å trekke konklusjoner om VGs interne presseetikk og angivelsespraksis. Hoffs begrunnelse for å angi nasjonalitet er ikke momenter som ble vurdert som aktuelle angivelsesmotiver i denne oppgaven, da de er av diskriminerende art. I VG ble 38 prosent av angivelsene i avistekstene vurdert som irrelevante, et tall som er overraskende lavt i forhold til Hoffs forklaringer på VGs angivelsespraksis.

6.1.4 Aftenposten – Uskrevne regler og Vær Varsom-plakaten

I intervju med Aftenpostens redaktør Morten Abel kommer det fram at bruk av nasjonale angivelser vurderes på samme måte som i VG – fra sak til sak:

– Vi skal ikke bruke nasjonale angivelse hvis det ikke er relevant for motiv eller handling. Personvernsspørsmål må vurderes fra sak til sak. Aftenposten følger Vær Varsom-plakatens punkter. Vi har ingen skriftlig policy om hvordan man skal dekke minoritetsgrupper i forhold til andre grupper. VVP starter med de overordnede forpliktelsene som ytringsfrihet – som jo blir begrenset på visse områder, da personvern settes opp mot ytringsfrihetshensyn. Det er jo vår jobb å vurdere hva vi ønsker å publisere.

AP opererer ikke med interne redaksjonelle retningslinjer i presentasjoner av etniske minoriteter. Abel problematiserer begrepet relevans:

– Det er ikke ofte det forekommer diskusjoner internt, men angivelser må klart vurderes fra sak til sak. Når det gjelder kriminalitet, er det irrelevant å oppgi nasjonalitet for eksempel når det gjelder annen generasjons innvandrere, for hvor lenge er et menneske "ikke-norsk?"

Abel trekker i tillegg frem at journalister med annen bakgrunn enn norsk ofte gir råd og synspunkter i presentasjoner av saker hvor etniske minoritetspersoner er involvert. Det forekommer dog oftest diskusjoner innad i redaksjonen. Utspill fra lesere er sjeldnere:

– Den vanligste reaksjonen fra leserne er når vi ikke skriver hvilken nasjonalitet personer har. Da etterlyses nasjonaliteten. Dette er en alminnelig reaksjon. Dernest får vi reaksjoner som at artikkelen ga unødvendig informasjon, men det er ikke ofte. Mer rasistiske kommentarer forekommer oftest på debattsidene på nettet.

Den vanligste reaksjonen AP får fra lesere i forhold til "innvandringssspørsmål," er når det *ikke* blir angitt nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn i en artikkel, dette i likhet med RAs erfaringer. Det kan tyde på at APs lesere er tilvendt en praksis hvor angivelser blir gitt som en slags maksime, hvor leserne selv trekker konklusjoner i forhold til eventuelle

årsaker og motiver. Abel sier at AP derimot har en intern og uskreven regel om at begrepet "utenlandsk opprinnelse" ikke skal benyttes i deres avistekster:

– Vi skal ikke bruke begrepet "utenlandsk opprinnelse". Hvis vi ikke kan være mer spesifikke enn det, så skal opplysningen utelates. Det finnes sikkert unntak i Aftenpostens artikler. Utrykket er dårlig, det er lite spesifikt. Det slenges ofte på i en artikkel uten nærmere ettertanke. Jeg tror leserne oppfatter begrepet som en beskrivelse av det som er ikke-vestlig, at det brukes på folk utenfor vår kultur.

Abel har rett når han sier at det finnes unntak, analysegjennomgangen av APs artikler viser at begrepet blir irrelevant anvendt to ganger i februar 2005. Abel er også enig i at begreper og inkonsekvente angivelser kan føre til reproduksjon av fordommer:

– Klart dagspressen presentasjoner av innvandrere kan reprodusere fordommer. Men en viss etnisk bakgrunn har kanskje oftest tilknytning til en viss type kriminalitet, på samme måte som norsk bakgrunn har tilknytning til en annen type kriminalitet.

Aftenposten er den avisen som har lavest prosentandel av irrelevante angivelser i utvalget. Abel mener at det *ikke* er redaksjonell bevissthet som er årsaken:

– Hadde undersøkelsen tatt for seg Aftenposten Aften hadde vi nok kommet dårligere ut, for det skrives om mer hverdagskriminalitet i den utgaven. Den er lokalavis for Oslo-distriktet, et område som har større flerkulturell befolkning enn landet forøvrig. Aften Aften har en lavere terskel i presentasjonene. Aftenposten Morgen har mer generelle artikler.

Abel sier at APs generelle riksdekning er en årsak til den lave andelen av irrelevante angivelser i undersøkelsen. SA og RAs kommentarer om at hverdagskriminaliteten er problematisk å dekke i forhold til etniske minoriteter, understøtter Abels utsagn.

Inntrykket av AP som en reflektert avis blir svekket ved dens anvendelse av begreper som *asylshopper* og *lykkejeger*. Aftenposten og partiet Demokratene er som tidligere nevnt spredere av begrepet "asylshopper/asylshoppere" på Internett. Oversikten over "tvetydige" angivelser viser også at Aftenposten står bak alle irrelevante angivelser på personer med asylstatus. Dette kan være et utslag av at AP har mange tekster med politisk innhold, men det kan også antyde tendenser som at avisen overeksponerer eller negativt synliggjør mennesker som søker asyl i Norge.

Allikevel må det sies at APs redaksjonelle linje vitner om bevisste og reflekterte holdninger rundt angivelser og representasjoner av etniske minoriteter, selv om avisen ikke følger egne interne og/eller uskrevne regler om begreper som ikke skal anvendes. AP burde kanskje vurdere å befeste sine uskrevne regler? Innrømmelser om bruk av

inkonsekvente angivelser, en generell kritisk holdning til politiets uttalelser og vedgåelser av brudd på uskrevne regler, forsterker synet på at Aftenpostens redaksjon har et bevisst forhold til representasjoner av etniske minoriteter i Norge.

6.3 Telegrambyråene

6.3.1 NTB

Norsk Telegrambyrå er en av norsk presses viktigste institusjoner. Byrået er nyhetsformidler fra inn - og utland, og fungerer som en opinionsdanner og maktfaktor i nyhetsformidlingen i Norge. NTB er et aksjeselskap dannet av landets aviser. Byrået mottar ikke statsstøtte, og myndighetene har ingen direkte innflytelse over selskapet.

NTB opererer med interne retningslinjer i presentasjoner av minoriteter og andre spesielle grupper. NTBs nyhetssjef i innenrikssaker Wenche Schjønberg (2006), forteller at NTBs etiske retningslinjer er som følger:

Vær varsom med hvordan opplysninger om tilhørighet og bakgrunn presenteres når slike informasjonen kan være en belastning for minoriteter eller andre spesielle miljøer og grupper. Opplysninger om tilhørighet og bakgrunn skal brukes når de åpenbart er relevante for sakens hovedpoeng.

NTBs interne presseetikk gjelder generelt for minoriteter og svakere stilte grupper i samfunnet. Formuleringen understreker at det i redaksjonelt arbeid skal foreligge varsomhet i opplysninger som kan være en *belastning* for minoriteter eller andre grupper. NTBs formulering inneholder også krav om at opplysninger skal være *åpenbart relevante for sakens hovedpoeng*, et krav som fremstår som strengere enn VVPs formuleringer. Hvordan retningslinjene anvendes praktisk i angivelser av nasjonalitet eller opprinnelse, kan derimot være problematisk. Schjønberg utdyper:

– På bakgrunn av dette vurderes angivelse av nasjonalitet/etnisk opprinnelse i hvert enkelt tilfelle ut fra om dette er opplysninger som tilfører saken nødvendig informasjon - vurderingen gjøres altså ut fra et rent nyhetsmessig skjønn - når er opplysningen om tilhørighet/bakgrunn åpenbart relevante for sakens hovedpoeng? Ut fra denne vurderingen er det for eksempel helt uakseptabelt for NTB å la være å omtale nasjonalitet i en sak om et gjengoppgjør mellom etniske grupper, eller for eksempel i omtalen av en narkotikadom der gjerningspersonens opprinnelse er et poeng i saken. Det er mer vanskelig å svare på når det eventuelt ikke er plausibelt for NTB å omtale etnisk opprinnelse. Dette fordi vi i enhver sak nettopp tilstreber oss på å gi leserne så mye faktainformasjon som mulig. Hensynet til å gi informasjon til leserne/våre kunder, veies altså opp imot hensynet til at opplysninger om tilhørighet og bakgrunn kan være belastende for minoriteter eller andre spesielle grupper/miljøer.

Det generelle kravet om åpenbar relevans innbefatter at saker må vurderes fra gang til gang. I noen saker er det ifølge nyhetssjefen klart relevant å angi nasjonalitet; for eksempel i gjengopprør mellom etniske grupper, hvilket også APs, VGs og RAs informanter mener. Schjønberg legger også til saker som omtaler narkotikadommer der gjerningspersonens opprinnelse ”er et poeng i saken.”

NTBs ambisjoner om å gi kundene så mange faktaopplysninger som mulig, er motstridende med NTBs retningslinje om ”*det åpenbart relevante*.” Hensynet til leserne, eller antakelig hensynet til kundene, veies opp mot hensynet til minoriteter eller spesielle grupper. At det i NTB alltid skal gis så mange faktaopplysninger som over hodet mulig i en sak, må være problematisk i forhold til presseetiske rammer. Schjønberg ble spurt om å kommentere notisen ”Tatt med 470.000 sigaretter” som stod på trykk i SA 12. februar 2005. Teksten forteller følgende:

OSLO: Et forsøk på å smugle 470.000 sigaretter ble kontant stoppet av tollere [...] i Hedmark i går morges. [...] Bilføreren, en mann av irakisk opprinnelse på omkring 40 år som er bosatt i Oslo, ble pågrepet på stedet. (NTB)

Tekstens angivelse er blitt vurdert som irrelevant, da gjerningspersonens opprinnelse ikke anses som relevant i forhold til konteksten. Schjønberg begrunner angivelsen av ”mannen med irakisk opprinnelse” slik:

– [...] Vi omtaler et forsøk på å smugle 470.000 sigaretter til Norge, altså et betydelig kvantum. Her har vi med faktaopplysning om at mannen som er siktet i saken, er av irakisk opprinnelse. I denne saken er opplysningen om opprinnelse en helt klart vesentlig opplysning for saken, ikke minst fordi det er pressens samfunnsrolle å beskrive slike forsøk på smugling mest mulig konkret, og herunder også ha med informasjon om hvor de antatte smuglerne kommer fra.

Schjønberg viser til at angivelsen av personens ”opprinnelige opprinnelse” er en faktaopplysning som er vesentlig i presentasjonen av saken, og henviser til pressens samfunnsrolle og derav dens informasjonsplikt. Under intervjuene med Stavanger Aftenblad ble nyhetsredaktør Nærland forevist samme notis. Nærland er ikke enig i at angivelsen er relevant i forhold til notisens øvrige innhold:

– Hvor personen opprinnelig kommer fra har ikke noe med smugling av sigaretter å gjøre. NTB-saker går vel litt for lett igjennom i forhold til etiske interne regler. Det som er et spesifikt problem med NTB, er at de har andre regler når det gjelder identifisering enn SA. Generelt sier vi at vi skal begrunne hvorfor hvis vi oppgir en persons identitet. NTB har en motsatt regel – at de skal begrunne hvis de ikke oppgir identitet. I kriminalsaker av en viss karakter skal de alltid oppgi navn uansett. Så skal de begrunne for seg selv hvis de ikke skal gjøre det.

NTB og Stavanger Aftenblad har begge redaksjonelle retningslinjer som spesifikt vedgår presentasjon av etniske minoriteter. Hos NTB er det et overordnet prinsipp som veier mer enn enkeltstående prinsipper – det skal gis flest mulig faktaopplysninger i enhver sak. Kundernes krav på informasjon veier med andre ord tyngst. NTBs og SAs presseetikk vektlegger forskjellige prinsipper. Av denne grunn bør det være ekstra viktig for aviser som abonnerer på telegramtjenesten, å bli mer oppmerksom på tekster fra NTB, som de til tider publiserer uredigert.

I kapittel 5, i tabell 16, ble det slått fast at NTB står som avsender på tre notiser hvor angivelse av nasjonalitet eller EMB ble vurdert som irrelevant. I avisutvalget er det SA, VG og AP som abonnerer på NTBs telegramtjeneste. At NTBs stod som avsender på tre tekster er betenkelig - da NTBs tekster spres til flertallige aktører og kan virke holdningsdannende, legitimerende og retningsgivende. Byrået fikk senest i 2004 en fellende uttalelse fra PFU for å ha brutt god presseskikk.⁵²

6.3.2 ANB

ANB er en uavhengig mediebedrift som fra 1998 har tilbudt telegram – og nyhetstjenester til massemedier i Norge. I 2001 ble navnet Arbeidernes Pressekontor endret til Avisenes Nyhetsbyrå. ANB eies av 31 aviser og A-pressen ASA. ANB har de siste årene sikret sin stilling som ”telegrambyrå nummer to” i Norge, blant annet med Dagbladet som kunde fra januar 2005. Ifølge sjefsredaktør Hallgeir Westrum (2006) er ANBs interne retningslinjer i presentasjoner av etniske minoriteter som følger:

– Informasjon om hudfarge og etnisk opprinnelse skal bare publiseres når det gir relevant tilleggsinformasjon, som ved etterlysninger eller ved rasistisk motiverte handlinger, gjengoppgjør og lignende.

ANB opererer også, i likhet med NTB, med spesifikke retningslinjer i presentasjoner av etniske minoriteter. Telegrambyrået er dessuten enig i RA, VG, AP og NTBs ytringer om at angivelser er relevante i beskrivelser av gjengopprør.

Av avisene i utvalget er det kun Rogalands Avis som abonnerer på telegramtjenesten fra ANB. I kapittel 5, i tabell 16, viser oversikten at 3 av RAs 13 irrelevante angivelser er signert ANB. Dette er et forholdsvis høyt tall, som utgjør 23 prosent - med tanke på at det representerer kun én nyhetsabonnent.

⁵² <http://www.presse.no/Klagestatistikk%202004.htm>. PFU-Sak 133/03 [10.01.06].

Del 3 Avsluttende del

7 Irrelevant angivelse av etniske minoriteter i et makroperspektiv

Oppgavens hovedfunn viser at irrelevante angivelser av etniske minoriteter i dagspressen forekommer primært i *negative* nyheter, det vil si i saker som omhandler kriminalitet, rettsvesen og lovbrudd. I det følgende vil forestillingen om "den kriminelle innvandrer"⁵³ belyses, satt i forbindelse med hvilken kjennskap nordmenn har til etniske minoriteter. Hvordan etableres bilder av etniske minoriteter som gjengse lovbrøyttere? Er dagspressen bevisst sitt ansvar i fremstillinger av etniske minoriteter? Og til sist - hvilke konsekvenser kan dagspressens angivelsespraksis medføre?

7.1 Dagspressen og "kriminelle innvandrere"

Et funn i analysen er at tre av ti angivelser i avisutvalget vurderes som irrelevante. 89 prosent av de irrelevante angivelsene forekommer dessuten i nyheter som omhandler kriminalitet og lovbrudd. I analysen er det et tema som tangerer oppgavens problemområde, og som jeg anser som nødvendig å berøre; etniske minoriteter og kriminalitet. Kan medienes negative fremstillinger og synliggjøringer motiveres ut fra at etniske minoriteter er overrepresentert i kriminalstatistikken? Eller misbrukes statistikken som belegg for spekulativ nyhetsformidling hvor negative nyheter foretrekkes fremfor positive?

For å få tallene på det rene: I SSB-rapporten *Innvandrere i Norden, hvem er de, og hvordan går det med dem?* (Østby 2004) fremgår det at av totalt 54.700 personer som ble straffet i 2002, var 6200 innvandrere, nær 3000 personer utenlandske statsborgere ikke bosatt i landet, og 45.600 tilhørte den øvrige befolkningen (Haslund i Østby 2004). Sett i forhold til befolkningen ble det straffet 13,5 nordmenn per 1000 nordmenn, og 23 innvandrere per 1000 innvandrere. I artikkelen "Kriminalitet. Ung, utsatt og tatt" i Samfunnsspeilet 04.2005, av SSBs analytiker Reid J. Stene⁵⁴, påpekes det forøvrig at personer med en ikke-vestlig innvandrerbakgrunn også er betydelig mer utsatt for lovbrudd enn andre, og inntreffer hyppigere i offerrollen enn personer med norsk bakgrunn.

Innvandrere er altså høyere representert enn øvrige personer i oversikten over straffede i Norge i 2002. Men det blir for enkelt å legitimere dagspressens negative

⁵³ Begrepet "innvandrer" vil i det følgende bli benyttet vekselvis med "etnisk minoritet", da dette er begrepet som Statistisk Sentralbyrå anvender i sine analyser og statistikker.

⁵⁴ <http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/ssp.pdf> [20.01.06].

synliggjøring ut fra ren statistikk. En slik betraktningssmåte kan da konstant anvendes og misbrukes som en underliggende faktor eller begrunnelse i negative representasjoner av etniske minoriteter. I visse medier er det nok tilfelle at kriminalstatistikk brukes som belegg for en kalkulert uttrykksform og misbrukes i salgøyemed; stereotype fremstillinger kan begrunnes med at det er flere innvandrere per tusen som begår lovbrudd enn det er i forhold til per 1000 nordmenn. En slik generell anskuelse overser presseetiske grunnregler og krav om saklighet og relevans, for ikke å nevne de 977 innvandrerne som ikke begår lovbrudd per 1000 innvandrere. Det overveiende flertallet av innvandrere i Norge er lovlydige.

Kriminalstatistikk kan vinkles og utnytted som belegg for negative presentasjoner av etniske minoriteter. Tim O'Connor hevder at det eksisterer en egen innvandrevold-diskurs i danske medier (i Hussain m.fl. 1997:70):

Det er diskursen om "invandrevold" i mediernes praksis, der har gjort vold og kriminalitet til den største nyhetskategori og ikke de faktiske episoder av den karakter.

Det kan late til at samme diskurs også eksisterer i norske medier. I intervjuene med representantene fra VG og RAs redaksjon fremgår et slikt tankesett. Coach Thorstein Hoff i VG hevder blant annet at flesteparten av østeuropeere i Norge er kriminelle, hvorpå nasjonalitet angis for å advare VGs lesere, eller "det norske folk." Hoff's uttalelser kan ses på som symptom på at lovbrudd i etniske minoritetsmiljøer ensidig blir forklart ut fra kulturforskjeller, begrunnet i statistiske registreringer. Sosiologiske forklaringer som for eksempel oppvekstmiljø, levekår og utstøting blir dermed oversett eller valgt bort. Hoff antyder en direkte forbindelse mellom nasjonalitet eller opprinnelsessted og begått straffbar handling. Denne årsakssammenhengen og fremstillingen er diskriminerende. VGs angivelsespraksis er tilsynelatende ikke nøytral, da den stiller personer med en bestemt nasjonalitet eller etnisk opprinnelse i en ufordelaktig stilling, sammenlignet med av andre personer. I VGs tilfelle begrunnes dagspressens angivelsespraksis med at visse nasjonaliteter forbindes med kriminelle lovbrudd. Et statistisk belegg som hvilepute for irrelevante angivelser i dagspressen, fremstår i så måte som diskriminerende og fordomsfremmende.

Statistikk fra 2002 viser at nær 3000 personer som SSB kaller "uregistrerte utlendinger" er blant de 54.700 straffede dette år. SSB-analytiker Ulla Haslund utdyper følgende i rapporten (Haslund i Østby 2004:126):

Ofte blir mistenkte eller siktede for kriminalitet omtalt som personer med utenlandsk bakgrunn, utenlandsk opprinnelse eller utenlandsk utseende uten at det fremgår om det dreier seg om innvandrere eller utenlandske statsborgere som ikke er registrert bosatt i Norge. Muligens bidrar slike utsagn til å skape inntrykk av høyere kriminalitet i innvandrerbefolkningen enn det som er berettiget.

Haslunds påstand korresponderer med funn fra denne oppgavens analyse. Mediene, i oppgaven eksemplifisert ved dagspressen, skiller ikke mellom personer med etnisk minoritetsbakgrunn og med norsk statsborgerskap eller oppholdstillatelse, kontra personer som oppholder seg i landet midlertidig i forbindelse med arbeid eller som turister. Haslund påpeker at generaliseringer av denne typen kan skape inntrykk av høyere kriminalitet i innvandrerbefolkningen enn det som er tilfellet. Virkningen av dagspressens unyanserte angivelsespraksis kan dermed være en ytterligere stereotypifisering av etniske minoritetspersoner i Norge. Tenåringen som stjeler en kasse øl og som har bodd i landet siden han var en neve stor, blir i verste fall beskrevet i samme terminlogi som personen på turistvisum som organiserer kjøp og salg av mennesker. Ved fare for å stemple personer som oppholder seg midlertidig i landet som kriminelle, vil jeg kommentere at denne manglende nyansen i benevnelse ikke taler til noens fordel, i alle fall ikke etniske minoriteters.

Det er tidligere i oppgaven blitt pekt på trekk med mediernes representasjoner av etniske minoriteter som de fleste forskere er samstemte i; etniske minoriteter presenteres i utstrakt grad i forbindelse med kriminalitet og ut fra majoritetens verdensbilde, hvor "vi" beskriver "dem." Etniske minoritetspersoner blir i liten grad sitert eller brukt som kilder, og fremstilles i marginaliserte og ensformige bilder som en homogen gruppe. Ut fra et slikt perspektiv vil det være søkt å hevde at dagspressens angivelser i kriminaljournalistikken gjenspeiler konkret statistisk dokumentasjon. Ylva Brune (Brune i Tufte 2003) påpeker at medier presenterer reduserte bilder i form av "innvandregallerier" som ikke representerer virkeligheten i statistisk mening. Irrelevante og inkonsistente angivelser i dagspressen kan slik bekrefte et verdensbilde som gir "de normale" leserne en slags felles identitet.

7.2 Indirekte erfaringer og meningskonstruksjoner

Uttrykket "reproduksjon av fordommer" innbefatter to elementer; for det første at mediene vedlikeholder stereotype bilder gjennom stemplende og reduserte fremstillinger, og for det andre at bildenes eksistens er belastende i forhold til hvordan offentligheten oppfatter etniske minoriteter. Med dette utgangspunkt ligger det implisitt i oppgavens idé en

oppfatning om at irrelevante angivelser, eller en ufullstendig angivelsespraksis i dagspressen, yter kontingent til en negativ synliggjøring av etniske minoriteter.

Massemediene kan i mange tilfeller være nordmenns eneste kilde til informasjon om etniske minoriteter. Hernes og Knudsens bok *Svart på hvitt* (1990) drøfter nordmenns relasjoner til innvandrere og asylsøkere, med utgangspunkt i SSB-statistikk fra 1988. 7 av 10 nordmenn, 70 prosent, har ikke vært i kontakt med "eksotiske innvandrere" overhodet. De fleste nordmenn danner seg bilder av etniske minoriteter via flere ledd og informasjonskilder – de får sin kunnskap i første rekke gjennom massemedier som fjernsyn, aviser og radio (Hernes m.fl. 1990:52):

Den norske befolknings kjennskap til innvandrere baserer seg på indirekte erfaringer - i første rekke gjennom massemedia - og bare sjelden ved direkte erfaring med innvandrere selv (1990:52).

Mediene har dermed en større gjennomslagkraft enn andre alternative kilder, som venner og arbeidsplass.

Ifølge SSBs undersøkelse *Holdninger til innvandring og innvandrere* (2005), utarbeidet av Svein Blom, er nordmenn blitt mer imøtekommende til innvandrere de siste årene, ikke minst siden 1988. Om lag én av tre nordmenn, 33 prosent, har ikke kontakt med innvandrere over hodet (2005:8). Blom påpeker i tråd med Hernes og Knudsen at personer med førstehåndskontakt med etniske minoriteter er mer positive overfor innvandrere. Jo flere arenaer kontakten utspilles på og jo mer direkte kontakten er - desto større er velviljen mot etniske minoriteter. Direkte kontakt er med andre ord positivt holdningsskapende, mens indirekte kontakt gjennom aviser, fjernsyn og radio kan være det motsatte.

Av de 158 angivelser i de fire avisene, ble 112 angivelser vurdert som relevante. Av den grunn bør ikke betydningen eller virkningen av irrelevante angivelser i nyhetsjournalistikken overdramatiseres. Men med Hernes, Knudsen og Bloms funn i mente er de resterende 46 angivelsene som er vurdert som irrelevante i analysen, vesentlige. Ifølge Defleur og Dennis' bok *Understanding Mass Communication* (1998) er medienes representasjoner delt inn i kategorier som alder, kjønn og rase/etnisitet. Defleur og Dennis hevder at representasjoner i mediene ligner på hverandre, og at mediers fremstillingsmåter underbygger hverandres. Avisene i denne analysen har overraskende jevne tall når det gjelder antall artikler som angir nasjonalitet/EMB. Det er bare ti enheter som skiller laveste fra høyeste andel. At ulike journalister fra ulike medier rapporterer noenlunde likt, kan for journalister virke som en bekreftelse på at fremstillingene de gir, er

korrekte virkelighetsgjengivelser (Brune 2001:32). For grupper som har liten eller indirekte kontakt med etniske minoriteter, bidrar mediefremstillingene eller kategoriseringene til meningskonstruksjoner. Lesere anvender mentale skjema når de forholder seg til et medlem av den portrettede kategorien. De danner modeller, eller forenklede bilder om situasjoner (Defleur og Dennis 1998). Utfallet av mentale konstruksjoner av medienes representasjoner frembringer gjerne ustrukturerte fordommer, som overforenkler en hel gruppes "karaktertrekk". Kulturforsker ved UiO, Olav Christensen, sier følgende om etniske stereotypier (i Hylland Eriksen 2001:113):

Etniske stereotypier er en form for "kunnskap" eller mentale bilder lagret i våre hoder, og det at man stadig møter dem i litteratur, i partipolitiske programmer, i film/tv og presse, gjør at de stadfestes på et nivå hinsides sant eller ikke-sant: selv om de ikke uten videre blir trodd på, bekreftes de gjennom sin blotte eksistens.

Christensen påpeker at fordommer bekreftes blant annet gjennom representasjoner i massemediene. Rune Ottosen (1993) istemmer at stereotypier lever videre i mentale skjemaer - de gir seg til uttrykk i språket og nedfeller seg i nyhetsproduksjoner i form av standardiserte kritikker. Mennesker generaliserer slik ut fra et begrenset erfaringsgrunnlag (ibid.). Gjennom generaliseringer konstrueres stereotypier. Ofte er altså den eneste kunnskapen en har om etniske minoriteter, vikarierende, det vil si bygget på andres, ofte medienes, erfaringer og fremstillinger, som man igjen tolker individuelt. Det foreligger med andre ord et fortolkningspotensial i medienes representasjoner (Waldahl 1999). Man lager meninger om det man ser, hører eller leser i mediene, og tilføyer ofte noe selv (ibid.).

Som Stavanger Aftenblads nyhetsredaktør Egil Ø. Nærland bemerket; publiseres det jevnt over, altså i *små drypp*, tekster hvor etniske minoriteters nasjonalitet eller opprinnelse blir angitt uberettiget, og gjerne forbundet med negative hendelser, reproduseres forestillinger som kan fungere som bekreftende på leseres utilstrekkelige kunnskaper og latente fordommer.

7.3 Medienes ansvar, presseetikk og majoritet

Det kan slås fast at massemedier spiller en vesentlig rolle i konstruksjoner av forestillinger om den etniske virkelighet i de vesteuropeiske samfunn (Hussain i Hussain m.fl. 1997). Hussain påpeker at den overordnede mediediskurs i Danmark er fremstillingen av etniske minoriteter som kilde til konflikt. Ylva Brune peker på samme tendens; i svenske medier

er tankemodeller om etniske minoriteter som *problem* sentral (Brune 2001).

Massemediene i Van Dijks Nederland fokuserer på stereotype fremstillinger, hvor etniske minoriteter figurerer oftest aktive i negative aktualiteter, imidlertid mindre aggressivt skildret enn i engelske medier (van Dijk 1991). Rapporten "European Day of Media Monitoring" konkluderer med at felles for etniske minoritetsgrupper i 15 EU-land, er en overrepresentasjon i nyheter som omhandler kriminalitet, og en underrepresentasjon i nyheter som omhandler politikk og offentlig forvaltning (ter Wal 2004).

Mediene fokuserer på det som appellerer til opinionen og til lesere – på nyheter som har stor gjennomslagskraft. For mange er det som nevnt det bildet media formidler, eneste kjennskap til personer med etnisk minoritetsbakgrunn. I oppgaven er det blitt påpekt noen journalistiske grep som kommer til syne i angivelser av etniske minoriteter. Journalistisk valg av vinkling og dramaturgi, samt politimyndigheter som enestående kildevalg er med på å avgjøre hvordan informasjon oppfattes. Språkføring generelt og anvendelser av kategorier konstruerer fortolkningsrammer for hvordan informasjon om etniske minoriteter skal leses og forstås. I avistekstens stil og retorikk tydes sporene av personlige meninger fra avsender, valg av ord og begreper signaliserer den sosiale posisjonen som avsenderen, eller journalisten, befinner seg i. Van Dijk hevder at avsenderens eller journalistens gruppe- og kulturtilhørighet klart kommer frem i negative synliggjøringer av "de andre" (van Dijk 1991:209). Den mest effektive måten å stå imot fordommer på, vil være å bekjempe selve begrepsapparater og angivelser av personer i etniske og nasjonale kategorier. Medienes ansvar ligger i å behandle og presentere nyheter på lik måte, i stedet for å legge føringer for nasjonale og kulturelle motsetninger. Årsakene til begåtte lovbrudd bør søkes i fellesnevnerne som sinnstilstand, sosiale forhold, miljø og så videre, og ikke i geografi og kultur (O'Connor i Hussain m.fl. 1997)

På den andre side vil det være urettferdig å gi journalister eller massemediene skylden for alle påvirkninger man utsettes for. Foruten eget ansvar over eget liv og virke, kan det påstås at Vær Varsom-plakaten ikke fungerer optimalt. VVP kan i varierende grad bli oppfattet som en veiledende plakat, og ikke som en plakat som skal følges absolutt. VVPs punkter kan dessuten fremstå som motstridende, da pressens samfunnsrolle og ytringsfrihet later til å bli verdsatt høyere enn personvernet. I intervjuene med de redaksjonelle representantene fremgikk det at VG, RA og NTB setter pressens informasjonsplikt høyere enn vernet ovenfor enkeltpersoner eller grupper. I de fleste tilfellene følger det heller ikke sanksjoner dersom nasjonale angivelser angis irrelevant i tekster. I PFUs base over tidligere saker hvor ankepunktet har vært irrelevante angivelser

av nasjonalitet/EMB – eller anvendelse av termer som er nedsettende ovenfor grupper i samfunnet, er inntrykket at PFU sjeldent dømmer medieinstanser for brudd på god presseskikk, begrunnet i ytringsfrihetsprinsipper, pressens samfunnsrolle og/eller i nyhetssakens alvorlige karakter.⁵⁵ Problemet med nasjonale angivelser er at denne typen opplysninger i det journalistiske miljøet oppfattes som vesentlig informasjon, simpelthen fordi etnisitet og kriminalitet anses som kontroversielt stoff i samfunnsdebatten. Presseetikken vil i så måte søke å fungere refleksivt i forhold til dette, blant annet med romslige formuleringer, men området viser seg å være vanskelig å regulere eller rettlede. Med et selvregulerende og internt presseetisk rammeverk som indirekte bifaller diskriminering av etniske minoriteter, skal det mye til for at medieinstitusjoner endrer sine praksiser eller rutiner. Pressen er blitt mer og mer styrt av markedet, som kjent ikke har moral – markedet er prinsipielt a-etisk.

På ett nivå søkes forklaringer på pressens negative fremstillinger av etniske minoriteter på mikronivået, altså på journalistens virksomhet og fremstillinger. Bristene kan også forklares ut fra hvordan det redaksjonelle arbeidet er organisert; tre av utvalgets fire aviser mangler redaksjonell policy på hvordan etniske minoriteter bør representeres. En annen begrunnelse kan være ressursknapphet, både i iverksettelse av redaksjonell bevisstgjøring på området, og i få ansettelser av journalister med EMB.

På makronivået kan mediernes fremstillinger og reproduksjoner forklares ut fra et hegemonisk maktperspektiv. Den mediekonstruerte etniske virkeligheten fungerer i en slik forklaringsmodell i samspill med majoritetens virkelighetsforståelse. Vesteuropiske medier fremstiller som nevnt etniske minoriteter i overveiende grad i negative termer. Man kan slik påstå at en strukturert diskriminering er inkorporert i det medierte systemet. Mediene antyder kraftig hvordan man bør tenke og tale om personer med etnisk minoritetsbakgrunn. Det er *vi*, majoriteten, som snakker om *dem* - minoriteten. Det er "våre" definisjoner, betegnelser og problemformuleringer som fremstilles. Mediernes fremstillinger legitimerer sådan en forskjellsbehandling i det offentlige rom.

⁵⁵ Dette gjelder blant annet PFU-sak 145/01 hvor anklager klager på at VG angir nasjonalitetene vietnamesisk, etnisk albansk og pakistansk i forbindelse med "gjenger som herjer i Oslo-området." PFU mener på sin side at VG er i sin fulle rett til å sette søkelyset på kriminelle gjenger og deres særtrekk både i forhold til ytringsfriheten og pressens samfunnsrolle. Tilgjengelig: <http://81.0.149.237/pfu/2001/01-145.htm> [15.02.06]. I PFU-sak 015/99 blir to gutter på 12-13 år, som har truet en 13-åring med kniv, beskrevet som "mørkhudete" og tilhørende "et sigøynermiljø" av avisen Demokraten, hvorpå PFU uttaler: "Slik utvalget ser det, må Demokratens omtale av saken betraktes som et naturlig journalistisk bidrag til oppklaring av et alvorlig overgrep. Fredrikstad avisen Demokraten har ikke brutt god presseskikk." Tilgjengelig: <http://81.0.149.237/pfu/99/99-015.htm> [15.02.06].

8 Hovedtrekk i analysen

Avslutningsvis ønsker jeg å trekke frem funn i oppgavens analyse, satt i forbindelse med oppgavens problemstilling og hypoteser.

8.1 Angivelser generelt

7 av 10 tekster med angivelser ble i analysen vurdert som relevante. De mest åpenbare angivelsene er blitt presentert og vurdert etter det generelle kriteriet; at angivelsen som gis kan ses i rimelig sammenheng med resten av tekstinnholdet. Det er slått fast at angivelser i etterlysninger, i diskrimineringsaker, samt i flerparten av tekstene i den politiske sjangeren er vurdert som relevante. Det må bemerkes at verken RA eller VG er registrert med tekster i den politiske sjangeren. På samme tid er formuleringen *"resten av tekstinnholdet"* et problemområde. Vinklingen dagspressen velger å gi en sak, har klart betydning for om en tekst som inneholder angivelse av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn vurderes som relevant eller ikke.

8.2 Irrelevante angivelser med regelmessig forekomst

Totalt ble nær 30 prosent av angivelsene, tre av ti tekster, vurdert som irrelevante. Prosentandelen viser at irrelevante angivelser regelmessig opptrer i norsk dagspresse, i gjennomsnitt med daglig forekomst i avisutvalget.

Irrelevante angivelser i avistekster forekommer oftest i negative nyheter, det vil si i nyheter som omhandler kriminalitet og rettsvesen. 89 prosent av de irrelevante angivelser ble registrert i sjangeren kriminaljournalistikk, i avistekster som i hovedsak beretter om vinning, vold, narkotika og sedelighetskriminalitet. Avisene RA og VG kom svakest ut av analysen med henholdsvis 39 og 37 prosent irrelevante angivelser. Dette tyder på at den fremsatte hypotesen om at løssalgsavisene forventes å ha en mer utbredt praksis av negativ synliggjøring i forhold til abonnementsavisene AP og SA, harmonere med funnene i analysen.

Den andre hypotesen om at regionavisene SA og RA angir nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn mer balansert, i betydning mer overveid, enn de riksdekkende avisene VG og AP er derimot ikke blitt bekreftet. Tendensene går i overveiende grad mot et skille i representasjoner av etniske minoriteter mellom løssalgsavisene RA og VG og abonnementsavisene AP og SA.

8.3 Mønster i dagspressens irrelevante angivelsespraksis

Den framsatte hypotesen om at det ikke eksisterer en systematisk angivelsespraksis i norsk dagspresse kan delvis tilbakevises. Deriblant kan oversikten over geografiske referanser antyde at det er noen land eller områder som angis oftere enn andre; personer fra Sentral og Øst-Europa blir hyppigst angitt, dernest personer fra Nord -, Sør - og Trans-Europa og på tredje plass personer med asiatisk tilhørighet. Av tvetydige angivelser forekommer varianter av utenlandsk-begrepet hyppigst.

Det er særlig fire angivelsespraksiser i avisutvalget som spesielt bidrar til negativ synliggjøring av etniske minoriteter. For det første er bruken av begrepene *opprinnelse* eller *opprinnelig* utbredt, ofte anvendt som et vedheng på en geografisk eller tvetydig angivelse. Informasjonen som gis om en persons opprinnelse, innehar et uklart meningsnivå og kan bidrar til at mennesker med etnisk minoritetsbakgrunn sammenføres og generaliseres til en "masse" i kontrast til norske og vestlige. Fremhevingen av opprinnelse uansett statsborgerskap, bosted eller tilhørighet til Norge tyder på en negativ synliggjøring samt en induktiv behandling av mennesker kategorisert som "ikke-norske." Oppgavens analyse indikerer at norsk dagspresse har byttet ut kritiserte betegnelser med mindre synlige merkelapper og vedheng – symbolisert og illustrert med begrepene "opprinnelse" eller "opprinnelig." Distansen til det norske opprettholdes like fremt, samtidig som sammenblandinger av begreper som "utenlandsk statsborger" og "utenlandsk opprinnelse" bidrar til generaliseringer, hvor konsekvensene kan være at det skapes inntrykk av høyere kriminalitetsutøvelse i innvandrerbefolkningen i Norge enn det som er tilfellet.

For det andre er inkonsekvente angivelser gjennomgående i tekstutvalget. Begrepet "inkonsekvens" anvendes i oppgaven for å beskrive en praksis hvor nasjonalitet og EMB kun angis på utvalgte personer i avisteksten, det vil si på de personene som har en "utenlandsk merkelapp." Inkonsekvent angivelsespraksis bidrar til forsterket negativ synliggjøring av etniske minoriteter. Ulik praksis på angivelse av personer som opptrer i en og samme tekst forsterker klart skillet mellom *vi* og *dem*.

For det tredje viser analysen at irrelevante angivelser forekommer regelmessig i sitater fra politimyndigheter. Valg av sitater og tiltro til politiet som kilde spiller en vesentlig rolle i utforminger av overskrifter og i avistekstenes vinkling og innhold. Den redaksjonelle behandlingen av utsagn som kommer fra politiet, inngår i det redaksjonelle ansvaret for hva som publiseres, og bør ikke unndras kildekritikk eller kildekontroll.

Til slutt er det blitt vist eksempler på betegnelser av etniske minoriteter som vurderes som nedsettende. Aftenpostens bruk av begrepene "asylshopper" og "lykkejeger" er grove tilfeller på bedømmende og diskriminerende medierte utsagn. Beskrivelser som "asiatisk utseende" eller "utenlandsk opprinnelse" fungerer også dårlig som signalement. Konsekvensene av slike ordlegginger kan være stabile reproduksjoner av unyanserte representasjoner av personer med etnisk minoritetsbakgrunn.

8.4 Interne retningslinjer i avis og telegrambyrå

VG, AP og RA vurderer angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn fra sak til sak. SA er den eneste avisen i utvalget som har interne retningslinjer i presentasjoner av etniske minoriteter. VGs trafikkregler er av mer generelt art og innbefatter ikke spesifikke formuleringer angående presentasjoner av minoriteter, mens APs uskrevne regler vurderes som lite håndgripelige. Vær Varsom-plakatens vide formuleringer og anmodninger om ikke å opplyse om private forhold når dette er saken uvedkommende, gjør at avisenes "sak til sak-vurderinger" fremstår som rimelige. SAs huskelapp er imidlertid en framvisning av at det er mulig å befestre retningslinjer i fremstillinger av etniske minoriteter i dagspressen. SAs huskelapp har formuleringer som presist omhandler krav om relevans.

Løssalgsavisene RA og VGs begrunnelser på hvorfor nasjonale angivelser blir angitt i tekster, skiller seg fra abonnementsavisenes. RA angir nasjonalitet som forklaringer på hendelser, samtidig som redaksjonsleder Hollund viser til avisens informasjonsplikt. VGs motiv er beslektet med denne tankegangen. Coach Hoff opplyser at VG angir nasjonalitet for å advare nordmenn mot kriminelle utlendinger. Indirekte sier da også Hoff at nasjonaliteten er årsaken til hendelsen. Abonnementsavisene henviser på den andre siden til Vær Varsom-plakaten og angivelsens relevans for saken.

Den samme forskjellen kan ses i anvendelsen av begreper. AP og SA har ambisjoner om å være så spesifikke som mulig i betegnelser, mens VG og RA sine informanter ikke ser problemer tilknyttet bruk av samlebetegnelser. Løssalgsavisene sidestiller langt på vei begrepene "utenlandsk" versus "utenlandsk opprinnelse." APs uskrevne regler og SAs anmodning om å henvise spesifikt til nasjonalitet fremstår dermed som gode eksempler. SA og AP sine informanter sier seg også delvis enige i foreviste irrelevante angivelser, særlig i forhold til inkonsekvens. RA og VG mener derimot at

angivelsene er berettiget, og henviser deriblant til gjerningspersoners motiv og pressens samfunnsrolle og informasjonsplikt.

De redaksjonelle informantene forteller at notiser fra telegrambyråene blir ”satt på” rett før deadline, rimeligvis som praktisk spaltefyll. Denne rutinen vitner om en betenkelig tiltro til telegrambyråene NTB og ANBs produksjon av tekster. Denne oppgavens analyse viser derimot at byråene samlet står bak seks tekster som inneholder irrelevante angivelser. Byråenes interne retningslinjer er skriftlig nedtegnet. For NTBs del kan det late som om ambisjoner om å gi samtlige faktaopplysninger i en sak, overskygger interne retningslinjer om presentasjoner av minoriteter og svakere stilte grupper. Da særlig dagspressen publiserer telegrambyråenes tekster uredigert, betyr det at alle faktaopplysninger som er inkludert i en tekst, blir publisert – uavhengig av relevans for saken.

8.5 Avsluttende kommentar

Van Dijk hevder i sine teorier at ut fra en ideologisk dimensjon av rasismen, så kan mikronivået endre makronivået. Det vil si – hverdagsrasismen, og medienes stabile reproduksjon av fordommer, kan utfordres ved at enkeltstående aviser ypper strid med det rasistiske systemet (van Dijk 1991:35). På mikroplanet er det derfor viktig for journalister å bli sitt mønster, eller sine uvaner, bevisst i fremstillinger av etniske minoriteter. Klare presseetiske retningslinjer i angivelser av nasjonalitet eller etnisk minoritetsopprinnelse i massemedier, avis som radio, er av den grunn formålstjenlig.

Fremskrittspartiets påstand i parenteser i valgbrosjyren 2005 *”(et pressesitat vi ofte leser)”* – at vi ofte leser i dagspressen at gjerningspersoner er av utenlandsk opprinnelse, er i denne oppgaven ikke blitt avkreftet. Informasjon om nasjonalitet og etnisk minoritetsbakgrunn forekommer regelmessig i norsk dagspresse, og i tre av ti tilfeller angir dagspressen nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn uten relevans i forhold til den øvrige informasjonen i saken. Massemediene er raskt ute med å kritisere FrP for å fremme rasistiske og diskriminerende ytringer, men lukker på samme tid øynene for egne journalistiske bidrag – som paradoksalt nok er vel tilpasset FrPs innvandrerfiendtlige propaganda.

Referanseliste

Bøker, verk, antologier

- Bodahl-Johansen, Gunnar (1996): *Presseetikk fra A til Å- en samling presseetiske prinsipper uttalt av Pressens Faglige Utvalg*. IJ-forlaget, Fredrikstad.
Tilgjengelig: [http://www.ij.no/publikasjoner/presseetikk fra a til aa/index.htm](http://www.ij.no/publikasjoner/presseetikk_fra_a_til_aa/index.htm) [09.02.06].
- Brante (red.), Kornes, Andersen (2001 [1997]): *Sosiologisk leksikon*. Oslo, Universitetsforlaget. 2. utgave.
- Brochmann, Borchgrevink, Rogstad (2002): *Sand i maskineriet*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Brochmann, Borchgrevink, Rogstad (2002): "Makt og flerkulturelle nasjonalstater" i *Sand i maskineriet*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Brune, Ylva (red.) (2001): *Mörk magi i vita medier, svensk nyhetsjournalistikk om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm, Carlsson Bokförlag.
- Brune, Ylva (2001): "Innledning" og "Tårögda flickor og kuliga män" i *Mörk magi i vita medier, svensk nyhetsjournalistikk om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm, Carlsson Bokförlag.
- Brune, Ylva (2003): "Den mystiska kulturkrocken. 'Innvandrerkillen og 'innvandertjejen' i mediehandelens mitt" i: Tufte, Thomas (red.) (2003): *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver. Nordiske medieforskere reflekterer 3*. Gøteborg, Nordicom.
- Brurås, Svein (2000): *Etikk for journalister*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Byrman, Gunilla (1995): *Nyheter på undantag – notiser 1894 och 1994*. Bokförlaget Nya Doxa, Nora.
- Christensen, Olav (2001): "Diskriminering og rasisme" i Eriksen, Thomas Hylland (red.) (2001 [1997]): *Flerkulturell forståelse*. Oslo, Universitetsforlaget. 2. utgave.
- Defleur, Melvin L., Dennis, Everette E. (1998 [1981]): *Understanding mass communication: a liberal arts perspective*. Boston, Houghton Mifflin. 6. utgave.
- Dijk van, Teun A. (1991): *Racism and the press*. London, Routledge.
- Gandy, Oscar H. Jr. (1998): *Communication and Race. A Structural Perspective*. London, Arnold.

- Eide, Elisabeth (2003): "The long Distance Runner and Discourses on Europe's Others. Ethnic Minority Representation in Feature Stories" i Tuftte, T. (red.) (2003): *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver. Nordiske medieforskare reflekterer 3*. Göteborg, Nordicom.
- Eide, Martin (red.) (2001): *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo, Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Thomas Hylland og Sørheim, Torunn Arntsen (1994): *Kulturforskjeller i praksis*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.
- Eriksen, Thomas Hylland (red.) (2001 [1997]): *Flerkulturell forståelse*. Oslo, Universitetsforlaget. 2. utgave.
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med norske øyne*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hernes, Gudmund og Knudsen, Knud (1990): *Svart på hvitt: Norske reaksjoner på flyktninger, asylsøkere og innvandrere*. FAFO-rapport; 109. Oslo, FAFO.
- Hervik, Peter (2003): "Etnisitet og mediernes skildring av de etniske minoriteter. Ett antropologisk perspektiv" i: Tuftte, Thomas (red.) 2003: *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver. Nordiske medieforskare reflekterer 3*. Göteborg, Nordicom.
- Hussain M., O'Connor T., Yilmaz F. (1997): *Medierne, minoriteterne og majoriteten: En undersøgelse av nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. København, Nævnet for etnisk ligestilling.
- Hussain Mustafa (1997): Del I "Etniske minoriteter og medierne i europeisk forskning og debat" i *Medierne, minoriteterne og majoriteten: En undersøgelse av nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. København, Nævnet for etnisk ligestilling.
- Kvam, Bjarne (2002): *Krimjournalisten*. Kristiansand, IJ-Forlaget. 214 sider.
- Lindstad, Merete og Fjeldstad, Øivind (1999): *Pressen og de fremmede*. Kristiansand, IJ-forlaget. 213 sider.
- Lindstad, Merete og Fjeldstad, Øivind (2005): *Av utenlandsk opprinnelse, nye nordmenn i avisspaltene*. Kristiansand, IJ-forlaget.
- Löwander, Birgitta (2001): "Rasisme i verkligheten och i nyheterna" i Brune, Ylva (red.) (2001): *Mörk magi i vita medier, svensk nyhetsjournalistikk om invandrare, flyktingar och rasism*. Stockholm, Carlsson Bokförlag.
- O'Connor, Tim (1997): Del II "Den moderne tids fråtende mediepolitiske hav" i *Medierne, minoriteterne og majoriteten: En undersøgelse av nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. København, Nævnet for etnisk ligestilling.

- Ottesen, Rune (1993): *Fiendebilder i avisenes utenriksdekning. En studie av endringer i fiendebilder i tre norske aviser*. PRIO-rapport, nr. 2, mai 1993. Oslo, Lobo Grafisk.
- Rasmussen, Terje (2001): *Mediesamfunnets moral*. Oslo, PAX.
- Rasmussen, Terje (2004): *Mektig og aktverdig. Betrakninger om journalistikkens legitimitet*. Kristiansand, IJ-Forlaget.
- Røsland, Lars Arve (2003): *Kriminelt – Kriminaljournalistikk i norske populærmedium*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Raaum, Odd (1999): *Pressen er løs! Fronter i pressens faglige frigjøring*. Oslo: PAX
- Tufte, Thomas (red.) (2003): *Medierne, minoritetene og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver. Nordiske medieforskere reflekterer 3*. Göteborg, Nordicom.
- Yilmaz, Ferruh (1997): Del III "Etniske minoriteter og medierne i europeisk forskning og debat" i *Medierne, minoritetene og majoriteten: En undersøgelse av nyhedsmedier og den folkelige diskurs i Danmark*. København, Nævnet for etnisk ligestilling.
- Waldahl, Ragnar (1999) [1989]: *Mediepåvirkning*. Oslo, Ad Notam. 2. utgave.
- Østbye, H., Helland, K., Knapsskog, K. og Larsen, L. O. (2002 [1997]): *Metodebok for mediefag*. Bergen, Fagbokforlaget. 2. utgave.
- Øia, Tormod og Heggen, Kåre (2005): *Ungdom og endring: Mestring og marginalisering*. Oslo, Abstrakt Forlag.

Rapporter, utredninger, masteroppgaver

- Allern, Sigurd (1999): "Pressens idealer og pressens praksis verdier" – i Allern, Sigurd (red.) *Pressens verdier – stemmer selvbildet?* Bilag i fagbladet "Journalisten" oktober 1999. Institutt for Journalistikk, Fredrikstad. Tilgjengelig: http://www.ij.no/publikasjoner/pressens_verdier/filer/alt.pdf [08.02.06].
- Blom, Svein (2005): *Holdninger til innvandrere og innvandring 2005*. Utgitt av Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig: http://www.ssb.no/emner/00/01/30/notat_200551/notat_200551.pdf. [09.02.06].
- Brurås, Sverre (1996): *Utredning om personvern ut fra en journalistisk synsvinkel*. I Norges offentlige utredninger, NOU 1996: 12. Vedlegg 2. Kulturdepartementet, Oslo. Tilgjengelig: http://odin.dep.no/kkd/norsk/dok/andre_dok/nou/018005-020003/ved002-bn.html [09.02.06].

- Bakke, Ida (2005): *Asylpolitikk i media. Konstruksjonen av asylsøkere som et nasjonalt problem*. Masteroppgave i sosiologi, UiB 2005. Tilgjengelig: <http://www.ub.uib.no/elpub/2005/h/710002/Masteroppgave.pdf> [09.02.06].
- Haslund, Ulla (2004): "Kriminalitet – straffede innvandrere" i Østby, Lars (red.) (2004): *Innvandrere i Norden, hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår*, Statistisk Sentralbyrå 2004/66. Side 114-132. Tilgjengelig: http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200466/notat_200466.pdf. [18.01.06].
- Stene, Reid J. (2005): "Kriminalitet. Ung, utsatt og tatt." Samfunnspeilet 04.2005, side 83-95. Tilgjengelig: <http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/ssp.pdf>, [20.01.06].
- Stortingsmelding nr. 17 (1996-97): *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Tilgjengelig: <http://odin.dep.no/krd/norsk/publ/stmeld/036005-040001/index-dok000-b-n-a.html> [09.02.06].
- Utenriksdepartementet (UDI) (2003): Kapittel 4 "Etnisk diskriminering i media" i *Rapport om rasisme og diskriminering i Norge 2001-2002*. Tilgjengelig: <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=3446> [15.02.06].
- Wal, Jessika ter (2004): *European Day of Media Monitoring – Quantitative analysis of daily press and TV contents in the 15 EU Member States*. European Research on Migration and Ethnic Relations, Utrecht University. Tilgjengelig: http://www.multicultural.net/edmm/edmm_eureport.pdf, [09.02.06].
- Østby, Lars (red.) (2004): *Innvandrere i Norden, hvem er de, og hvordan går det med dem? Del II Levekår*, Statistisk Sentralbyrå 2004/66. Tilgjengelig: http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200466/pdf [10.02.06].

Tekster/artikler/hjemmesider på Internett

- Aftenpostens hjemmeside. Artikkelen "Fingeravtrykk stemplet 3000 som asylshoppere" 01.08.03. Tilgjengelig: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article595554.ece?service=print> [17.02.06].
- Demokratenes hjemmeside. Artikkelen "Ensom Cowboy." Tilgjengelig: <http://www.demokratene.info/nyheter/ny66.shtml> [17.02.06].
- Fremskrittspartiets valgbrosjyre (2005). Tilgjengelig: <http://www.frp.no/Innhold/FrP/Dokumenter/Brosjyrer/filestore/Kriminvscreen.pdf> [15.02.06].
- Google søkeportal: www.google.no [21.10.05].

Norsk Journalistlag (NJ), "Sjekkliste for journalistisk arbeid i det flerkulturelle Norge."

Tilgjengelig:

<http://www.nj.no/Journalistikk/Minoritet/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=1312> [15.02.06].

Norsk Presseforbund, Vær Varsom-plakaten. Tilgjengelig:

<http://www.presse.no/varsom.asp> [06.03.06].

Medieregisteret. Eierskap aviser SA, RA, VG og AP. Tilgjengelig:

<http://www.medieregisteret.no/database/dbprogs/?1=1&orderBy=navn&tv=&radio=&avis=1&eier=> [15.02.09].

Opplagstall for SA, RA, VG og AP. Tilgjengelig:

<http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/file/avis/opplag%202004.pdf>
[15.02.06].

Pressens Faglige Utvalg (PFUs) hjemmeside.

Sak 145/01. Tilgjengelig <http://81.0.149.237/pfu/2001/01-145.htm> [15.02.06].

Sak 015/99. Tilgjengelig: <http://81.0.149.237/pfu/99/99-015.htm> [15.02.06].

Sak 133/03. Tilgjengelig: <http://www.presse.no/Klagestatistikk%202004.htm>.
[16.02.05].

Statistisk Sentralbyrå. Innvandrerbefolkningen i Norge januar 2005. Tilgjengelig:

<http://www.ssb.no/innvbef/main.html> [10.02.06].

Utlendingsdirektoratets (UDIs) hjemmeside:

Artikkelen "Økt arbeidsinnvandring." Tilgjengelig:

<http://www.udi.no/templates/Uttalelse.aspx?id=6349> [15.02.06].

"Ordlister". Tilgjengelig: <http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=3396#E-ord>
[15.02.06].

VGs hjemmeside, "God VG Skikk. Trafikkregler for redaksjonen i Verdens Gang."

Tilgjengelig: http://vginfo.vg.no/filer/2004/godvgsikk_28.pdf [12.11.05].

Referanser e-post

Schjønberg, Wenche. E-post mottatt 10.01.06. Nyhetssjef innenriksnyheter NTB.

Westrum, Hallgeir. E-post mottatt 05.01.2006. Sjefsredaktør ANB.

Vedlegg 1, intervjuguide

Spørsmål til AP, VG, SA og Ras redaksjonelle representanter.

1. Har avisen klare retningslinjer som redaksjonen er pålagt å følge vedrørende angivelse av nasjonalitet eller etnisk minoritetsbakgrunn?
2. Oppstår det ofte diskusjoner i forhold til avisens praksis? Mottar dere reaksjoner fra lesere på dette feltet?
3. Hvordan følges Vær Varsom-plakaten internt i redaksjonen?
4. Når er det plausibelt å angi nasjonalitet/EMB i en avistekst. Når er det ikke relevant å angi nasjonalitet/EMB?
5. Bruk av betegnelser og karakteristika, for eksempel "utenlandsk opprinnelse" og "utenlandsk."
6. Kommentarer på medbrakte teksteksempler.
7. Hvilke konsekvenser kan irrelevante angivelser i dagspressen gi?

Vedlegg 2. Detaljert oversikt over nasjonaliteter som blir angitt i avisutvalget

	Nord, sør og transeuropeisk referanse	SA	RA	VG	AP	Totalt
1	Albaner/"albanerliga"/svenskalbaner	5	1	6	2	14
2	De britiske øyer	1				1
3	Dansk	1	2	1	1	5
4	Irsk		1			1
5	Portugisisk		1			1
6	Søreuropeisk opprinnelse		1			1
7	Svenske/svensk statsborger	1		5	4	10
	Tyrker/tyrkisk kurder	1	1			2
	Totale tall	9	7	12	7	35
	Nordamerikansk og oseansk referanse					
8	Amerikansk/nord amerikansk		1		1	2
9	Oseania		1			1
	Totale tall		2		1	3
	Sentral og østeuropeisk-referanse					
10	Balkan		1		2	3
11	Bosnia			1		1
12	Estland	3	1			4
13	Georgia		1	1		2
14	Jugoslav/tidligere Jugoslavia	2	1			3
15	Kosovoalbansk opprinnelse			1		1
16	Kroat	1	1	3	2	7
17	Latvia				1	1
18	Litauen/Litauer	4	3		1	8
19	Polsk				1	1
20	Rumenere		1			1

21	Russland/russisk opprinnelse				3	3
22	Ukraina		1			1
	Totale tall	10	10	6	10	36
	Asiatisk referanse					
23	Fillipinsk				1	1
24	India			1		1
25	Indonesia			1		1
26	Kineser/kinesisk		1	3	4	8
27	Pakistan/pakistaner/norskpakistaner	3		4	3	10
28	Sri Lanka			1		1
29	Tamilsk				1	1
30	Thailand				1	1
31	Vietnameser/vietnamesisk opprinnelse			1	3	4
	Totale tall	3	1	11	13	28
	Midtøsten referanse:					
33	Afghaner				2	2
34	Araber		1			1
35	Iraker/irakisk opprinnelse	3	1	2	1	7
36	Iraner/iransk opprinnelse	2		2		4
37	Israeler	1				1
38	Kurder/irakisk kurder	2			1	3
39	Libya				1	1
	Totale tall	8	2	4	5	19
	Afrikansk referanse					
40	Afrikansk/afrikansk opprinnelse	1	1	1		3
41	Algerie	1		1	1	3
42	Norskeritreer	1				1
43	Marokkaner			1		1

44	Rwanda	1			2	3
45	Somalier/somalisk opprinnelse		2	1	1	4
	Totale tall	4	3	4	4	15
	Søramerikansk referanse:					
46	Chilensk				1	1
47	Colombia		1			1
48	Sør-Amerika		1			1
	Totale tall		2		1	3
	Samlet tall for alle referansene	34	27	37	41	139

Voldsmenn i Sandvika avslørt av video

En Shell-ansatt ble truet på livet av voldsmenn som natt til i går mishandlet en mann.

ARILD M. JONASSEN

– Hold deg unna, ellers dreper jeg deg, sa en av de to angriperne av vietnamesisk opprinnelse, som begge er i begynnelsen av 20-årene. Bensinstasjonens videoopptak er verdifulle beviser for politiet. Store deler av voldshandlingen sees på opptaket av voldshandlingen, som fant sted ved 3-tiden om natten. Shell har 16 kameraer – også i uteområdene. – Det fremgår at 25-åringens kamerat først ble angrepet helt umotivert. Så gikk de løs på 25-åringen, som ble alvorlig skadet. Han ble slått i bakken og etterpå sparket en rekke ganger, sier operasjonsleder Asbjørn Bjørnes i Asker og Bærum politidistrikt.

I går tidlig ble offeret operert for hodeskader på Ullevål Universitetssykehus. Tilstanden vurderes som alvorlig og stabil. To menn i begynnelsen av 20-årene ble raskt pågrepet og fremstilles for varetektsfengsling i dag. En rekke vitner ble avhørt i går.

Regionssjef i Shell, Marit Haaverstad, sier de siden i fjor høst har doblet bemanningen natt til søndag etter at utestedet Vega ble åpnet i nærheten. Hun beskriver Shell i Sandvika som deres mest voldsutsatte arbeidsplass.

– Reoler er slengt vegg-i-mellom i stadige, ville slagsmål på bensinstasjonen. Nå tar vi kontakt med utestedet for å få stanset volden.

Siste:

Pågrep litauere og kjente kriminelle

Av TORE BRULAND

Politiet aksjonerte i går mot flere personer fra Litauen som var på et industriområde i Breivik uten å ha en god grunn for det. Mens de snakket med litauerne dukket det opp en bil med kjente kriminelle.

Det var et vachtselskap som meldte fra om at det sto tre biler fra Litauen på en industriområde like ved båthavnen i Breivik.

Kjell Arne Slethei, operasjonsleder i Rogaland politidistrikt sier at de sendte en politipatrolje til stedet.

- Mens denne var på stedet kom det ytterligere en bil med kjente lokale kriminelle.

Dermed ble saken riktig interessant for politiet. Totalt var tre patruljer på stedet og det ble også bedt om bistand av narkotikahund.

Både de som betegnes som kjente kriminelle og litauerne ble fraktet til Stavanger politistasjon for avhør.

- Vi jobber også med å sjekke om litauerne kan være etterlyst internasjonalt.

To biler registrert i Litauen og en norsk bil er tauet inn og vil bli undersøkt av politiet.

Klokken 23.20 kom det ytterligere en buss med litauere til industriområdet i Breivik. Politipatroljen som var på stedet ba om assistanse fra flere patruljer.

Slethei sier han ikke har oversikt over hvor mange litauere det var i denne bussen.

- Foreløpig vet vi ikke helt hva denne saken dreier seg om, sier han.

Da Rogalands Avis gikk i trykken i går kveld ønsket ikke politiet å kommentere saken ytterligere.

trb@rogalandsavis.no

-Voldtatt på lekeplass

Av KADAFI ZAMAN
og ESPEN BRAATA (foto)

Kvinnen hadde på seg hodetelefon og hørte på musikk, da hun intetanende ble dratt bak en sklie og voldtatt på denne lekeplassen, sier politiet.

Store politistyrker i Oslo lette i natt etter den ukjente gjerningsmannen som fikk en halvtimes forsprang før politiet ble varslet ved 20-tiden.

Midt i et rolig boligfelt på Tøyen, og bare 100 meter unna sin egen bolig, ble 22-åringen overfalt i går kveld.

Hun var på vei hjem fra et besøk hos familie da den ukjente mannen plutselig grep tak i kvinnen og dro henne bak en sklie på lekeplassen ved krysset Hertug Skules gate og Biskop Nikolas gate.

Etterlyser vitner

Ifølge politiet klarte kvinnen etter hvert å sparke seg fri og komme seg i sikkerhet. Både gjerningsmann og offer er av utenlandsk opprinnelse.

Først en halvtime senere varslet en venninne av offeret politiet. Kort tid senere ankom ambulansen og kjørte den gråtende 22-åringen til undersøkelser på legevakten.

Lekeplassen ble sperret av, og i natt jobbet kriminalteknikere med å sikre mulige spor fra gjerningsmannen. Det vil også bli undersøkt om mannen har etterlatt seg biologiske spor på kvinnen.

Politiet kjente i går kveld ikke til om det kunne være vitner til den angivelige voldtakten.

– Men vi er veldig interessert i å vite om hvem som har ferdet i det aktuelle området i tiden 19 til 20, sier vaktleder Sindre Flaata ved krimvakten til Oslo Politidistrikt.

Gjerningsmannen er av offeret beskrevet som 20–35 år, rundt 185 høy, kraftig med litt mage, av utenlandsk opprinnelse.

Han hadde brun bukse og var barbert.

POLITIJAKT: På denne lekeplassen midt i et rolig boligfelt på Tøyen i Oslo ble en 22-åring overfalt og voldtatt bak en sklie i går kveld.

Ble overfalt i drosjen, men politiet kom ikke

OVERFALT: 22-åringen til høyre ble overfalt og slått inni drosjebilen han satt i ved drosjeholdeplassen ved Posthuset natt til lørdag. I hånden holder han erklæringer fra så vel Norgestaxi som legevakten i Stavanger på at han ble slått.

Klokka 02 natt til lørdag opplevde han alle drosjesjåførers mareritt. Uten forvarsel begynte en mann å denge løs på ham fra baksetet.

Asgeir Lode | tekst
Kristian Jacobsen | foto

STAVANGER: – Jeg satt i bilen og ventet på tur på holdeplassen ved Posthuset. Bilen foran meg gled ut med kunder og jeg var første bil i køen.

Et par kom til drosjen min og ville ha tur. Begge var tidlig i 20-årene. De satte seg inn, og så sa mannen bak meg hånlig:

– Å, er du fra Afghanistan eller noe slikt?

Drosjesjåføren er kurder fra Tyrkia. Han er 22 år og har kjørt taxi i to år. Han vil ikke ha navnet i avisen, men han har med seg en erklæring fra Norgestaxi til politiet på at han ble slått og overfalt i bilen.

Han har også en erklæring fra Legevakten i Stavanger om at han hadde tydelige ytre skader i nakke og halsregionen da han oppsøkte legevakten like etter tilrågelsen i bilen natt til lørdag.

– Jeg oppfattet det slik at paret begynte å hette meg fordi jeg er av utenlandsk opprinnelse. Klokka var 02. De var fulle. Jeg følte meg ikke trygg og jeg ville ikke ha noe tull i bilen etter at jeg hadde begynt turen. Derfor ba jeg dem om å gå ut av bilen og heller finne seg en annen bil.

Fem, seks slag

– Men paret i baksetet hadde ikke til hensikt å forlate bilen.

I stedet fikk 22-åringen først en hard knyttneve i nakke- og halsregionen.

– Jeg prøvde å avverge et nytt slag med å ta opp hånden, men da grep mannen i baksetet hånden min og så slo han meg fire-fem ganger til i nakken og halsen. Så gikk de ut av bilen og stilte seg opp igjen i drosjekøen på holdeplassen.

– Jeg ringte nødnummeret til politiet og fortalte hva som hadde skjedd. Der fikk jeg høre at politiet hadde så mye å gjøre at de ikke kunne sende opp folk, men: «Det er en patruljebil og politifolk nede ved Korvetten. Kjør ned der», sa han på politisentralen.

Jeg kjørte ned og da jeg så over mot drosjekøen ved posthuset, så jeg paret som hadde vært inne i bilen min i køen.

Mister respekt

Da jeg kom ned til politifolkene ved Korvetten, fikk jeg beskjed om at jeg måtte troppe opp på kammeret dagen etter og anmelde overfallet. Da tenkte jeg mitt:

Jeg gjorde slik politiet anbefaler. Jeg ble angrepet. Gjerningspersonen var rett rundt hjørnet, og så gadd ikke politiet løfte en finger. Hva skulle vitsen være med å anmelde saken neste dag? Jeg hadde ikke navnet på paret og de sto jo rett rundt hjørnet. Politiet kunne tatt dem, sier 22-åringen.

Han innrømmer også at han har fått seg en støkk i livet og føler at han har mistet litt respekt for politiet etter den dramatiske opplevelsen.

– Er politi for alle

– For all del, ta kontakt med politiet umiddelbart når overgrep skjer i drosjebilene. Det sier stasjonsjef ved Stavanger politistasjon, Henry Ove Berg, til Aftenbladet.

– Jeg kjenner ikke episoden som den 22-årige drosjesjåføren beskriver, men jeg vil gjerne understreke at vi skal være politi for alle.

– Hvis sjåføren føler at politiet har sviktet her, så må han ta direkte kontakt med oss i ledelsen ved Stavanger politistasjon og saken, sier stasjonsjef Henry Ove Berg.

asgeir.lode@aftenbladet.no

Flerkulturell huskelapp

HUSK

at etniske minoriteter utgjør omlag ti prosent av befolkningen.

HUSK

å behandle representanter for etniske minoriteter som enhver rogalending. Minoritetene er meningsberettiget også i saker som ikke angår dem spesielt..

HUSK

at alle grupper i redaksjonen har et selvstendig ansvar for å inkludere representanter for etniske minoriteter i kildenettet og for å presentere innvandrere som den ressursen de er i det norske samfunnet, i kulturlivet, arbeidslivet osv.

Vær varsom med å knytte problemstillinger til etnisitet.

Ikke bland begrepene.

Religiøs, kulturell og etnisk tilknytning er ikke det samme. Forskjellen mellom en fundamentalistisk muslim, en praktiserende muslim og en kulturell muslim er omtrent det samme som mellom tilsvarende kristne grupperinger. Muslimer fra f.ekspl. Somalia og Pakistan har felles religion men ulik kultur osv.

Sett deg særlig godt inn i saker som omhandler kultur, religion, etnisitet og hudfarge, før du skriver. Rådfør deg med kolleger.

Vær spesielt varsom i kriminalsaker.

En gjerningsmanns opprinnelse er sjelden relevant, utseende enda sjeldnere. Vær så presis som mulig der hvor beskrivelse av etnisitet er relevant. Henvis til nasjonalitet framfor samlebegrep som «innvandrere». Ikke bruk begreper som minoritetene selv misliker (neger, mulatt ol.). Vær kritisk til ekspertene. Ekspertise på ulike nivå (skole, barnevern, sosialomsorg, politi osv.) kan også ha oppfatninger som bygger mer på oppfatninger enn på fakta.

La ikke norske eksperter alene kommentere konflikter eller problemer i innvandringsmiljøene.

**Blant mennesker med
minoritetsbakgrunn
finnes mye ekspertise.
Bruk denne!**

Stavanger Aftenblad